

MINISTERUL EDUCAȚIEI
ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

CADRUL DE REFERINȚĂ AL EDUCAȚIEI TIMPURII

Chișinău, 2025

CADRUL DE REFERINȚĂ AL EDUCAȚIEI TIMPURII (CRET) a fost discutat la ședința Consiliului Național pentru Curriculum din cadrul Ministerului Educației și Cercetării al Republicii Moldova și aprobat prin ordinul ministerului nr. 1847 din 27.10.2025.

Coordonatori:

Valentina OLARU, Doctor în științe pedagogice, Secretar de stat, Ministerul Educației și Cercetării

Corina LUNGU, Șef Direcția politici în învățământ general, Ministerul Educației și Cercetării

Grupul de lucru:

Natalia ZOTEA, Coordonator, Consultant principal, Direcția politici în învățământul general, Ministerul Educației și Cercetării

Mariana MARIN, Doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Angela BEJAN, Doctor în științe ale educației, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Liliana TCACENCO, Director, Instituția de educație timpurie nr. 38, mun. Bălți

Recenzenți:

Vladimir GUȚU, Doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Ioan GUȚU, Doctor în filologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Natalia CARABET, Doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Nadejda Baraliuc, Doctor în pedagogie, lector universitar, , Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți (aviz colectiv)

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău (aviz colectiv)

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu”, Cahul (aviz colectiv)

CUPRINS

Mesajul Ministrului Educației și Cercetării.....	4
Abrevieri.....	5
I. SCOPUL ȘI VALORILE FUNDAMENTALE ALE EDUCAȚIEI TIMPURII.....	6
1.1. Scopul și destinația documentului	7
1.2. Educația timpurie – viziuni strategice și perspective de transformare.....	10
1.3. Sistemul de valori în educația timpurie	11
II. SISTEMUL EDUCAȚIEI TIMPURII ÎN REPUBLICA MOLDOVA	18
2.1. Structura și formele de organizare a educației timpurii	19
III. FUNDAMENTE PSIHOPEdagogICE ȘI ȘTIINȚIFICE ALE EDUCAȚIEI TIMPURII.....	23
3.1. Psihologia copilului în era digitală și înțelegerea învățării prin neuroștiințe	24
3.2. Paradigma Educației Timpurii 360°	27
3.3. Priorități în noua paradigmă – inovații și principii cheie.....	30
3.4. Corelări cu modele internaționale. Convergențe și diferențe	32
3.5. Organizarea mediului educațional în educația timpurie	35
IV. CADRUL CONCEPTUAL ȘI METODOLOGIC AL CURRICULUMULUI PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREȘCOLAR.....	39
4.1. Viziunea și misiunea curriculumului pentru învățământul preșcolar	40
4.2. Documentele curriculare	41
4.3. Curriculum de noua generație	45
4.4. Etapele de proiectare a curriculumului pentru învățământul preșcolar	47
4.5. Sistemul de competențe	49
4.6. Principiile învățării în educația timpurie	52
4.7. Profilul de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar	56
4.8. Finalitățile educației timpurii.....	60
4.9. Interconectarea domeniilor și abordarea integrată	63
4.10. Educația multilingvă în educația timpurie	66
4.11. Oferta opțională în educația timpurie.....	69
4.12. Evaluarea rezultatelor învățării: cadrul general de referință	71
4.13. Aspecte cheie ale continuității grădiniță-școală primară.....	74
V. DIMENSIUNI INTEGRATOARE ALE EDUCAȚIEI TIMPURII.....	77
5.1. Temele cross-curriculare relevante pentru învățământul preșcolar	78
5.2. Noile educații în contextul învățământului preșcolar	79
5.3. Noile produse curriculare: digitizare și platforme inovatoare în educația timpurie.....	83

VI. IMPLEMENTARE, EVALUARE ȘI LEADERSHIP EDUCAȚIONAL.....	86
6.1. Aspecte manageriale de implementare.....	87
6.2. Rolul managerului instituției de educație timpurie.....	89
6.3. Managementul implementării și monitorizării Curriculumului	90
6.4. Profesioniștii educației timpurii – competențe, formare și leadership.....	93
6.5. Direcții de dezvoltare pentru formarea cadrelor didactice, curriculum și evaluarea învățării	98
6.6. Recomandări pentru politici și practică pedagogică	99
Glosar	102
Referințe bibliografice.....	106

Mesajul Ministrului Educației și Cercetării

Educația timpurie este, poate, cea mai valoroasă investiție pe care o putem face ca societate. În primii ani de viață, copiii își formează nu doar primele cuvinte și gesturi, ci întreaga fundație emoțională, cognitivă și socială pe care se va construi întreaga lor viață. De aceea, nu vorbim despre o etapă de pregătire pentru școală, ci despre un spațiu în care se plămădește caracterul, curiozitatea, respectul și încrederea în sine.

Cadrul de Referință al Educației Timpurii, ediția 2025 este un răspuns la transformările din jurul nostru și la responsabilitatea tot mai mare de a crea un sistem educațional cu adevărat centrat pe copil. Ne dorim să oferim fiecărui copil, din orice colț al țării, șansa de a învăța cu bucurie, de a se simți în siguranță și de a fi susținut să își descopere pas cu pas potențialul propriu. Acest nou document introduce o **paradigmă curriculară modernă, denumită „Educația timpurie 360°”**, care propune o viziune integratoare, în care copilul este valorizat ca ființă completă, cu drepturi și potențial nelimitat, aflat în centrul unui proces educațional transdisciplinar, ancorat în valori umane fundamentale, conectat la realitățile lumii contemporane, sprijinit prin activități exploratorii (inclusiv STEM), ghidat către responsabilitate ecologică și format într-un mediu favorabil învățării, bazat pe relații autentice, joc și experiență trăită.

Copiii de astăzi sunt nativi digitali, conectați la tehnologii de la vârste tot mai fragede, iar provocările sunt multiple. Ne întrebăm, ca educatori și părinți: ce le oferim copiilor – digitalizare sau interacțiune vie? Cum păstrăm echilibrul dintre ecran și jocul liber? CRET propune un drum al echilibrului: învățare cu sens, care valorifică tehnologia, în mod judicios, acolo unde aduce valoare, dar care păstrează relația umană, jocul spontan, contactul cu natura și cu ceilalți drept esență a dezvoltării timpurii.

În același timp, ne dorim să păstrăm tot ceea ce este excelent în grădinițele noastre – profesionalismul educatorilor, căldura relației cu copiii, colaborarea cu familia, tradițiile bune și adaptabilitatea la nevoile reale ale comunității. Cu toate acestea, simțim nevoia unei noi respirații: să întărim pregătirea profesională, să investim în formarea continuă și în demnitatea acestei profesii. Avem ambiția ca, în viitorul apropiat, educatorii să poată accede la studii de masterat în educația timpurie, ca parte a unui proces de profesionalizare care să le recunoască valoarea, vocația și rolul formator în viața copiilor.

Ne propunem să diversificăm oferta educațională în grădinițe, astfel încât copiii să aibă ocazia de la cele mai fragede vârste să exploreze știința, tehnologia, mediul, arta și valorile umane. CRET integrează viziuni educaționale contemporane precum dezvoltarea gândirii critice, învățarea în aer liber, educația pentru durabilitate și formarea timpurie a competențelor sociale și civice.

În întreaga lume, educația timpurie devine tot mai mult o prioritate – nu doar ca formă de protecție, ci ca motor de echitate, dezvoltare personală și progres social. Ne aliniem acestor direcții, înțelegând că niciun progres nu este posibil fără începuturi solide.

Cadrul de Referință al Educației Timpurii este mai mult decât un document, fiind o declarație de grijă față de copil, un angajament pentru educatori și o viziune pentru viitorul Republicii Moldova.

DAN PERCIUN

Ministrul Educației și Cercetării al Republicii Moldova

Abrevieri

APL	Administrația publică locală
CES	Cerințe Educaționale Speciale
CRET	Cadrul de Referință pentru Educația Timpurie
ECCE	Early Childhood Care and Education (<i>Îngrijirea și educația copilului mic</i>)
ECEC	Early Childhood Education and Care (<i>Educația și îngrijirea timpurie a copilului</i>)
EDD	Educația pentru dezvoltare durabilă
ET	Educație Timpurie
IET	Instituție de Educație Timpurie
IPRET	Instituții private de educație timpurie
ISCED	International Standard Classification of Education (<i>Clasificarea Internațională Standard a Educației</i>)
ODD	Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (<i>Sustainable Development Goals – SDGs</i>)
OCDE/ OECD	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
OLSDÎ	Organul Local de Specialitate în Domeniul Învățământului
ONG	Organizație nonguvernamentală
ONU	Organizația Națiunilor Unite
MEC	Ministerul Educației și Cercetării
PSSE	Pachetul standard de servicii
SEL	Învățarea socio-emoțională (<i>Social and Emotional Learning</i>)
SET	Sistemul Educației Timpurii
SÎDC	Standarde de Învățare și Dezvoltare a Copilului
STEAM	Science, Technology, Engineering, Arts and Mathematics (<i>Știință, Tehnologie, Inginerie, Arte și Matematică</i>)
TIC	Tehnologii Informaționale și de Comunicare
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>)
UNICEF	Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (<i>United Nations International Children's Emergency Fund</i>)

I. SCOPUL ȘI VALORILE FUNDAMENTALE ALE EDUCAȚIEI TIMPURII

1.1. Scopul și destinația documentului

Cadrul de Referință al Educației Timpurii (în continuare – Cadrul sau CRET) este documentul fundamental de politică educațională care trasează direcția strategică de dezvoltare a educației timpurii în Republica Moldova, de la naștere până la vârsta de 7 ani. Acesta definește identitatea, misiunea și finalitățile acestui subsistem educațional, asigurând coerența și continuitatea parcursului educațional al copilului mic, în acord cu standardele internaționale, cu valorile europene și cu angajamentele Republicii Moldova în domeniul drepturilor copilului, echității și incluziunii.

Scopul Cadrului de Referință al Educației Timpurii este de a oferi reperele conceptuale, valorice, metodologice și praxiologice pentru:

- proiectarea, implementarea, evaluarea și dezvoltarea sistemului de educație timpurie;
- elaborarea de politici, curriculum-uri, instrumente educaționale și de reglementare care răspund nevoilor actuale ale copilului, ale familiei și ale societății;
- facilitarea corelării și armonizării dintre educația timpurie și celelalte niveluri de învățământ, în special învățământul primar;
- promovarea bunăstării copilului prin intervenții educaționale centrate pe dezvoltarea holistică, echilibrată și echitabilă a fiecărui copil;
- promovarea principiilor echității și diversității susținând accesul egal la educație pentru toți copiii și încurajând dezvoltarea unor practici educaționale incluzive, care valorifică unicitatea fiecărui copil și asigură participarea activă, indiferent de diferențele individuale, culturale sau socio-economice.

CRET se adresează:

- factorilor de decizie din administrația publică centrală și locală (Ministerul Educației și Cercetării, organelor locale de specialitate în domeniul învățământului);
- autorilor de politici educaționale, curricula, standarde pentru educația timpurie;
- autorilor de resurse educaționale, formatorilor, managerilor și cadrelor didactice din instituțiile de educație timpurie;
- instituțiilor de formare inițială și continuă a cadrelor didactice;
- părinților, tutorilor, ONG-urilor, partenerilor sociali și altor actori implicați în promovarea educației timpurii de calitate.

CRET fundamentează dezvoltarea educației timpurii, precizând:

- **sistemul de valori și principii** care stau la baza intervenției educaționale timpurii (bunăstare, echitate, demnitate umană, învățare activă, cooperare, diversitate culturală, participare și responsabilitate socială);
- **viziunea și misiunea educației timpurii** ca primă treaptă a educației permanente, orientată spre dezvoltarea holistică a copilului și consolidarea rolului familiei și comunității;
- **profilul de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar**, exprimat printr-un set de competențe-cheie dezvoltate gradual, în acord cu etapele de vârstă și particularitățile individuale;

- **dimensiunile educației timpurii:** dezvoltarea fizică, socio-emoțională, cognitivă, lingvistică și morală a copilului, în contexte educaționale structurate și nestructurate;
- **principiile pedagogice și metodologice** care ghidează activitatea cadrelor didactice: centrare pe copil, individualizare, învățare prin joc, explorare și dialog, valorizarea experienței copilului, integrarea educației formale și nonformale;
- **criteriile de calitate și de monitorizare** a implementării curriculare și a serviciilor educaționale oferite copiilor și familiilor;
- **reperele pentru dezvoltarea curriculumului și a resurselor educaționale**, în vederea asigurării coerenței și continuității procesului educațional, de la educația timpurie spre învățământul primar;
- **direcțiile de dezvoltare instituțională și profesională**, care vizează sprijinirea educatoarelor, managerilor, formatorilor și altor actori educaționali în misiunea lor educativă;
- **metodologia de evaluare a calității educației timpurii**, prin prisma impactului asupra dezvoltării copilului, a gradului de incluziune și echitate, a relevanței sociale și culturale a procesului educațional.

CRET promovează următoarele axe valorice:

- ◆ **Demnitatea și respectul** constituie temelia relației educaționale în educația timpurie. Fiecare copil este recunoscut ca o ființă unică, valoroasă și competentă, tratată cu considerație profundă și ascultare empatică. Respectul este învățat prin comportamentul adultului și prin relații bazate pe încredere reciprocă.
- ◆ **Grija și bunăstarea** definesc climatul afectiv în care copilul se dezvoltă. Educația timpurie pune accent pe protecție, afecțiune, stabilitate emoțională și sprijin activ, urmărind echilibrul între dimensiunile fizică, emoțională, cognitivă, socială și morală ale copilului.
- ◆ **Bucuria de a învăța și responsabilitatea** se cultivă prin activități ludice, exploratorii și creative, care stimulează curiozitatea naturală a copilului și dezvoltă autonomia. Prin joc și sarcini potrivite vârstei și adaptate particularităților individuale, copilul învață treptat să-și asume decizii și să conștientizeze impactul propriei conduite.
- ◆ **Echitatea și incluziunea** garantează participarea tuturor copiilor, indiferent de origine, limbă, abilități sau condiție socială. Curriculumul și metodele educaționale sunt adaptate astfel încât fiecare copil să fie sprijinit în funcție de nevoile, ritmul și potențialul său.
- ◆ **Solidaritatea și cooperarea** se dezvoltă în contexte educaționale care valorizează colaborarea, empatia și sprijinul reciproc. Copiii învață să se ajute între ei, să colaboreze și să împartă, dezvoltând astfel un simț al apartenenței și al comunității.
- ◆ **Flexibilitatea și adaptabilitatea** permit ajustarea curriculumului, a organizării timpului și a mediului de învățare în funcție de particularitățile de vârstă și individuale ale copilului și de specificul comunității. Se valorizează autonomia profesională a educatorului și deschiderea instituției către diversitate.
- ◆ **Coerența curriculară și continuitatea educațională** sprijină o tranziție firească între educația timpurie și învățământul primar. Se promovează o integrare reală

a proceselor de predare-învățare-evaluare, cu articularea etapizată a competențelor formate.

- ◆ **Implicarea familiei și a comunității** este esențială în construirea unui mediu educațional incluziv și sprijinitor. Parteneriatul activ cu părinții și actorii locali consolidează relația educație-viață și sprijină dezvoltarea copilului în toate mediile sale de formare.
- ◆ **Actualitatea și relevanța socială** definesc caracterul viu al educației timpurii. Curriculumul este ancorat în realitatea copilului și orientat spre viitor – promovând sustenabilitatea, cetățenia democratică, tehnologia, echitatea și diversitatea culturală.

De ce revizuim CRET?

Revizuirea Cadrului de Referință al Educației Timpurii (CRET) este un răspuns strategic la transformările profunde din societate, științele educației și realitățile instituționale. Documentul actualizat își propune să fundamenteze un **cadru curricular de nouă generație**, capabil să răspundă complexității dezvoltării copilului în contextul secolului XXI și să ofere direcții clare pentru inovare, echitate și calitate în educația timpurie.

CRET este revizuit, pentru că:

- **copilul este un cetățean activ** încă din primii ani de viață, iar educația timpurie trebuie să sprijine participarea, drepturile și responsabilitatea sa socială;
- **cunoștințele din neuroștiințe, psihologia dezvoltării și pedagogia timpurie** oferă astăzi o bază științifică solidă pentru construirea unui curriculum centrat pe copil și pe starea sa de bine;
- este necesară o **integrare reală între educația formală, nonformală și informală**, valorificând diversitatea contextelor de învățare și conectând educația timpurie cu nivelurile următoare, printr-o **continuitate curriculară verticală și orizontală**;
- crește nevoia de **flexibilitate, adaptabilitate și autenticitate** în planificarea și organizarea procesului educațional, care să reflecte nevoile reale ale copilului, ale familiei și ale comunității locale.

CRET revizuit are în vedere:

- **integrarea conceptului de „design educațional centrat pe copil”**, care să ghideze toate componentele procesului educațional și să sprijine dezvoltarea holistică;
- **promovarea stării de bine și a climatului educațional sănătos** în instituțiile de educație timpurie, ca fundament al învățării autentice;
- **stimularea formării continue și a inovării**, inclusiv prin crearea unui sistem de micro-credite pentru educatori și a unei **platforme digitale naționale** pentru schimb de bune practici, mentorat online și acces la resurse deschise;
- **promovarea învățării în aer liber** și a abordărilor transdisciplinare prin săptămâni tematice naționale și scenarii educaționale aplicate;
- **revizuirea domeniului „Științe și Tehnologii”** pentru o conectare reală cu lumea actuală, prin integrarea educației pentru dezvoltare durabilă, a alfabetizării digitale, a raționamentului tehnologic și a utilizării conștiente și responsabile a tehnologiei;
- **promovarea domeniului „Educație pentru valori”** prin integrarea firească a conținuturilor axiologice în rutina zilnică, dezvoltarea de proiecte tematice cu

impact formativ, implicarea activă a familiei și stimularea reflecției și autoevaluării în rândul copiilor.

- **Încurajarea reflecției critice și a creativității**, prin scenarii educaționale incluzive și dinamice, adaptate pentru reducerea decalajelor în STEM și integrarea artelor (abordări STEAM);
- **alinirea cu politicile educaționale naționale și internaționale** (Codul Educației, Strategia Educația 2030, ODD 4, UNESCO ECCE, OCDE Starting Strong), pentru a consolida echitatea, calitatea și durabilitatea sistemului de educație timpurie.

1.2. Educația timpurie – viziuni strategice și perspective de transformare

Educația timpurie în fața provocărilor viitorului

Educația timpurie nu este doar începutul procesului educațional, ci temelia întregii evoluții umane. Ea influențează dezvoltarea cognitivă, emoțională, socială și morală a copilului și contribuie decisiv la echitatea educațională și la coeziunea socială. În fața unui viitor tot mai complex și imprevizibil, educația timpurie trebuie privită nu ca un serviciu auxiliar, ci ca un obiectiv strategic național, aflat în centrul politicilor de dezvoltare durabilă.

Provocări actuale și tendințe emergente

Criza demografică aduce o scădere accentuată a populației de vârstă mică, însoțită de inegalități regionale în distribuția serviciilor educaționale. În acest context, educația timpurie este chemată să se adapteze prin modele flexibile, mobile și comunitare, care să asigure incluziunea copiilor din medii defavorizate, sate izolate sau familii cu vulnerabilități.

Migrația economică, un fenomen social persistent, afectează stabilitatea emoțională și echilibrul afectiv al copiilor rămași în grija rudelor sau a sistemului. Educația timpurie trebuie să integreze răspunsuri empaticе și intervenții adaptate acestor realități, dezvoltând politici de sprijin emoțional și programe de implicare parentală la distanță.

Digitalizarea accelerată oferă oportunități semnificative de inovare educațională, dar și riscuri. Este esențial ca educatorii să dispună de competențele digitale necesare pentru a valorifica tehnologia într-un mod echilibrat, fără a substitui jocul liber, interacțiunea față în față și experiența senzorială directă – fundamente esențiale ale dezvoltării copilului mic.

Reziliența comunităților devine o condiție esențială în fața crizelor sociale, climatice, economice sau sanitare. Instituțiile de educație timpurie pot deveni centre de sprijin comunitar, în care copiii și familiile beneficiază nu doar de educație, ci și de servicii integrate – sănătate, consiliere, orientare parentală – consolidând solidaritatea și capacitatea colectivă de reacție.

Rolul actorilor implicați în ecosistemul educațional

Cadrele didactice din educația timpurie sunt actori centrali în formarea capitalului uman și social. Ele trebuie sprijinite prin formare continuă relevantă, condiții de muncă adecvate și recunoaștere profesională. Educatorii nu mai sunt doar „transmițători” de conținuturi, ci constructori de relații, mediatori ai învățării și promotori ai bunăstării copilului.

Părinții, ca primii educatori, trebuie considerați parteneri egali ai instituției. Construirea unei relații educaționale bazate pe încredere, respect reciproc și dialog permanent este esențială. Sprijinul oferit părinților pentru a înțelege nevoile copilului și a participa activ la educația timpurie are efecte pozitive asupra dezvoltării copilului.

Comunitatea locală, prin autorități publice, ONG-uri, parteneri sociali, trebuie să sprijine educația timpurie ca investiție strategică în viitor. Infrastructura educațională, mobilitatea personalului, parteneriatele locale și serviciile conexe contribuie la echitatea și calitatea procesului educațional.

Parteneriat educațional integrat

Într-un context educațional complex, în care dezvoltarea copilului este influențată simultan de familie, educatori, comunitate, tehnologie și factori socio-economici, parteneriatul educațional devine o condiție necesară pentru coerența și eficiența actului educațional. Un sistem educațional centrat pe copil nu poate funcționa eficient în absența colaborării reale între actorii implicați.

Se impune dezvoltarea unor mecanisme durabile de cooperare între instituțiile de educație timpurie, autoritățile publice locale, serviciile sociale și de sănătate, organizațiile neguvernamentale și familii, pentru a răspunde integrat nevoilor individuale ale fiecărui copil.

Educația timpurie a viitorului va presupune o arhitectură instituțională bazată pe colaborare funcțională, orientată spre sprijinirea dezvoltării globale a copilului. Consolidarea acestei abordări necesită cadre de reglementare clare, angajamente partajate și investiții direcționate în infrastructuri de cooperare intersectorială.

În paradigma *Educației Timpurii 360°*, copilul este conceput ca parte a unui ecosistem educațional extins, în care familia joacă un rol esențial. Implicarea activă a părinților depășește nivelul informativ sau de sprijin ocupațional și vizează integrarea reală și continuă a acestora în proiectarea, desfășurarea și evaluarea procesului educațional. Părinții devin astfel parteneri egali ai educatorilor în definirea obiectivelor educaționale, planificarea activităților și monitorizarea progresului copilului, contribuind la coerența dintre mediul familial și cel instituțional și susținând dezvoltarea armonioasă a copilului.

Pentru concretizarea acestei viziuni, se recomandă instituirea unor mecanisme clare de colaborare, precum: contractul educațional instituție-familie, care definește așteptările și responsabilitățile reciproce; cluburile părinților, ca spații de dialog, învățare și implicare comunitară; ateliere părinți-copii, care întăresc conexiunea emoțională și continuitatea educațională; participarea părinților la proiectarea și monitorizarea activităților, sporind relevanța și adaptarea acestora la nevoile reale ale copiilor.

1.3. Sistemul de valori în educația timpurie

Educație pentru valori este procesul prin care, în cadrul experiențelor educaționale timpurii, copilul interiorizează, prin trăire, modelare și reflecție, un set coerent de principii și repere morale, culturale și sociale, care îi ghidează comportamentele, relațiile și judecățile. Acest proces este integrat în toate activitățile educaționale și nu presupune predarea explicită a valorilor, ci crearea unor contexte cotidiene în care copilul le poate simți, recunoaște și exprima autentic.

Pentru a promova dezvoltarea holistică a copiilor, a păstra și cultiva respectul pentru tradițiile și identitatea culturală națională, a asigura coeziunea socială, în societatea tot mai pluralistă, în vederea asumării angajamentului față de obiectivele universale ce promovează protecția omeniului și a planetei, Curriculumul Național se axează pe formarea interconexă a următoarelor categorii de valori: *valori personale, valori sociale, valori naționale și valori general-umane*.

Valorile personale contribuie la constituirea identității, unicității și autenticității persoanei, a totalității convingerilor și principiilor interne care-i influențează atitudinea și comportamentul, oferindu-i claritate și încredere în luarea deciziilor. În educația timpurie, valorile personale se formează treptat, prin relații sigure, activități trăite cu sens și prin modelul oferit de adulții semnificativi. Aceste valori contribuie la dezvoltarea identității copilului, la construirea încrederii în sine și la formarea unor comportamente sociale sănătoase. Autorii de curriculum și resurse metodologice, precum și toți factorii educaționali își vor conjuga eforturile pentru promovarea și formarea următoarelor valori personale:

- **Demnitatea și respectul de sine.** Se cultivă atunci când copilul este încurajat să se simtă valoros, acceptat și iubit exact așa cum este. Prin mesaje pozitive, recunoașterea efortului și a reușitelor, copilul învață să aibă încredere în sine, să se aprecieze și să se trateze cu grijă și respect.
- **Sănătatea.** Se susține prin obiceiuri zilnice care promovează mișcarea, alimentația echilibrată, igiena personală și gestionarea emoțiilor. Copilul învață, prin joc și rutină, cum să aibă grijă de corpul său, cum să recunoască emoțiile și să caute sprijin atunci când are nevoie.
- **Libertatea.** Înseamnă a-i oferi copilului libertatea de a alege, de a explora, de a exprima ceea ce gândește și simte, într-un mediu sigur. Copilul este învățat să spună ce dorește sau ce nu-i place, învățând, în același timp, să respecte libertatea și alegerile celorlalți.
- **Integritatea.** Se formează prin experiențe în care copilul învață diferența dintre bine și rău, adevăr și minciună. Prin povești, jocuri de rol și încurajarea sincerității, copilul este ghidat să se comporte corect și onest, chiar și atunci când nimeni nu îl observă.
- **Responsabilitatea.** Se dezvoltă pas cu pas, oferind copilului ocazia să îndeplinească mici sarcini potrivite vârstei (ex: să strângă jucăriile, să aibă grijă de un obiect personal). În acest mod, copilul învață că acțiunile sale au efecte și că poate contribui activ la binele grupului.
- **Perseverența.** Este susținută prin încurajarea copilului să revină asupra unei activități chiar dacă nu reușește din prima încercare. Când adultul oferă sprijin fără a face în locul copilului, acesta învață să aibă răbdare, să-și controleze frustrările și să continue până reușește.

Valorile sociale constituie un set de norme, principii și repere împărtășite de membrii unei comunități, care asigură coeziunea, armonia și buna conviețuire între persoane. Ele contribuie la menținerea ordinii, stabilității și la orientarea comportamentului în spiritul respectului reciproc și al responsabilității sociale. În

acest sens, autorii de curriculum, elaboratorii de manuale și resurse educaționale, alături de toți actorii implicați în procesul educațional, vor conlucra pentru promovarea activă și formarea, încă din primii ani de viață, a valorilor sociale în rândul copiilor:

- **Demnitatea umană și respectul față de ceilalți.** Se exprimă prin tratarea fiecărui copil cu blândețe, acceptare și atenție. Copiii învață să își respecte colegii, să nu excludă pe nimeni și să recunoască faptul că fiecare persoană are valoare, indiferent cum arată, ce vorbește sau cum se comportă.
- **Dreptatea.** Se susține prin reguli clare și aplicate constant, pe care copiii le învață și le aplică împreună. Ei sunt ajutați să înțeleagă ideea de „corect” – nu este bine să iei ce nu-ți aparține și că toți au dreptul să participe și să fie ascultați. Educatorul devine model de imparțialitate, intervenind echilibrat în conflicte și explicând de ce regulile sunt valabile pentru toți.
- **Democrația.** Se trăiește prin participarea copilului la alegeri simple: jocuri, reguli, activități. Se încurajează ascultarea reciprocă, respectarea opiniilor diferite și luarea de decizii prin vot simplu sau consens în activitățile de grup. Astfel, copilul învață că și părerea lui contează, dar și că trebuie să țină cont de ceilalți.
- **Echitatea.** Fiecare copil are șansa de a fi ascultat și susținut, în funcție de nevoile sale, într-un mediu incluziv și încurajator. Educatorul oferă sprijin diferențiat, astfel încât toți să se simtă încurajați și incluși, indiferent de ce știu sau pot face.
- **Egalitatea (inclusiv de gen).** Se reflectă în oportunități egale pentru băieți și fete de a se juca, de a-și exprima emoțiile, de a alege activități sau roluri, fără a fi limitați de stereotipuri. Copiii sunt învățați că toți sunt la fel de valoroși și că fetele și băieții pot face lucruri importante în mod egal.
- **Toleranța.** Copiii sunt încurajați să accepte diferențele dintre ei, să respecte alte limbi, obiceiuri sau opinii și să coopereze cu deschidere. Copiii sunt sprijiniți să se joace împreună, să asculte unii de alții și să nu râdă de diferențe, ci să le descopere cu curiozitate și respect.
- **Onestitatea.** Se dezvoltă atunci când copilul este încurajat să spună adevărul, să recunoască ce simte și ce a făcut, fără teama de pedeapsă. Prin răspunsuri blânde și încurajatoare, adulții modelează sinceritatea ca o valoare importantă în relațiile de încredere.
- **Compasiunea.** Se exprimă atunci când copiii învață să observe și să răspundă la nevoile celor din jur: să mângâie un coleg trist, să împartă o jucărie sau să ajute un prieten mai mic. Educatorii dezvoltă empatia prin jocuri de rol, povești și exemple personale.
- **Participarea activă.** Se dezvoltă prin gesturi simple de sprijin și grijă: împărțirea unei jucării, consolare, ajutor oferit colegilor. Aceste experiențe pun bazele participării responsabile în comunitate.
- **Solidaritatea.** Se manifestă în colaborare, susținere reciprocă și activități comune, dezvoltând sentimentul de apartenență și unitate. Jocurile în echipă, sarcinile comune și sprijinul reciproc sunt contexte în care solidaritatea devine o experiență trăită.

Valorile naționale reprezintă un set de principii, convingeri și idealuri care reflectă identitatea, cultura și trecutul unui popor. Acestea contribuie la formarea sentimentului de apartenență, la dezvoltarea respectului față de țară și la păstrarea moștenirii culturale. În educația timpurie, procesul educațional trebuie să susțină formarea valorilor naționale prin activități simple, apropiate de înțelegerea copilului mic.

- **Unitatea și identitatea.** Se cultivă prin cunoașterea și valorizarea tradițiilor, portului popular, sărbătorilor și obiceiurilor locale și naționale. Copilul este încurajat să participe la activități care reflectă specificul cultural al comunității și al țării.
- **Respectul pentru limba română, tradiții și cultura națională.** Se dezvoltă prin utilizarea limbii române în contexte firești, prin poezii, povești și cântece tradiționale, precum și prin familiarizarea cu simboluri ale patrimoniului cultural (drapelul, stemă, imnul, portul tradițional, costumele populare etc.).
- **Diversitatea și dialogul cultural.** Copiii sunt învățați să aprecieze diferențele culturale, să fie curioși în mod pozitiv față de alte limbi, sărbători și obiceiuri. Activitățile educaționale pot integra elemente din diverse culturi, promovând prietenia și respectul reciproc.
- **Patriotismul.** Înseamnă a forma treptat o legătură emoțională cu locul natal, cu simbolurile naționale și cu ideea de „acasă”. Se cultivă prin povești despre țară, participarea la evenimente naționale, desenarea drapelului sau ascultarea imnului cu respect și bucurie.

Valorile general-umane stau la baza comportamentului și a relațiilor armonioase dintre oameni, indiferent de limbă, religie, cultură sau context geografic, promovând respectul, înțelegerea și colaborarea la nivel personal, național, european și global. Acestea susțin colaborarea, respectul și înțelegerea între copii, în familie, grădiniță și comunitate. În educația timpurie, formarea acestor valori se realizează prin activități care încurajează empatia, dialogul și coexistența pașnică.

- **Pacea.** Se reflectă în învățarea conviețuirii pașnice: copiii sunt încurajați să rezolve conflictele prin dialog și înțelegere, nu prin agresivitate, și să găsească soluții împreună, cu sprijinul adultului.
- **Adevărul.** Se cultivă prin sinceritate: copilul este sprijinit să spună ce gândește și simte, să recunoască greșelile fără frică și să înțeleagă valoarea onestității în relațiile cu ceilalți.
- **Binele.** Se dezvoltă prin gesturi de ajutor și generozitate: a oferi, a împărți, a consola. Educatorii modelează comportamente de bunătate și sprijin reciproc în grup.
- **Frumosul.** Este trăit prin activități artistice, prin observarea naturii și prin aprecierea estetică a mediului înconjurător. Copiii sunt încurajați să creeze, să admire și să exprime ceea ce li se pare frumos.
- **Mentalitatea globală.** Înseamnă a gândi și acționa în baza respectului pentru drepturile omului, colaborarea internațională pentru soluționarea problemelor

globale într-un mod echitabil, incluziv și durabil. În educația timpurie - începe cu acceptarea diferențelor și curiozitatea față de alte popoare. Prin texte literare, imagini sau sărbători internaționale, copiii descoperă că lumea este mare și frumoasă, iar toți oamenii merită respect și grijă.

Repere internaționale de referință

Promovarea acestor valori este aliniată cu principiile enunțate în *Convenția ONU privind Drepturile Copilului* (1989), care afirmă dreptul fiecărui copil la respect, protecție, dezvoltare și participare. De asemenea, *Recomandările UNESCO privind educația pentru cetățenie globală* și Obiectivul 4 din *Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă* (asigurarea unei educații de calitate, echitabile și incluzive) susțin integrarea valorilor umane și sociale în procesul educațional de la cele mai fragede vârste.

Integrarea sistemului de valori în educația timpurie

În educația timpurie, sistemul de valori constituie un reper transversal, care pătrunde toate nivelurile documentelor curriculare – de la profilul de dezvoltare a copilului la finele vârstei preșcolare, la competențele generale și specifice, până la modalitățile concrete prin care valorile sunt trăite, interiorizate și manifestate în comportamente observabile ale copilului, în interacțiunile zilnice și în jocul liber ori dirijat.

Promovarea valorilor nu se realizează prin predare directă, ci prin crearea unor contexte educaționale coerente, în care copiii le pot experimenta, trăi și exprima în mod autentic. Astfel, alegerea valorilor în cadrul curriculumului pentru învățământul preșcolar trebuie să se bazeze pe următoarele criterii:

- relevanța valorilor pentru dezvoltarea competențelor generale și pentru formarea armonioasă a copilului, în concordanță cu competențele-cheie și cu reperele europene și internaționale privind educația timpurie (cum ar fi OECD Learning Compass 2030, recomandările UNESCO și ale Comisiei Europene);
- esența/ semnificația valorii/ atitudinii în raport cu specificul domeniului de cunoaștere/de activitate, cu nevoile și trăsăturile caracteristice vârstei timpurii;
- gradul de relevanță a valorilor/ atitudinilor în raport cu competențele specifice;
- corelația/ interconexiunea valorilor cu celelalte componente ale competențelor specifice (cunoștințele și capacitățile specifice);
- impactul pozitiv asupra comportamentelor cognitive, sociale, stării de bine și formării personalității copilului, inclusiv în prevenirea excluziunii, încurajarea empatiei și cultivarea curiozității și a încrederii în sine.

Valorile sunt centrale în configurația personalității, orientând judecățile, atitudinile și comportamentul. *Valorile se exprimă prin atitudini*, ce intervin în modelarea personalității din perspectivă instrumentală, de protecție a imaginii de sine, de exprimare a valorilor personale, de sistematizare a stimulilor sociali exteriori.

Pentru a sprijini coerența dintre sistemul axiologic și curriculum, valorile grupate în patru categorii majore: **valori personale, valori sociale, valori naționale și valori general-umane**, iar activitățile educaționale trebuie să reflecte această integrare.

Pentru a asigura coerența între sistemele de valori promovate și experiențe concrete de învățare, tabelul de mai jos prezintă o corelare orientativă între categoriile de valori, domeniile de dezvoltare vizate și tipurile de activități educaționale prin care acestea valori pot fi cultivate în mod firesc în cadrul educației timpurii.

În procesul de dezvoltare și implementare a curriculumului pentru învățământul preșcolar se țin cont de *particularitățile formării atitudinilor*:

Formarea atitudinilor valorice în educația timpurie țin cont de următoarele particularități:

- Atitudinile se dezvoltă în timp, prin expunere repetată la modele pozitive, în contexte afectiv-securizante și prin experiențe directe semnificative.
- Procesul pedagogic urmează o secvență naturală: a) familiarizarea copilului cu valori prin exemple și povești; b) trăirea afectivă a valorilor prin joc și relații; c) repetarea și sprijinirea comportamentelor pozitive; d) consolidarea acestora prin recunoaștere și încurajare.
- Multe valori nu pot fi „predate” direct, ci se „prind” din interacțiunile cu adulții și cu grupul de copii – comportamentul educatorului este mai formator decât discursul său declarativ.
- Ascultarea copilului și valorizarea punctului său de vedere sprijină formarea unor atitudini autentice și conferă sens personal experiențelor educaționale.
- Valorile trebuie abordate în mod firesc, integrat în rutina zilnică, joc, proiecte tematice sau activități centrate pe copil, fără a forța teme sau modele comportamentale artificiale.
- Cadrele didactice au nevoie de sprijin și formare pentru a recunoaște propriile valori, a gestiona dilemele educaționale și a sprijini formarea valorilor în mod etic și echilibrat.
- Este esențial ca instituțiile educaționale să prevină promovarea nonvalorilor (ex: conformism, competitivitate excesivă, excludere) și să creeze un climat favorabil exprimării libere, diversității și respectului reciproc.

În educația timpurie, formarea valorilor este un proces relațional, emoțional și profund uman, care se construiește pas cu pas, în fiecare zi, prin privirea, cuvântul și gestul educatorului, dar și prin modul în care copilul este văzut, înțeles și iubit.

Tabel 1. Corelarea valorilor cu domeniile de dezvoltare și activitățile educaționale

Categorie valorică	Promovarea Valori	Domenii de dezvoltare și de activitate	Tipuri de activități educaționale
Valori personale	Respectul de sine, starea de bine, autonomie, onestitate	Dezvoltare personală, socio-emoțională	Activități de autoreglare, exprimare a emoțiilor, jocuri de asumare a deciziilor, rutine care încurajează independența
Valori sociale	Cooperare, solidaritate, prietenie, toleranță	Dezvoltare socială, morală, comunicare	Jocuri de echipă, activități de partajare, soluționare de conflicte, jocuri de rol

Valori naționale	Identitate, limbă, tradiții, apartenență culturală	Limba, artă, dezvoltare estetică și civică	Activități cu specific național, cântece, dansuri, povești populare, confecționare de simboluri naționale
Valori general-umane	Dreptate, respect, grija față de mediu, pace	Științe, morală, mediu, dezvoltare globală	Activități de observare a naturii, reciclare, discuții despre bine/rău, colaborare internațională (ex: proiecte e-twinning)

Rolul cadrului didactic

Cadrele didactice din educația timpurie nu doar transmit valori – ele le întruchipează zilnic, prin comportamente, atitudini și decizii pedagogice, devenind model de demnitate, respect, echitate și empatie. Prin modul în care ascultă copilul, îl încurajează, îl însoțește și îi oferă spațiu de exprimare, cadrul didactic construiește, zi de zi, cultura valorică a unei generații care va ști să iubească învățarea, să respecte diversitatea și să contribuie la o societate solidară.

II. SISTEMUL EDUCAȚIEI TIMPURII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

2.1. Structura și formele de organizare a educației timpurii

Codul Educației al Republicii Moldova [8] stabilește că **educația timpurie** constituie **nivelul zero** al sistemului de învățământ, în conformitate cu Clasificarea Internațională Standard a Educației (ISCED-2011). Acest nivel este structurat în:

- **Educația antepreșcolară**, destinată copiilor cu vârste între **0 și 2 ani**;
- **Învățământul preșcolar**, destinat copiilor cu vârste între **2 și 6 (7) ani**.

Această structurare asigură premisele dezvoltării armonioase și continue a copilului, încă din primii ani de viață.

Educația copilului de la naștere până la 6/7 ani se realizează prin următoarele *forme*:

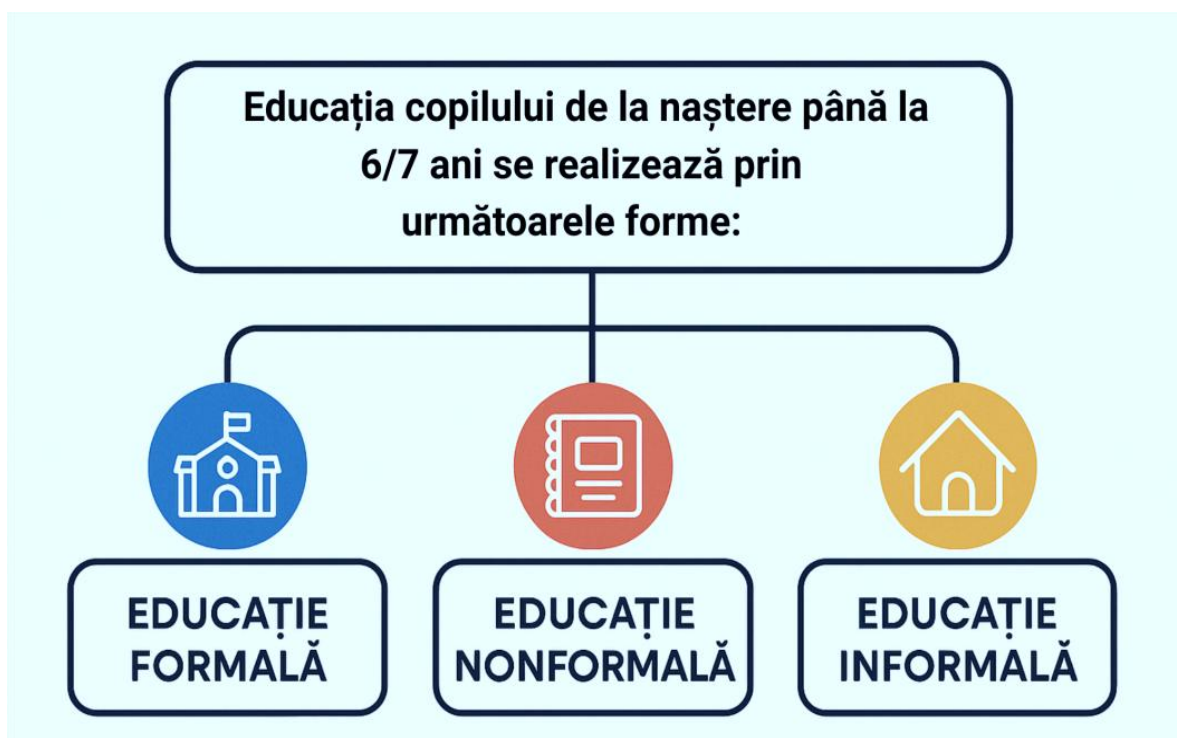

Figura 1. *Forme de organizare a educației timpurii*

Educația formală constituie educația intenționată, sistematică și evaluată, încredințată specialiștilor din domeniul acceptat instituțional, juridic, statal și social, al educației (educatori, învățători etc.). Acest tip de educație cuprinde totalitatea influențelor și acțiunilor organizate sistematic, gradate cronologic și elaborate în cadrul unor instituții specializate, în vederea formării personalității copilului.

Educația formală se realizează instituționalizat în cadrul sistemului de învățământ din Republica Moldova. În funcție de vârsta și necesitățile copiilor, instituțiile de educație timpurie se clasifică în:

- instituție de educație antepreșcolară - creșă, centru comunitar de educație timpurie;

- instituție de învățământ preșcolar - grădiniță de copii, centru comunitar de educație timpurie;
- instituție de învățământ general cu programe de diferite niveluri sau programe integrate – complex educațional (grădiniță-creșă, școală primară-grădiniță, gimnaziu-grădiniță);
- instituții rezidențiale (pentru copiii cu vârsta de până la 6/7 ani):
 - pentru copiii orfani,
 - pentru copiii rămași fără îngrijire părintească,
 - instituții sanatoriale pentru copiii cu boli cronice,
 - instituții de învățământ special,
 - instituții penitenciare,
 - instituții medicale.

În funcție de tipul de proprietate, IET se clasifică în:

- 1) *instituții publice (IP)* de educație timpurie – se creează în conformitate cu decizia organelor administrației publice locale;
- 2) *instituții private (IPR)* de educație timpurie – se creează prin decizia fondatorului privat.

Educația timpurie în Republica Moldova este reglementată de Codul Educației [8]. Responsabilitatea administrativă pentru educația timpurie – curriculum, proces educațional, formare inițială și continuă a cadrelor didactice, îi revine Ministerului Educației și Cercetării. Responsabilă de aspectul financiar și administrativ gospodăresc, este administrația publică locală de nivelul I. Tot aceasta este în drept să înființeze, reorganizeze și lichideze instituțiile de educație timpurie din teritoriul administrat în funcție de necesitățile comunității.

Educația timpurie în Republica Moldova include:

(1) **educația antepreșcolară** – organizată pentru copiii cu vârsta de până la 2 ani – se realizează în familie. La solicitarea părinților, autoritățile publice locale pot organiza instituții de educație timpurie cu finanțare asigurată de bugetele locale; oferă servicii educaționale și, după caz, de îngrijire și protecție conform pachetului standard de servicii, stabilit de Guvern; realizează programul educațional de bază – dezvoltarea holistică a copilului conform curricula și standardelor educaționale de stat; creează condiții pentru adaptarea și socializarea timpurie, inclusiv socializarea de gen.

(2) **învățământul preșcolar** – organizat pentru copiii cu vârsta de 2-6 (7) ani. În cadrul acestuia, statul suportă cheltuielile pentru serviciile educaționale și de îngrijire în instituțiile publice, inclusiv pentru copiii cu cerințe educaționale speciale; oferă servicii educaționale, de îngrijire și protecție conform Pachetului standard de servicii (PSSE) stabilit de Guvern; realizează programul educațional de bază – dezvoltarea holistică a copilului și pregătirea pentru școală în conformitate cu curriculumul și standardele naționale, și, în caz de necesitate, oferă servicii de reabilitare/recuperare pentru copiii cu CES în modul stabilit de către Ministerul Educației și Cercetării.

Structura grupelor de vârstă în învățământul preșcolar

În conformitate cu articolul 20 din Codul educației al Republicii Moldova, în cadrul instituțiilor de educație timpurie, grupele de copii sunt organizate în funcție de vârsta cronologică, după cum urmează:

- a) Grupe antepreșcolare:
 - Grupa de creșă: 0-2 ani;
- b) Grupe preșcolare:
 - Grupa I-a mică: 2-3 ani;
 - Grupa a II-a mică: 3-4 ani
 - Grupa medie: 4-5 ani
 - Grupa mare: 5-6 ani
 - Grupa pregătitoare: 6-7 ani

În funcție de specificul local, de numărul de copii înscriși și de condițiile instituționale, pot fi constituite **grupe mixte** (cu vârste eterogene), după următoarele configurații: **2-4 ani, 3-5 ani, 5-7 ani, 2-7 ani.**

Instituțiile de educație timpurie activează în program normal (pentru un maximum de 10,5 ore) sau redus (pentru un maxim de 4-6 ore pe zi).

Legislația actuală este permisivă și pentru crearea serviciilor private de educație timpurie, acestea fiind obligate să respecte standardele educaționale de stat. Conform Constituției Republicii Moldova, toți copiii, cetățeni ai Republicii Moldova, beneficiază de dreptul la educație de calitate.

Instituțiile de educație timpurie, la solicitare, pot implementa Programe Educaționale alternative celei de stat: Programul Educațional Waldorf, Programul Educațional Maria Montessori, Freinet etc., aprobate de Ministerul Educației și Cercetării.

Conform articolului 25 din Codul educației al Republicii Moldova, Statul suportă cheltuielile pentru serviciile de învățământ preșcolar și de îngrijire în instituțiile publice pentru toți copiii, inclusiv pentru cei cu cerințe educaționale speciale.

În cazul în care educația copiilor de vârstă antepreșcolară se realizează în familie, aceasta beneficiază de finanțare de la bugetul public național conform legislației în vigoare. La solicitarea părinților, autoritățile administrației publice locale pot organiza educația antepreșcolară cu finanțare de la bugetele locale (Codul Educației, articolul 24).

Conform articolului 13 din Codul educației al Republicii Moldova, învățământul obligatoriu include grupa pregătitoare din cadrul învățământului preșcolar.

Procesul educațional se desfășoară în baza standardelor educaționale de stat, aprobate de Ministerul Educației și Cercetării, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare a instituției de învățământ (Codul Educației, articolul 14).

Educația nonformală reprezintă ansamblul acțiunilor și al influențelor pedagogice desfășurate, succesiv sau simultan, în afara sistemului formal al educației, pentru a răspunde unei mari varietăți de cerințe de învățare, cum ar fi cele de educație

complementară (paralelă cu grădinița), contribuind la formarea, dezvoltarea personalității copilului. Această formă de educație desemnează o realitate educațională mai puțin formalizată, dar întotdeauna cu efecte formativ-educative. Conținutul educației nonformale este organizat pe arii de interes (și nu pe ani de studiu sau discipline academice), iar formele sunt foarte diverse ca durată, modalitate de organizare sau predare. Promovarea ei va asigura cadrul necesar pentru crearea unui mediu educațional favorabil desfășurării activităților educative, bazate pe cunoaștere, competitivitate și creativitate.

Educația informală constituie o educație incidentală, spontană, neașteptată, incluzând totalitatea influențelor neintenționate, eterogene și difuze, prin care fiecare persoană dobândește cunoștințe, abilități și aptitudini din experiențele sale zilnice. Printre influențele informale mai semnificative sunt cele exercitate de grupurile de prieteni, diferite instituții culturale (de exemplu: muzee, teatre, biblioteci, biserici etc.), mass-media (de exemplu: emisiuni televizate pentru copii, desene animate etc.).

Instituția de educație timpurie, indiferent de forma de organizare și statutul juridic, își organizează activitatea în baza documentelor de politici educaționale aprobate de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.

În esență, educația timpurie a copiilor reprezintă totalitatea experiențelor individual realizate și social organizate de care beneficiază copilul în primii ani de viață cu rol de a proteja, crește și dezvolta ființa umană prin înzestrarea cu capacitate și achiziții fizice, psihice, culturale specifice, care să-i ofere identitate și demnitate proprie. Perioada timpurie are o pondere covârșitoare în achiziția competențelor, structurilor cognitive, afective și comportamentale care definesc dezvoltarea umană pe tot parcursul vieții.

III. FUNDAMENTE PSIHOPEdagogICE ȘI ȘTIINȚIFICE ALE EDUCAȚIEI TIMPURII

3.1. Psihologia copilului în era digitală și înțelegerea învățării prin neuroștiințe

Copilul se dezvoltă astăzi într-un context marcat de transformări rapide și profunde, determinate de evoluțiile tehnologice și de prezența tot mai frecventă a mediului digital în viața cotidiană. Încă din primii ani de viață, copilul este expus unui spectru variat de stimuli vizuali, auditivi și digitali, care influențează procesele de percepție, comunicare și învățare. Aceste caracteristici ale mediului actual generează atât oportunități semnificative, cât și provocări majore în ceea ce privește dezvoltarea armonioasă a copilului.

În acest context, se impune reconfigurarea abordărilor educației timpurii prin valorificarea achizițiilor din domeniul psihologiei dezvoltării și al neuroștiințelor. În perioada 0-7 ani, învățarea nu se realizează în mod pasiv, prin simpla transmitere a informației, ci este rezultatul unor procese dinamice care implică relații securizante, experiențe multisenzoriale, participare activă și angajare afectivă.

Din perspectiva neuroștiințelor, intervalul de vârstă 0-7 ani corespunde unei perioade de plasticitate cerebrală maximă, în care arhitectura creierului se construiește prin formarea și reorganizarea continuă a conexiunilor neuronale, ca răspuns la experiențele de viață. Activitățile cu rol esențial în acest proces sunt mișcarea, explorarea, interacțiunea socială și jocul – toate acestea constituind fundamente ale învățării timpurii eficiente.

Procesele biologice evidențiate de cercetările neuroștiințifice actuale confirmă valabilitatea ipotezelor formulate de teoriile clasice ale dezvoltării umane (J. Piaget, L. Vygotsky, J. Bowlby, E. Erikson ș.a.). Recontextualizarea acestor teorii în lumina descoperirilor contemporane oferă un cadru conceptual coerent pentru proiectarea unei educații timpurii centrate pe nevoile reale ale copilului și adaptate provocărilor specifice societății digitale.

Fundamente teoretice clasice ale educației timpurii

- *Teoria dezvoltării cognitive – Jean Piaget*

- ◆ Copilul construiește cunoașterea prin interacțiunea activă cu mediul. Dezvoltarea cognitivă parcurge etape (senzorio-motor, preoperational, operații concrete).

- ◆ Învățarea se bazează pe echilibrarea asimilării și acomodării. Implicații educaționale: jocuri simbolice, explorare activă, materiale senzoriale, evitarea solicitării abstracte.

- *Teoria socioculturală – Lev Vygotsky*

- ◆ Învățarea are loc în cadrul interacțiunilor sociale, în zona proximei dezvoltări (ZPD).

- ◆ Sprijinul adultului sau colegului mai capabil (scaffolding) permite progresul. Implicații educaționale: activități colaborative, întrebări ghidate, dialog educativ, observarea ZPD.

- *Teoria dezvoltării psihosociale – Erik Erikson*

- ◆ Copilul parcurge stadii de dezvoltare a Eului (încredere, autonomie, inițiativă, hărnicie). Rezolvarea pozitivă a conflictelor sprijină dezvoltarea personalității. Implicații educaționale: sprijin emoțional, validare, încurajarea exprimării și finalizării sarcinilor.

- *Teoria atașamentului – John Bowlby*

- ◆ Atașamentul securizant între copil și adult este esențial pentru autoreglare și explorare. Se dezvoltă prin stabilitate, receptivitate și relații afective. Implicații educaționale: climat stabil, continuitate relațională, prezență empatică, relații calde cu educatorii.

- *Teoriile comportamentale și ale învățării sociale – Watson, Pavlov, Skinner, Bandura*

- ◆ Învățarea se realizează prin condiționare și observare. Cercetătorul Bandura introduce rolul modelelor și al motivației intrinseci.

- ◆ Implicații educaționale: întărire pozitivă, reguli clare, rutine, modelarea comportamentului prin exemplu.

- *Teoria jocului – Elkonin, Piaget, Vygotsky*

- ◆ Jocul este activitatea dominantă în copilăria timpurie, cu funcții cognitive, sociale și emoționale. Implicații educaționale: integrarea învățării în joc, promovarea jocului simbolic și cu reguli, observarea dezvoltării prin joc.

- *Teoria inteligențelor multiple – Howard Gardner*

- ◆ Inteligența este plurală și diferit manifestată: lingvistică, logico-matematică, interpersonală etc. Implicații educaționale: învățare personalizată, activități variate, valorizarea potențialului fiecărui copil.

- *Teoria învățării umaniste – Abraham Maslow, Carl Rogers*

- ◆ Învățarea autentică are loc într-un climat securizant, empatic și centrat pe copil. Implicații educaționale: validarea emoțiilor, exprimare liberă, cooperare, dezvoltarea stimei de sine.

- *Teoria învățării experiențiale – John Dewey*

- ◆ Copilul învață prin experiență directă, semnificativă și participare activă.
- ◆ Implicații educaționale: activități practice, proiecte, reflecție, implicare în viața de grup.

Repere psihologice și pedagogice contemporane

În ultimii ani, neuroștiințele au oferit perspective esențiale asupra modului în care creierul copilului se dezvoltă și învață. Integrarea acestor cunoștințe în educația timpurie contribuie la crearea unui mediu educațional care susține dezvoltarea sănătoasă și echilibrată a copilului.

- **Noțiuni-cheie:** Neuroplasticitate. Capacitatea creierului de a se reorganiza prin formarea de noi conexiuni sinaptice ca răspuns la experiențe și învățare. Acest proces este cel mai activ în primii ani de viață, ceea ce face ca intervențiile timpurii să fie determinante pentru dezvoltarea cognitivă și emoțională.
- **Ferestre sensibile.** Perioade de dezvoltare în care creierul este deosebit de receptiv la anumite tipuri de stimulare (ex: limbaj, atașament, mișcare). Stimularea adecvată în aceste perioade poate avea efecte de durată asupra structurii și funcției creierului.
- **Arhitectura creierului.** Se formează progresiv, de la zonele inferioare (reglarea fiziologică) către cele superioare (raționament, empatie). Bazele sănătoase ale

arhitecturii cerebrale depind de un mediu stabil, predictibil și de relații afective sigure.

Referințe la cercetători contemporani

- Dr. Jack Shonkoff (Harvard Center on the Developing Child) subliniază impactul stresului toxic asupra dezvoltării cerebrale și importanța intervențiilor preventive [35].
- Dr. Bruce Perry evidențiază modelul dezvoltării cerebrale secvențiale (bottom-up) și rolul relațiilor sigure în reglarea emoțională.
- Dr. Dan Siegel promovează conceptul de „parentaj bazat pe neuroștiințe”, axat pe conectare empatică, reflecție și co-reglare [31].

- *Teoria autoreglării – Ross A. Thompson; Shonkoff & Phillips (2000)*

- ◆ Autoreglarea este capacitatea copilului de a-și regla emoțiile, comportamentul și atenția în funcție de context, ca rezultat al interacțiunii dintre dezvoltarea neurobiologică și influențele relaționale. Implicații educaționale: Crearea unui mediu educațional predictibil și suportiv, sprijinul adultului prin modelare, rutine zilnice clare, încurajarea exprimării emoțiilor, utilizarea tehnicilor de calmare. Activitățile precum *Întâlnirea de dimineață* sau tranzițiile între momente ale zilei devin contexte esențiale pentru exersarea autoreglării și dezvoltarea rezilienței.

- *Teoria învățării socio-emoționale (SEL) – Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL)*

- ◆ Învățarea socio-emoțională dezvoltă cinci competențe-cheie: conștiința de sine, autogestionarea, conștiința socială, abilitățile de relaționare și luarea deciziilor responsabile. Acestea sprijină adaptarea copilului în plan emoțional, social și etic. Implicații educaționale:

- ◆ Educatorul creează un climat pozitiv, relații bazate pe încredere și rutine care sprijină exprimarea emoțiilor. Activități precum jocurile de rol, povestirile și conversațiile ghidate dezvoltă empatia, cooperarea și capacitatea de a lua decizii responsabile. SEL susține autonomia copilului, autoreglarea și incluziunea socială.

- *Teoria neuroplasticității – Eric Kandel, Norman Doidge*

- ◆ Neuroplasticitatea este capacitatea creierului de a se modifica în funcție de experiențele trăite. În copilăria timpurie, această capacitate este deosebit de intensă, iar stimulările adecvate modelează durabil structura și funcționarea creierului. Implicații educaționale:

- ◆ Educatorul susține dezvoltarea cerebrală oferind experiențe multisenzoriale, interacțiuni pozitive și un mediu sigur și previzibil. Jocul, conversațiile, activitățile creative și relațiile calde contribuie la formarea conexiunilor neuronale esențiale. Prin alegerile pedagogice, educatorul influențează direct arhitectura creierului copilului.

Integrarea poziționărilor psihologice în Curriculum pentru învățământul preșcolar

Curriculum pentru învățământul preșcolar este fundamentat pe teorii psihologice validate și date științifice recente, care susțin o abordare holistică a dezvoltării copilului și centrarea demersului educațional pe nevoile individuale ale fiecărui copil.

Fundamente teoretice

- Etapele generale ale dezvoltării copilului între 0 și 7 ani (Piaget, Erikson)
- Zona proximei dezvoltări (Vygotsky)
- Teoria atașamentului (Bowlby)
- Inteligențele multiple (Gardner), învățarea experiențială (Dewey)
- Abordările umaniste (Maslow, Rogers)
- Date din neuroștiințe (plasticitate cerebrală, ferestre sensibile, impactul stresului toxic)

Elemente de abordare practică pentru educatori:

- Planifică activități care să atingă simultan dezvoltarea emoțională, cognitivă, socială și motrică (ex: jocuri de rol, povestiri, proiecte tematice, etc.).
- Folosesc observația zilnică pentru identificarea nivelului de dezvoltare și adaptarea intervenției educaționale.
- Aplică tehnici de sprijin socio-emoțional: rutine clare, perioade de tranziție, exerciții de respirație sau mindfulness.
- Creează contexte de învățare prin cooperare și dialog pentru a activa zona proximei dezvoltări.
- Susțin dezvoltarea limbajului prin conversații autentice, citit cu voce tare, poezii și jocuri de cuvinte.
- Organizează centrele de activitate sau/și centre tematice care stimulează și dezvoltă inteligențele multiple (muzical-ritmica, logico-matematică, corporal-kinestezică, naturalistă, vizual-spațială, existențială,).
- Elaborează proiectarea didactică plecând de la stadiile de dezvoltare ale copiilor și din zona proximei dezvoltări.
- Asigură o evaluare formativă bazată pe progres individual și observare continuă.
- Implementează activități de învățare integrată (ex. știință, limbaj, mișcare în aceeași activitate).
- Introduce exerciții de autoreglare și sprijin emoțional în rutina zilnică.
- Promovează colaborarea cu părinții în identificarea ritmului și nevoilor copilului.

3.2. Paradigma Educației Timpurii 360°

Actuala ediție CRET propune o paradigmă curriculară, denumită „Educația timpurie 360°”, care reflectă o viziune holistică, integrată și actualizată asupra dezvoltării copilului. Esența acesteia constă în afirmarea educației timpurii ca o etapă fundamentală în formarea ființei umane, înrădăcinată în relații autentice, experiențe semnificative și valori universale, în contrast cu ideea care deseori este atribuită educației timpurii la o simplă pregătire pentru școală.

Educația timpurie 360° orientează paradigmă curriculară integrativă care promovează dezvoltarea holistică, echilibrată și contextualizată a copilului, prin experiențe autentice, relații semnificative, valorizarea drepturilor copilului și conexiuni

vii cu familia, comunitatea și lumea contemporană. Abordarea *Educația timpurie 360°* presupune o viziune completă asupra dezvoltării copilului, acoperind toate dimensiunile (cognitivă, socială, emoțională, morală, fizică și estetică), toate tipurile de contexte educaționale (formale, nonformale, informale) și toate relațiile esențiale pentru învățare și bunăstare (copil – educator – familie – comunitate – natură – tehnologie).

Elemente definitorii ale paradigmei:

- **Abordare holistică.** Copilul este privit ca o ființă completă – cu nevoi cognitive, emoționale, sociale, fizice, morale și estetice – iar educația răspunde integrat și echilibrat acestor dimensiuni.
- **Transdisciplinaritate și învățare prin experiențe în aer liber.** Învățarea se desfășoară în contexte autentice, prin activități interdisciplinare și proiecte relevante pentru viața copilului.
- **Conceptul de copil-cetățean.** Copilul este recunoscut ca participant activ în propria învățare și în viața comunității. Paradigma promovează o educație democratică și participativă, în care copilul este ascultat, implicat și responsabilizat, încă din primii ani de viață. În centrul acestei abordări se află recunoașterea drepturilor copilului, conform Convenției ONU, inclusiv dreptul la opinie, la participare, la protecție și la educație de calitate. Educația timpurie devine astfel un spațiu de exercițiu al cetățeniei, unde copilul este valorizat ca subiect cu demnitate și voce proprie.
- **Valori fundamentale ale educației timpurii.** „Educația timpurie 360°” se fundamentează pe valori precum respectul, echitatea, solidaritatea, cooperarea, grija față de sine, de ceilalți și de mediu. Aceste valori sunt cultivate nu ca teme abstracte, ci prin relații autentice, modele vii și experiențe trăite.
- **Principiul conectării cu lumea actuală.** Se recunoaște necesitatea pregătirii copilului pentru o lume complexă și aflată în schimbare. Educatorii creează punți între experiențele copilului și societatea contemporană, cultivând discernământ, reflecție și echilibru între interacțiunea umană și influențele tehnologice.
- **Promovarea gândirii exploratorii prin activități STEM.** Paradigma susține stimularea curiozității, logicii și creativității prin activități practice adaptate vârstei – jocuri constructive, experimente simple, rezolvarea de probleme – fără a recurge la digitalizare precoce.
- **Educația pentru dezvoltare durabilă (EDD).** Copilul este ghidat să dezvolte o relație conștientă și responsabilă cu mediul și comunitatea. Grădăritul, reciclarea, consumul responsabil și relaționarea empatică devin contexte de formare a unei culturi a durabilității.
- **Mediul favorabil învățării (enabling environment).** Spațiul educațional este conceput ca un mediu viu, estetic, flexibil și stimulat, care susține autonomia, inițiativa și învățarea prin joc, explorare și relații de încredere.

Semnificația denumirii „360°”. Simbolul „360°” exprimă ideea de viziune completă și integratoare, care cuprinde: toate dimensiunile dezvoltării copilului, toate mediile

educaționale (formale, informale, nonformale), toate tipurile de interacțiune relevante: copil – educator – familie – comunitate – natură – societate – viitor.

Spre deosebire de modelele preluate ad litteram, „Educația timpurie 360°” este o construcție curriculară originală pentru Republica Moldova, care reunește elemente internaționale relevante într-un cadru coerent, contextualizat și aplicabil. Paradigma valorizează copilul ca cetățean activ și demn; promovează educația timpurie transdisciplinară și integrată; pune accent pe relația copil-educator – familie – comunitate; include dimensiuni emergente precum sustenabilitatea, siguranța, echitatea și conectarea etică cu lumea actuală.

Figura 2 „Educația timpurie 360°”

Paradigma „Educația timpurie 360°” integrează concepte preluate din modelele educaționale internaționale – precum *enabling environment* (mediu favorabil învățării), *child as citizen* (copil-cetățean), *learning through play* (învățare prin joc), *STEM* (Știință, Tehnologie, Inginerie, Matematică) și *Education for Sustainable Development* (Educație pentru dezvoltare durabilă (EDD)) – printr-o adaptare atentă la specificul Republicii Moldova. Conceptele nu sunt transpuse mecanic, ci contextualizate în funcție de valorile culturale locale, infrastructura educațională existentă, nivelul de formare al cadrelor didactice și realitățile socio-economice ale mediului urban și rural.

Astfel, elementele precum educația în aer liber, gândirea exploratorie sau participarea copilului la viața comunității capătă forme practice, aplicabile și relevante

în educația timpurie din Republica Moldova, oferind copiilor experiențe autentice, adaptate vârstei și mediului în care trăiesc.

„Educația timpurie 360°” oferă un reper clar pentru reformele curriculare, metodologice și instituționale, permițând: alinierea la standardele internaționale ECEC; dezvoltarea de resurse și formări profesionale relevante; reconstrucția unei educații timpurii incluzive, moderne și centrate pe valori umane autentice.

Totodată, paradigma reprezintă un angajament strategic al Ministerului Educației și Cercetării pentru consolidarea educației timpurii ca fundament al echității, dezvoltării personale și progresului social, într-un spirit al responsabilității colective față de copil și viitor.

3.3. Priorități în noua paradigmă – inovații și principii cheie

Prioritățile actualei ediții reflectă o dinamică a paradigmei către o educație timpurie holistă, centrată pe copil și orientată spre dezvoltarea sa integrată. Se pune accentul pe copilul-cetățean activ – acesta este privit ca un actor al propriului parcurs educațional și al vieții comunitare, beneficiind de drepturi și asumând responsabilități încă din primii ani de viață.

Această viziune rezonează cu recomandările internaționale. OECD (2021) subliniază dreptul copilului de a fi „protagonist activ al învățării sale, jucându-și rolul de cetățean în multiplele sale identități”, punând accent pe participarea activă și recunoașterea copilului ca agent al propriei dezvoltări [24, p. 17]. Noua paradigmă educațională presupune un design centrat pe copil, în care mediul și activitățile sunt adaptate intereselor, nevoilor și ritmului unic al fiecărui copil, în concordanță cu principiile educației bazate pe competențe.

Aceasta confirmă, de asemenea, *principiul „mediului favorabil învățării”* (*enabling environment*), promovat în cadrul EYFS (Early Years Foundation Stage) din Anglia, care prevede că „fiecare copil este un învățăcel unic, care se dezvoltă în relații pozitive și într-un mediu propice învățării” [13, p. 6]. Curriculumul englez promovează o abordare holistică, centrată pe copil, care sprijină formarea independenței și dezvoltarea globală.

În spiritul filosofiei Reggio Emilia, învățarea este privită ca un proces activ, „centrat în jurul intereselor copilului, natural, pornit din curiozitate” și desfășurat prin „proiecte emergente, relevante pentru viața reală” [15, p. 89]. Copilul este considerat un co-constructor al cunoașterii, iar educatorul – un partener de învățare, nu un simplu furnizor de informații [22].

O altă prioritate esențială a noii paradigme educaționale este *asigurarea stării de bine a copilului* ca dimensiune curriculară de bază. Calitatea educației timpurii este astăzi asociată nu doar cu achizițiile cognitive, ci și cu echilibrul emoțional și fizic al copilului. După cum subliniază UNESCO (2022), o educație timpurie de calitate „pune bazele sănătății bune, nutriției adecvate, succesului în învățare, dezvoltării socio-emoționale și productivității viitoare” [34, p. 9]. În același spirit, OECD (2021) recomandă guvernelor să elaboreze curriculumuri centrate pe copil, care să încurajeze „dezvoltarea prin joacă, bucurie și participare activă”, promovând o abordare holistică ce cuprinde „atât componentele cognitive, cât și pe cele social-emoționale” [24, p. 12].

Principiul conectării cu lumea actuală reprezintă o direcție relevantă în contextul ediției date a CRET. Deși nu se recomandă expunerea excesivă la ecrane în primii ani de

viață, este tot mai evident că evitarea completă a contactului cu realitățile lumii digitale devine nerealistă. În acest sens, educația timpurie are rolul de a cultiva, prin mijloace adecvate vârstei, atitudini echilibrate, reflexive și responsabile față de schimbările tehnologice din societate.

Fără a încuraja utilizarea directă a dispozitivelor, se pot introduce activități ludice care dezvoltă gândirea logică și algoritmică, cum ar fi jocuri de masă cu roboți sau materiale tactile programabile, menite să stimuleze curiozitatea, cooperarea și rezolvarea de probleme. Totodată, pot fi valorificate și alte forme de învățare activă adaptate vârstei, precum: jocuri de programare „offline”, lectura și explorarea unor povești ilustrate (de exemplu, „*Robotul prietenos*”), centrul de explorare a obiectelor tehnologice din jur, activități artistice cu tematică tehnologică, precum și jocuri de rol axate pe educația pentru siguranță. Astfel de abordări oferă copiilor contexte de învățare care reflectă provocările lumii contemporane, fără a compromite specificul vârstei.

Experiența unor sisteme educaționale precum cel britanic arată că tot mai mulți practicieni susțin includerea în curriculumul preșcolar a unor componente de siguranță în interacțiuni și alfabetizare funcțională de bază, ca răspuns educativ la expunerea inevitabilă la medii tehnologice.

În această perspectivă, conectarea copilului la lumea actuală înseamnă nu promovarea digitalului, ci pregătirea treptată pentru a înțelege și naviga schimbările cu discernământ și protecție.

Principiul învățării transdisciplinare și prin experiențe în aer liber propune o reconceptualizare a curriculumului, în care învățarea se desfășoară integrat, în relație directă cu lumea reală și cu natura. CRET încurajează organizarea de proiecte și activități interdisciplinare, care conectează domenii precum științele, arta, limbajul, dezvoltare personală și socială și dezvoltarea fizică ce se conectează într-un mod coerent și semnificativ, valorificând explorarea directă a mediului înconjurător, jocul liber în aer liber, observația, experimentul și activitățile practice, pentru a stimula curiozitatea, gândirea critică și responsabilitatea față de natură încă de la vârste timpurii.

OECD recomandă un „model curricular integrat”, care să susțină o abordare holistică a dezvoltării copilului, vizând nu doar achizițiile cognitive, ci și starea sa de bine și evoluția socio-emoțională. În acest sens, explorarea mediului natural și jocul în aer liber devin instrumente pedagogice valoroase. UNESCO subliniază că excursiile și activitățile desfășurate în natură contribuie la toate ariile de învățare și sprijină înțelegerea timpurie a conceptelor legate de durabilitate și respect pentru mediu. În același spirit, cadrul EYFS din Anglia recomandă utilizarea constantă a spațiilor exterioare ca parte integrantă a dezvoltării fizice, sociale și creative a copilului.

Promovarea gândirii exploratorii prin activități STEM adaptate vârstei. CRET susține introducerea timpurie a unei gândiri științifice, tehnice, logico-matematice și ingineresti prin activități de tip STEM (Știință, Tehnologie, Inginerie, Matematică), fără a implica medii digitale sau concepte abstracte, ci prin explorare, joc și manipulare concretă. Educația timpurie devine astfel un cadru în care copiii observă fenomene naturale, construiesc, experimentează, pun întrebări și găsesc soluții în mod activ și colaborativ.

Se susține organizarea de programe educaționale cu profil STEM, crearea de grupe STEM în cadrul instituțiilor de educație timpurie și dezvoltarea de instituții cu orientare STEM, ca modele inovatoare de integrare a științei, tehnicii, ingineriei și matematicii în activitățile zilnice.

Atelierele de construcție cu piese diverse, experimentele simple cu apă, nisip, lumină sau umbră, jocurile de sortare și clasificare, precum și provocările ingineresti realizate cu materiale reciclabile sunt doar câteva exemple prin care se dezvoltă gândirea critică, creativitatea și perseverența. Această abordare consolidează bazele viitoarelor competențe STEM, respectând ritmurile naturale de învățare ale copilului și caracterul ludic al educației timpurii.

În sfârșit, *educația pentru dezvoltare durabilă (EDD)* este integrată în CRET ca dimensiune transversală, reflectând angajamentul sistemului educațional față de formarea unei atitudini responsabile încă din primii ani de viață. Documentul încurajează dezvoltarea timpurie a conștiinței ecologice și a valorilor legate de protejarea mediului, a resurselor naturale și a unei societăți durabile.

Inițiative globale precum aplicația UNESCO Sustainability from the Start oferă resurse adaptate copiilor de vârstă mică, cu teme precum natura, mediul, societatea și cetățenia activă, promovând învățarea prin explorare și participare.

În practică, curriculumul valorifică activități ecologice concrete, precum grădinaritul, reciclarea, reutilizarea materialelor, consumul responsabil sau îngrijirea plantelor și animalelor, ca experiențe semnificative prin care copiii interiorizează, în mod activ, principiile dezvoltării durabile. Astfel, EDD devine nu doar o componentă teoretică, ci o parte vie a rutinei zilnice și a învățării autentice prin acțiune.

Se recomandă adaptarea progresivă a aplicării principiilor CRET în funcție de infrastructura existentă, resursele comunitare, nivelul de formare al cadrelor didactice și accesul la echipamente educaționale, în vederea asigurării echității și calității educației timpurii la nivel național.

3.4. Corelări cu modele internaționale. Convergențe și diferențe

- *Abordarea Reggio Emilia (Italia)*, recunoscută la nivel internațional, plasează copilul în centrul procesului educațional, într-un mod similar cu viziunea promovată de CRET. Copilul este considerat o ființă curioasă, competentă și plină de potențial, capabilă să-și construiască activ propriul parcurs de învățare. Învățarea se desfășoară prin explorare activă a mediului, proiecte emergente și reflecție continuă, susținând dezvoltarea gândirii critice și a creativității.
- Practica pedagogică din Reggio Emilia a demonstrat că o învățare bazată pe interesele autentice ale copilului, desfășurată în contexte flexibile și stimulante, contribuie la cultivarea plăcerii de a învăța și a capacității de adaptare la situații noi.
- Educatorul nu are un rol autoritar, ci acționează ca partener de învățare: observă, documentează și ghidează procesul educațional, permițând curriculumului să se contureze din curiozitatea și inițiativa copilului.
- Un alt principiu fundamental este implicarea activă a comunității și a familiei, deoarece educația este concepută ca un act civic, colaborativ și relațional, care

depășește granițele instituției și se construiește în dialog cu toți actorii implicați în viața copilului.

- *Abordarea EYFS (Regatul Unit).* Curriculumul britanic pentru educația timpurie – Early Years Foundation Stage (EYFS), tradus ca *Etapă Fundamentală a Primilor Ani/ Etapa fundamentală a educației timpurii* – pune accent pe crearea unor medii favorabile învățării (enabling environments), care sprijină dezvoltarea copilului în mod natural și echilibrat. Printre principiile fundamentale se regăsesc: abordarea centrată pe copil, dezvoltarea holistică și încurajarea independenței în procesul de învățare.
- În practică, EYFS promovează joaca ca modalitate principală de învățare și dezvoltare, participarea activă și liberă a copilului la activități alese în funcție de interesele proprii, precum și adaptarea mediului educațional la nevoile individuale ale fiecărui copil. O componentă esențială a curriculumului este starea de bine (well-being), integrată explicit în domeniul „dezvoltare personală, socială și emoțională a copilului” – una dintre cele cinci arii majore de dezvoltare ale EYFS.
- În ultimii ani, autoritățile britanice au început să extindă cadrul legal al EYFS pentru a include și aspecte legate de alfabetizarea digitală, ca reacție la contextul tehnologic actual. Organizații de profil din domeniul educației timpurii solicită introducerea unor recomandări explicite privind siguranța online pentru copiii mici, susținând astfel o abordare preventivă și echilibrată.
- Această direcție reflectă tendința internațională de a introduce, într-o formă adaptată vârstei, competențe digitale esențiale încă din educația timpurie, fără a afecta specificul dezvoltării copilului mic.
- *Ghidurile UNESCO privind educația timpurie.* UNESCO tratează educația timpurie (0–8 ani) ca drept al copilului, parte integrantă a sistemului național de educație și drept de dezvoltare deplină. Abordarea UNESCO este holistică și incluzivă: se insistă ca ECCE (Early Childhood Care and Education) să ofere sprijin nu doar intelectual, ci și social-emoțional, de sănătate și nutriție. De altfel, UNESCO consideră că o educație timpurie de calitate poate contribui semnificativ la realizarea Obiectivului de Dezvoltare Durabilă 4.2 (toate fetițele și băieții cu acces la educație timpurie de calitate până în 2030).
- Documentele globale recente (Declarația de la Tașkent 2022) recomandă investiții majore și politici publice susținute pentru ECCE (statele membre UNESCO au pledat pentru alocarea a minimum 10% din bugetul educației în preșcolar). UNESCO promovează pedagogii adecvate vârstei, curriculumuri integrate cu servicii sociale (salubritate, sănătate etc.) și implicarea familiei, toate în slujba dreptului fiecărui copil de a „supraviețui și se dezvolta la potențial maxim”.
- *Politicile OECD privind calitatea în primii ani.* OECD pune accent pe politici coerente și standarde ridicate ale calității în ECEC (Early Childhood Education and Care) care să promoveze echitate. Raportul „Providing quality for all”

(Asigurarea calității pentru toți) subliniază necesitatea unor **cadre curriculare integrate** și demersuri strategice: combinații de măsuri universale (direct aplicate tuturor copiilor) și direcționate (pentru cei defavorizați) pentru a ridica calitatea la nivel sistemic. Cadrul de referință învățământ timpurie al OECD detaliază că un curriculum eficace este *centrat pe copil* și fundamentat pe cercetări despre învățare: el susține joaca, bucuria și implicarea activă a copiilor.

- Totodată, documentele OECD pun în evidență drepturile copiilor: curriculum-urile ar trebui să „*le recunoască copiilor dreptul de a fi protagoniști activi ai învățării, de a se juca și de a fi recunoscuți pozitiv ca cetățeni în identitățile lor multiple*”, încurajând ascultarea vocilor copiilor și asigurându-le bunăstarea”. Prin urmare, modelele internaționale OECD converg cu CRET pe ideea unui copil implicat, cu autonomie și cu prioritate acordată calității proceselor educaționale.
- Totuși, OECD accentuează și aspecte structurale: formarea continuă a educatorilor, standarde privind raportul adult-copil, evaluare și monitorizare a implementării curriculumului.
- În Republica Moldova educația timpurie este recunoscută în documentele naționale ca prioritate de stat, drept fundamental al copilului și condiție pentru dezvoltarea sa deplină, fiind tratată atât ca etapă distinctă a sistemului educațional, cât și ca fundament al dezvoltării umane durabile și al învățării pe tot parcursul vieții.
- Codul educației definește explicit *educația timpurie ca proces educațional destinat copiilor de la 0 la 6(7) ani*, realizat în instituții sau în familie, cu scopul dezvoltării fizice, cognitive, emoționale și sociale. *Educația este declarată prioritate națională*, fiind prezentată ca factor de bază pentru dezvoltarea capitalului uman, asigurarea drepturilor omului și dezvoltarea durabilă, ceea ce include implicit și educația timpurie ca prim nivel al sistemului.
- Legea nr. 370/2023 privind drepturile copilului recunoaște copilul ca titular deplin de drepturi fundamentale, nu doar ca beneficiar pasiv de protecție, iar statul, familia și comunitatea au obligații explicite și complementare de a-i asigura condiții pentru viață, dezvoltare și participare, precum și garantează dreptul la dezvoltare fizică, intelectuală, spirituală și socială, educație incluzivă și mediu sănătos, aliniindu-se cu dovezile științifice privind interesul superior al copilului ca prioritate.
- Strategia de dezvoltare „Educația 2030” afirmă că educația este atât scop în sine, cât și mijloc esențial pentru atingerea obiectivelor socio-economice, valorificând obiectivele de dezvoltare durabilă și plasând calitatea și sustenabilitatea educației (inclusiv timpurii) în centrul politicilor publice.
- Standardele de învățare și dezvoltare a copilului (SÎDC) promovează abordarea educației centrate pe copil, joc și evaluare formativă, care subliniază experiențe interactive ce susțin dezvoltarea sănătoasă a creierului.

Convergențe. Toate cadrele analizate subliniază educația timpurie ca fundament al dezvoltării ulterioare și accentuează dezvoltarea copilului ca întreg (holistic). Fiecare preia principiul *pedagogiei centrate pe copil* și rolul jocului/experimentării

ca motor al învățării (Reggio, EYFS, OECD). Toate promovează incluziunea și echitatea: atât UNESCO (dreptul universal la educație timpurie) cât și OECD (politici de sprijin axate pe copiii defavorizați) insistă pe egalitatea de șanse. Ideea de „copil cetățean” („child as active citizen”) are corespondent în conceptele OECD și UNESCO care recunosc copilul drept actor social cu drepturi (de pildă, OECD vorbește de cetățenie multiplă a copilului). De asemenea, atât CRET cât și standardele internaționale au în vedere o legătură strânsă între educație și alte domenii (sănătate, nutriție, sprijin familial).

Diferențe și nuanțe în raport cu modelele internaționale. Principiul conectării cu lumea actuală, formulat în cadrul CRET, reflectă o abordare contemporană a educației timpurii, care recunoaște influențele societății digitale fără a promova expunerea directă la tehnologie. Spre deosebire de modelele educaționale clasice, care nu includeau anterior dimensiunea digitală ca domeniu de competențe, CRET introduce conceptul de „conectare echilibrată și etică cu lumea digitală”, răspunzând provocărilor actuale într-o manieră adaptată vârstei copilului. De altfel, doar în ultimii ani EYFS (Marea Britanie) a început să includă recomandări explicite privind siguranța online pentru copiii mici, iar alte modele internaționale încă evită referințele directe la tehnologie în educația timpurie.

- Totodată, CRET accentuează învățarea transdisciplinară și experiențele în natură ca părți integrante ale curriculumului, promovând proiecte legate de sustenabilitate, responsabilitate ecologică și incluziune comunitară – dimensiuni tratate mult mai puțin concret în versiunile standard ale Reggio Emilia sau EYFS. În timp ce aceste modele oferă cadre pedagogice valoroase, cum ar fi principiul mediului ca „al treilea profesor” sau practica documentării vizibile (în Reggio), CRET preia aceste idei mai degrabă implicit, concentrându-se pe orientarea curriculară și aplicabilitatea în practică.

- În plus, spre deosebire de recomandările structurale și de politică publică formulate de organizații internaționale precum OECD sau UNESCO, CRET oferă un cadru curricular clar, axat pe conținuturi, principii pedagogice și sugestii aplicabile la nivelul instituției de educație timpurie.

- Cu toate diferențele de formă și accent, toate aceste modele converg într-o viziune comună: educația timpurie trebuie să fie centrată pe copil, să-i valorifice interesele și potențialul unic, să fie incluzivă, contextualizată și orientată spre dezvoltarea competențelor de viață, nu doar spre transmiterea unor conținuturi academice precoc.

3.5. Organizarea mediului educațional în educația timpurie

Specificul dezvoltării copilului în perioada timpurie impune organizarea intenționată și atentă a mediului educațional – condiție esențială pentru stimularea dezvoltării globale a acestuia. Mediul educațional devine astfel un factor activ al învățării și dezvoltării, contribuind la formarea identității copilului, la dezvoltarea autonomiei, creativității și spiritului de inițiativă.

Orientarea copilului spre învățare și dezvoltare se realizează prin crearea unui mediu educațional prietenos, incluziv și flexibil, care permite exprimarea liberă a fiecărui copil și reflectă dimensiunea interculturală și pe cea a incluziunii sociale. Mediul educațional

trebuie să asigure accesul egal al tuturor copiilor, indiferent de gen, apartenență culturală, etnică, lingvistică, statut socio-economic sau particularități individuale.

Mediul educației timpurii (ET) reprezintă un ansamblu complex de factori fizici, psihologici, sociali și culturali, incluzând spațiile interioare și exterioare, infrastructura, materialele și echipamentele educaționale, resursele naturale, comunitatea locală și adulții implicați în procesul educațional – cadre didactice, personal didactic auxiliar, părinți și alți parteneri educaționali.

Un mediu educațional bine proiectat susține și stimulează învățarea activă, experiențială, bazată pe joc – activitatea fundamentală a copilului de vârstă timpurie. Acesta oferă copiilor posibilitatea de a explora, experimenta, crea, comunica, coopera și lua decizii autonome, contribuind la dezvoltarea gândirii critice și creative, a competențelor sociale și emoționale, a abilităților de autoreglare și de rezolvare de probleme.

Principiile organizării mediului educațional în educația timpurie,

Mediul educațional în educația timpurie are un rol esențial în susținerea dezvoltării armonioase a copilului și în facilitarea învățării timpurii de calitate. Acesta nu este doar un spațiu fizic, ci un cadru complex, cu valențe formative, sociale și emoționale, care influențează profund modul în care copiii explorează, comunică, relaționează și învață.

În contextul noii paradigme **Educația timpurie 360°**, organizarea mediului educațional presupune o viziune integratoare, în care copilul este situat în centrul demersului pedagogic, iar spațiul devine un **partener activ** în procesul de învățare. Un mediu atent proiectat și dinamic susține autonomia, inițiativa și creativitatea copilului, oferind oportunități variate de explorare și învățare prin joc și experiență directă.

Principiile care ghidează organizarea acestui mediu urmăresc crearea unui **spațiu incluziv, accesibil și stimulant**, care să reflecte diversitatea copiilor, să încurajeze participarea activă a acestora, a părinților și a comunității, să promoveze starea de bine și interacțiunile pozitive. Totodată, mediul educațional este adaptat continuu nevoilor reale ale copilului și provocărilor lumii contemporane, integrând soluții pedagogice moderne, conectate la realitate, natură și tehnologie.

În cele ce urmează, sunt descrise principiile de bază ale organizării mediului educațional în educația timpurie, cu accent pe caracterul său formativ, participativ și orientat spre dezvoltarea globală a copilului.

Orientarea spre joc și învățare prin experiență directă

Mediul va favoriza jocul liber și dirijat, explorarea, mișcarea și experimentarea activă, în funcție de interesele și nevoile copiilor, susținând astfel dezvoltarea globală și învățarea integrată.

Respectarea și promovarea autonomiei copilului

Accesul liber la materiale variate, organizate pe zone și centre de interes, va permite copilului să aleagă activitățile, să planifice și să decidă asupra propriei implicări în funcție de propriile preferințe și ritm de dezvoltare.

Asigurarea caracterului incluziv și intercultural

Mediul va reflecta diversitatea culturală, lingvistică, de gen și de abilități a copiilor, încurajând acceptarea diferențelor și colaborarea. Spațiile și materialele vor fi accesibile tuturor copiilor, inclusiv celor cu cerințe educaționale speciale.

Integrarea dimensiunii naturii și a educației în aer liber

Mediul exterior va fi amenajat astfel încât să ofere multiple oportunități de joc, explorare și activități de învățare în natură, dezvoltând conexiunea copilului cu mediul înconjurător și cultivând comportamente ecologice timpurii.

Implicarea activă a copiilor, părinților și comunității

Planificarea și amenajarea mediului educațional vor valorifica ideile și contribuțiile copiilor și părinților, asigurându-se relevanța și atractivitatea acestuia pentru fiecare grupă specifică de vârstă și fiecare context educațional.

Crearea unui climat psiho-emoțional pozitiv

Mediul educațional va promova relații calde, prietenoase, bazate pe respect reciproc între copii, cadre didactice și părinți, susținând dezvoltarea sentimentului de siguranță, apartenență și încredere în sine.

În organizarea mediului educațional vor fi respectate atât aspectele funcționale și de siguranță, cât și cele estetice, creative și stimulative. Copiii vor fi încurajați să participe la amenajarea și reamenajarea spațiilor interioare și exterioare, contribuind astfel la dezvoltarea simțului estetic, a responsabilității și a spiritului comunitar.

Mediul educațional va fi structurat pe centre de interes dotate (conform Standardelor Minime de dotare a instituției de educație timpurie) cu materiale variate, atractive, adaptate nivelului de dezvoltare al copiilor și diversității lor de interese, stimulând astfel activitatea individuală, în perechi și în grupuri mici. Organizarea centrelor va facilita interacțiunile între copii și între copii și adulți, încurajând cooperarea, participarea activă și respectul față de reguli.

Un mediu educațional bine proiectat și implementat contribuie la starea de bine și la confortul copiilor în cadrul activităților educaționale, favorizând dezvoltarea abilităților socio-emoționale, a comportamentelor de autoîngrijire și igienă, a deprinderilor de muncă independentă și în echipă.

Astfel, se recomandă valorificarea unor soluții pedagogice moderne care sprijină starea de bine, creativitatea, autoreglarea și învățarea emergentă, în acord cu specificul fiecărei instituții și comunități educaționale.

Centre de învățare emergentă (flexibile, adaptate intereselor)

În spiritul personalizării învățării și al participării active, se recomandă organizarea **centrelor de învățare emergentă**, adaptabile în funcție de interesele, întrebările și temele apărute spontan din explorările copiilor. Aceste centre nu sunt fixe, ci evoluează – de exemplu, un centru despre „plante” se transformă într-un mic laborator de germinare sau într-un colț de lectură despre natură. Astfel, copilul este co-creator al mediului, iar spațiul devine un „al treilea educator”.

Amenajarea spațiilor de reglare emoțională

Spațiul de reglare emoțională este destinat copiilor care pot merge atunci când se simt copleșiți, obosiți sau au nevoie de liniște

Acesta poate fi dotat cu perne, cărți liniștitoare, oglinzi pentru autoobservare, păpuși, panouri vizuale ale emoțiilor. Este o practică susținută de neuroștiințele actuale, care contribuie la dezvoltarea autoreglării și a autonomiei emoționale, sprijinind starea de bine.

Centrul Eco

În completarea dotărilor standard, se recomandă valorificarea materialelor naturale, reciclabile și autentice (lemn, textile, metal, elemente din natură), care stimulează gândirea divergentă, creativitatea și spiritul ecologic.

Copiii pot contribui la organizarea centrelor cu materiale aduse de acasă sau colectate împreună cu părinții (ex: frunze, pietricele, cutii, pânză, nasturi). În acest centru are loc utilizarea materialelor autentice și reciclabile pentru stimularea creativității și gândirii sustenabile. Aceasta întărește legătura educație-familie-comunitate și cultivă respectul față de resurse.

Centru de mișcare

Centrele dedicate activităților sportive și de mișcare sunt spații amenajate în interior și în aer liber, care oferă copiilor oportunități variate de exercițiu fizic, joc activ și cooperare, sprijinind dezvoltarea motrică, sănătatea și abilitățile sociale încă din primii ani de viață.

În cadrul centrului de mișcare, copiii sar, aleargă, se târăsc, se cațără, se rostogolesc, aruncă și prind obiecte, participă la jocuri de echipă sau trasee motrice, dezvoltându-și coordonarea, echilibrul, forța, spiritul de echipă și obiceiuri de viață activă și sănătoasă. Personalul din cadrul instituțiilor de educație timpurie va utiliza în mod eficient întreg spațiul disponibil (interior și exterior), resursele materiale și timpul educațional, pentru a oferi copiilor oportunități variate de învățare, dezvoltare și socializare.

IV. CADRUL CONCEPTUAL ȘI METODOLOGIC AL CURRICULUMULUI PENTRU ÎNVĂȚĂMÂNTUL PREȘCOLAR

4.1. Viziunea și misiunea curriculumului pentru învățământul preșcolar

Viziune¹

- Curriculumul pentru învățământul preșcolar reflectă convingerea că primii ani de viață constituie temelia dezvoltării copilului ca viitor cetățean empatic, responsabil, echilibrat și pregătit să trăiască și să învețe într-o lume complexă, digitalizată, dar profund umană, în care copilul – ființă unică, competentă și activă – crește și se dezvoltă prin joc, interacțiune, îngrijire afectivă, cultivarea valorilor și construirea unor relații autentice cu sine, cu ceilalți și cu mediul înconjurător.

Misiune

- Misiunea Curriculumului pentru învățământul preșcolar este de a asigura un cadru coerent și echitabil de dezvoltare holistică a copilului, până la tranziția către învățământul primar, prin promovarea unei educații centrate pe copil și bazate pe respectarea drepturilor acestuia.
- Curriculumul susține integrarea educației și îngrijirii într-un sistem unitar și accesibil, orientat spre incluziune, diversitate, calitate și parteneriat activ între familie, comunitate și instituțiile de educație timpurie.
- Documentul oferă repere clare pentru proiectarea, organizarea și evaluarea procesului educațional la vârsta preșcolară, funcționând ca instrument pentru practici pedagogice și dezvoltare profesională continuă a cadrelor didactice.

¹ Viziunea propusă prin CRET este una orientatoare și flexibilă, adaptabilă la diversitatea contextelor locale din Republica Moldova. Aceasta recunoaște diferențele existente în ceea ce privește infrastructura educațională, dotarea cu echipamente, resursele umane și gradul de formare profesională a personalului, susținând dezvoltarea unui cadru curricular aplicabil, echitabil și realist pentru toate comunitățile.

4.2. Documentele curriculare

Educația timpurie se desfășoară în baza unui ansamblu de documente curriculare care orientează întregul proces educațional, de la nivelul conceptual la cel practic. Aceste documente stabilesc reperele de dezvoltare și învățare ale copilului, precum și modalitățile prin care cadrele didactice pot organiza și susține un mediu educațional echitabil, sigur și stimulat.

Documentele curriculare reprezintă un ansamblu complex și integrat de resurse educaționale, care susțin atât proiectarea, cât și implementarea procesului educațional, proiectează și explică finalitățile urmărite de instituția de educație timpurie, în cadrul activităților sau în afara lor, copiii fiind ghidați de educator/cadru didactic printr-un ansamblu de experiențe de învățare.

Documentul de bază este *Cadrul de referință al educației timpurii*, elaborat în concordanță cu Cadrul de Referință al Curriculumului Național. CRET reprezintă un document strategic care definește conceptele fundamentale, valorile, principiile și finalitățile educației timpurii în Republica Moldova, oferind o viziune clară, bine fundamentată din punct de vedere axiologic, a demersurilor ulterioare de dezvoltare și actualizare a documentelor curriculare și contribuind la coerența politicilor educaționale pentru copiii de la naștere până la 7 ani.

În aplicarea directă a acestuia se utilizează *Curriculumul pentru învățământul preșcolar*, document esențial pentru planificarea activităților de învățare și dezvoltare. Acesta formulează competențele așteptate, oferă orientări metodologice și prezintă exemple de conținuturi adaptate particularităților de vârstă ale copilului.

În sprijinul organizării programului zilnic, este propus un *Plan-cadru pentru învățământul preșcolar*, care nu are statutul unui orar rigid, așa cum se întâmplă în învățământul primar, gimnazial și liceal, ci reprezintă un cadru orientativ *de organizare a procesului educațional* în funcție de vârstă, nevoile individuale ale copilului și de contextul sezonier sau local.

Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani oferă descrieri ale parcursului tipic al copilului în diverse domenii de dezvoltare (fizică, cognitivă, socio-emoțională, de limbaj și comunicare) și constituie instrumente de orientare pentru observare, planificare și evaluare.

Ghidurile metodologice susțin cadrele didactice în transpunerea curriculumului în practică, prin recomandări concrete privind organizarea mediului, interacțiunea cu copilul, integrarea activităților de rutină în procesul de învățare, valorificarea jocului și parteneriatul cu familia.

Documentele curriculare se clasifică în trei categorii:

Documente de politici curriculare (conceptuale)	Documente de tip proiectiv (reglator)	Documente de tip metodologic
- Cadrul de referință al educației timpurii;	- Plan-Cadru pentru învățământul preșcolar;	- Metodologia de monitorizare și evaluare a

- Curriculumul pentru învățământul preșcolar/Curriculumul pentru educația timpurie; - Curriculum național la limba română pentru instituțiile de educație timpurie cu program în limbile minorităților naționale; - Standardele naționale profesionale a cadrelor didactice în educația timpurie; - Standarde manageriale; - Standarde de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la vârsta de 7 ani; - Standardele minime de dotare a Instituțiilor de Educație Timpurie în Republica Moldova;	- Regulamente: - Regulamentului sanitar pentru instituțiile de educație timpurie; - Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a instituției de educație antepreșcolară, instituției de învățământ preșcolar, instituției de învățământ general cu programe de diferite niveluri sau programe integrate; - Regulamentul de atestare a cadrelor didactice din învățământul general, profesional tehnic și din cadrul structurilor teritoriale de asistență psihopedagogică, etc...; - Instrucțiunea de ocrotire a vieții și sănătății copiilor în IET în RM; - Nomenclatorul tipurilor de documentație și rapoarte în educația timpurie; - Circulare emise de MEC/OLSDÎ	- dezvoltării copilului în baza standardelor de învățare și dezvoltare a copilului (vârsta 1,5 – 7 ani); - Ghid de implementare a Curriculumului pentru învățământul preșcolar, a Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani din perspectiva Cadrului de referință pentru educație timpurie; - Ghiduri metodologice pentru cadrele didactice și manageriale; - Lucrări didactico-metodice; - Materiale de suport pentru părinți (ghiduri, broșuri, fluturași informaționali); - Auxiliare curriculare destinate activității cu copiii
--	---	--

Auxiliarele curriculare destinate activității cu copiii includ materiale educaționale elaborate atât de cadre didactice, cât și de autori sau edituri specializate. Ele sprijină procesul de învățare prin experiență directă, joc, explorare și creație, oferind contexte și resurse care stimulează curiozitatea, comunicarea, cooperarea și exprimarea liberă a copilului. Prin conținuturile și forma lor atractivă, aceste produse contribuie la dezvoltarea integrată a copilului, susțin formarea competențelor specifice vârstei,

contribuind la crearea unui mediu educațional atractiv, incluziv și centrat pe nevoile și experiențele autentice de învățare ale fiecărui copil.

Categorii de auxiliare curriculare destinate activității cu copiii

Auxiliare curriculare pentru activitatea cu copiii – caiete de lucru, fișe de activitate, seturi tematice, resurse vizuale și materiale tactile.

Auxiliare pentru educație incluzivă și diversitate – fișe de lucru pentru copii cu CES, jocuri senzoriale, materiale tactile.

Auxiliare pentru familie și comunitate – broșuri, cărți pentru lectură împreună cu copilul, materiale pentru centrele resursele parentale și parteneriate comunitare.

Auxiliare digitale și multimedia – fișiere audio-video, aplicații și platforme digitale, biblioteci de resurse educaționale.

Recomandări de elaborare a auxiliarelor

- *Corelare curriculară.* Materialele se aliniază la Curriculumul pentru învățământul preșcolar și SÎDC, respectând competențele, valorile și principiile educației timpurii.
- *Abordare holistică.* Activitățile integrează dezvoltarea cognitivă, socială, emoțională, morală, fizică și estetică.
- *Centrare pe copil.* Materialele promovează jocul, explorarea, creativitatea, autonomia și participarea activă.
- *Adaptare la etapa de dezvoltare.* Conținuturile folosesc un limbaj clar și propun sarcini scurte, atractive și potrivite ritmului de dezvoltare al copilului.
- *Stare de bine și incluziune.* Materialele susțin un climat pozitiv, o reprezentare echitabilă a diversității și includ adaptări pentru copiii cu CES.
- *Contextualizare.* Activitățile sunt legate de experiențele reale ale copilului, familie și comunitate.
- *Calitate metodologică.* Materialele au o structură clară, sunt aplicabile în practică și includ elemente de evaluare formativă.
- *Estetică și siguranță.* Conținuturile respectă un design echilibrat, cu imagini prietenoase, fonturi lizibile și materiale sigure.

Împreună, aceste documente conturează o arhitectură curriculară flexibilă, coerentă și centrată pe copil, oferind cadrelor didactice repere clare, dar și libertatea de a răspunde creativ și adecvat diversității din practica educațională.

Resurse educaționale deschise (Open Educational Resources)² reprezintă materiale accesibile online, gratuite, adaptabile la specificul grupei de vârstă și la nevoile copiilor, care facilitează diversificarea și personalizarea actului educațional;

² <https://www.unesco.org/en/open-educational-resources>

Resursele educaționale deschise au devenit o provocare deosebită pentru Sistemul educației timpurii din Republica Moldova, odată cu dezvoltarea și implementarea TIC în învățământul general.

Resursele educaționale deschise presupun, în mod comun, accesul liber, tehnic și legal la conținut, inclusiv la codul sursă, al cadrelor didactice, părinților și al altor specialiști în domeniu capabili să lucreze cu acest conținut și mediu tehnologizat, să stimuleze plenar copiii prin intermediul activităților practice, precum: soft-uri educaționale deschise/închise, jocuri și jucării interactive.

Resursele educaționale deschise cuprind:

- materiale pentru predare-învățare: proiecte deschise (open courseware și open content), cursuri gratuite, directoare de obiecte de învățare (learning objects), jurnale educaționale;
- surse deschise software (software open source) – pentru dezvoltarea, utilizarea, reutilizarea, căutarea, organizarea și accesul la resurse; medii virtuale de învățare (LMS – Learning Management Systems), comunități de învățare;
- licențe de proprietate intelectuală, care promovează publicarea deschisă a materialelor, a principiilor de design și a bunelor practici, localizarea conținutului.

Resursele educaționale deschise favorizează mediul educațional deschis prin continuarea investițiilor în infrastructura TIC în cadrul instituțiilor de educație timpurie.

Conținuturile resurselor educaționale deschise se pot regăsi/dezvolta prin crearea Bibliotecii instituțiilor de educație timpurie virtuale, a portalului național de resurse educaționale deschise, a auxiliarelor didactice digitale și cu liber acces; prin licențele deschise/libere pentru educație.

Beneficiile educației deschise, recunoscute la scară mondială, sunt: echitatea – acces facilitat la resurse, indiferent de situația materială; calitatea, asigurată inclusiv prin evaluarea colegială (peer-evaluation) și mentorat; comunitatea de învățare prin joc, formată din copii, părinți, profesori; competitivitatea prin inovație și eficiență, prin transparență și integritate.

Principiile care fundamentează existența și funcționalitatea acestora includ: conținutul liber; competențe digitale și culturale pentru cadrele didactice/ părinți și copii; transparență și integritate în educație [2, p. 25-26].

În acest context, resursele educaționale deschise, recomandate pentru facilitarea activităților interactive de învățare prin joc a copilului în interacțiune cu adultul/educatorii, promovează educația digitală, care valorifică TIC – în cheia implementării Strategiei „Moldova Digitală 2030” [32].

Suporturi metodologice și ghiduri practice – instrumente utile pentru cadrele didactice, ce conțin exemple de bune practici, scenarii didactice, activități integratoare, rutine de tranziție, sugestii pentru colaborarea eficientă cu familia și pentru sprijinirea individualizată a fiecărui copil;

Împreună, aceste resurse contribuie la asigurarea unui cadru educațional modern, incluziv și centrat pe copil, favorizând dezvoltarea holistică a preșcolarului și creșterea profesională continuă a cadrelor didactice.

Site-ul oficial al Ministerului Educației și Cercetării, www.mec.gov.md asigură acces direct și actualizat la documente de politici educaționale, acte normative, curriculum, ghiduri metodologice, instrucțiuni, resurse didactice și modele de bune practici. Acest suport digital contribuie la eficientizarea procesului de proiectare, organizare și implementare a activităților educaționale, consolidând astfel calitatea și relevanța demersului educațional în grădinițe.”

4.3. Curriculum de noua generație

Curriculumul pentru învățământul preșcolar se fundamentează pe necesitatea creșterii eficienței procesului educațional integrat, în vederea formării competențelor-cheie și a dezvoltării armonioase a personalității copilului de vârstă timpurie. Acesta asigură continuitatea, coerența și relevanța educației prin abordări inovative și interactive, în conformitate cu tendințele actuale internaționale și naționale.

Principiile curriculumului pentru învățământul preșcolar:

- **Relevanța formativă.** Selectarea conținuturilor educaționale esențiale pentru dezvoltarea globală a copilului, în corelație cu particularitățile de vârstă și nevoile de dezvoltare individuală.
- **Racordarea la particularitățile de vârstă.** Adaptarea metodelor, resurselor și conținuturilor la specificul dezvoltării neuropsihologice a copilului de vârstă preșcolară (2–6/7 ani).
- **Consistența internă.** Asigurarea echilibrului între domeniile de dezvoltare și activitate ale copilului, oferind o abordare integrată, inter- și transdisciplinară a învățării.
- **Deschiderea pedagogică.** Promovarea unor metode educaționale moderne: învățarea prin descoperire, explorare, joc, experimentare, utilizarea tehnologiilor educaționale și digitale adaptate vârstei, integrarea elementelor de inteligență artificială acolo unde este posibil și benefic.

Direcții de dezvoltare a curriculumului pentru învățământul preșcolar:

- **Reconceptualizarea conținuturilor** prin integrarea noilor educații (educație pentru mediu, educație media, educație digitală, educație pentru cetățenie democratică etc.) în cadrul domeniilor de activitate specifice învățământului preșcolar;
- **Precizarea competențelor generale și specifice** pentru etapa timpurie, corelate cu competențele-cheie europene și naționale, asigurând o formare graduală și coerentă a acestora încă din primii ani de viață;
- **Creșterea ponderii activităților de învățare constructivistă**, prin stimularea inițiativei, creativității și gândirii critice a copilului în contexte variate și reale de viață;
- **Promovarea activităților interdisciplinare și transdisciplinare**, cu accent pe integrarea experiențelor de viață și valorificarea mediului natural și social apropiat copilului;

- *Asigurarea incluziunii și echității educaționale*, prin adaptarea conținuturilor și metodelor la diversitatea culturală, lingvistică, socială și la particularitățile individuale ale copiilor.

Elemente structurale ale curriculumului pentru învățământul preșcolar

→ *Preliminarii*

- Scopul și funcțiile curriculumului pentru învățământul preșcolar;
- Beneficiarii: copii, cadre didactice, familie, comunitate.

→ *Cadrul conceptual al curriculumului*

- Principii generale și specifice care fundamentează demersul educațional;
- Structura domeniilor de dezvoltare și activitate;
- Accent pe caracterul integrat și aplicativ al conținuturilor.

→ *Administrarea curriculumului*

- Cadru de organizare și desfășurare a procesului educațional

→ *Competențele generale ale Educației Timpurii*

→ *Dimensiunile curriculare ale domeniilor de activitate*

- Unități de competențe formate și dezvoltate în cadrul activităților educaționale;
- Unități de conținut
- Exemple de activități de învățare recomandate (cuprinzând elemente intertransdisciplinare, adaptate specificului vârstei timpurii);
- Rezultatele învățării corelate la indicatorii din SÎDC.

→ *Sugestii de organizare a procesului educațional*

- Dimensiunea organizatorică
- Dimensiunea proiectivă
- Dimensiunea strategică
- Dimensiunea evaluativă
- Dimensiunea incluzivă
- Surse bibliografice

Notă: Curriculumul pentru învățământul preșcolar va servi drept reper pentru proiectarea pedagogică, pentru elaborarea resurselor educaționale (ghiduri metodologice, seturi didactice, materiale digitale), precum și pentru evaluarea progresului copilului, prin aplicarea ciclului anticipare – acțiune – reflecție, promovat de Busola de învățare 2030.

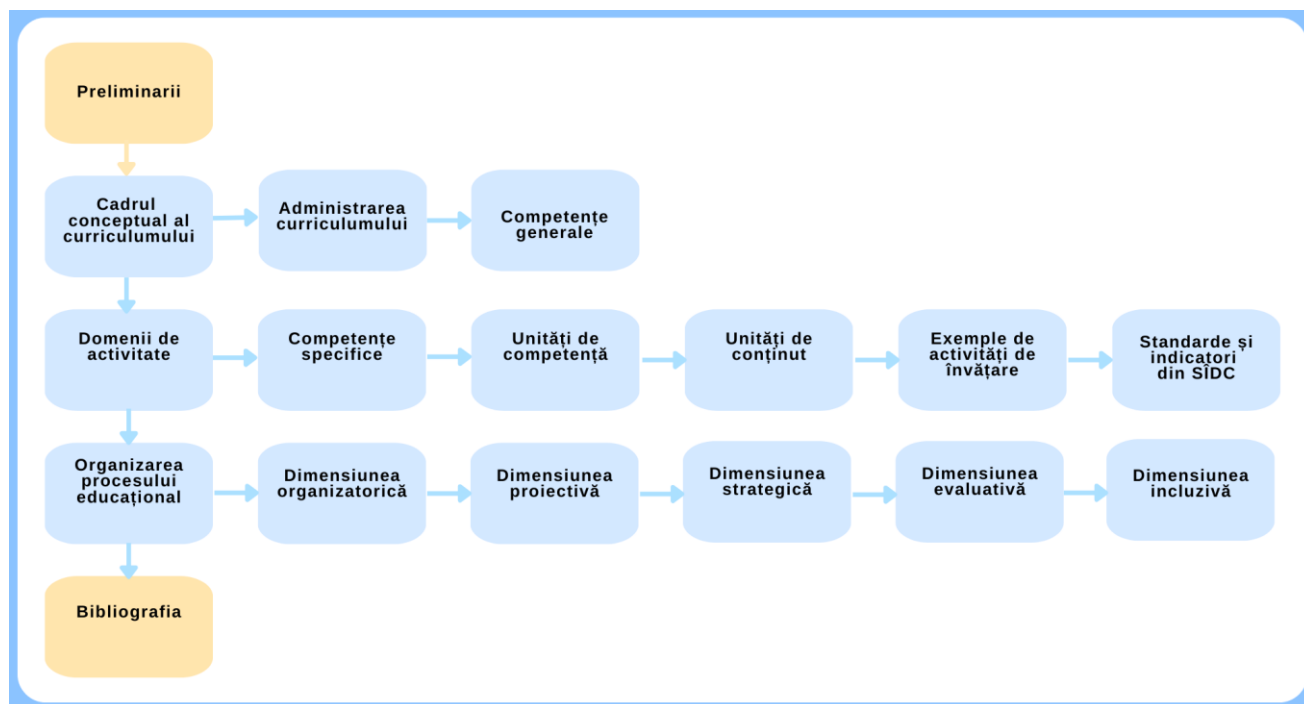

Figura 3. *Structura curriculumului pentru învățământul preșcolar*

4.4. Etapele de proiectare a curriculumului pentru învățământul preșcolar

Proiectarea curriculumului pentru învățământul preșcolar presupune o serie de etape esențiale, menite să asigure formarea competențelor generale și fundamentarea dezvoltării globale și armonioase a copilului de vârstă timpurie:

Fundamentarea concepției curriculumului

Elaborarea curriculumului pornește de la concepția educației centrată pe copil, care vizează:

- dezvoltarea integră și graduală a competențelor generale și specifice adaptate etapei de vârstă 2-6/7 ani;
- asigurarea incluziunii și echității educaționale;
- respectarea ritmurilor proprii de învățare și dezvoltare ale fiecărui copil.

Definirea finalităților educaționale

Stabilirea competențelor generale și specifice ce urmează a fi formate și dezvoltate, în corelație cu:

- particularitățile de dezvoltare ale copilului de vârstă timpurie;
- specificul domeniilor de dezvoltare și activitate;
- cerințele educației pentru viață activă, democratică și sustenabilă.

Proiectarea demersului didactic

Elaborarea strategiilor educaționale și a soluțiilor metodologice potrivite activităților:

- frontale, pe grupe, individuale;
- adaptate nevoilor și potențialului fiecărui copil;

- bazate pe metode interactive, experiențiale și digitale accesibile copilului de vârstă timpurie.

Stabilirea modalităților de evaluare formativă

Formularea soluțiilor de evaluare continuă, axată pe:

- observarea sistematică și analiza comportamentelor și achizițiilor copilului;
- elaborarea de instrumente de evaluare formativă (fișe de observație, portofolii, descrieri narrative);
- reflectarea progresului copilului în dezvoltarea globală și în dobândirea de competențe.

Particularități ale procesului de elaborare a curriculumului pentru învățământul preșcolar:

Procesul de proiectare curriculară va implica colaborarea interdisciplinară și transdisciplinară a următorilor actori:

- specialiști în educația timpurie și în psihologia copilului mic, pentru asigurarea validității științifice și pedagogice a conținuturilor;
- practicieni din instituțiile de educație timpurie, pentru corelarea curriculumului cu realitățile și nevoile educaționale concrete ale copilului;
- experți în dezvoltarea resurselor educaționale și digitale pentru integrarea noilor tehnologii și a inteligenței artificiale în scopuri educaționale accesibile vârstei timpurii;
- reprezentanți ai familiei și comunității, pentru a asigura continuitatea educației copilului în toate mediile sale de dezvoltare.

Notă:

Etaplele de proiectare a curriculumului de nouă generație pentru învățământul preșcolar asigură continuitatea și coerența parcursului educațional al copilului, punând bazele unei educații incluzive, moderne și adaptate cerințelor societății contemporane.

Această abordare contribuie la formarea unei viziuni unitare asupra lumii, dezvoltând gândirea critică, transferul de cunoștințe și aplicarea lor în contexte reale, apropiate de experiența copilului.

Coerență curriculară și traiectoria educațională. Corelarea CRET cu Curriculumul pentru învățământul preșcolar

Cadrul de referință pentru educația timpurie și Curriculumul pentru învățământul preșcolar sunt două documente fundamentale ale politicilor educaționale din Republica Moldova, care funcționează în relație de complementaritate și coerență. Corelarea acestora este redată prin (Figura 4):

Roluri complementare

- CRET oferă direcțiile generale de dezvoltare și principii orientative pentru educația timpurie (de la naștere până la 6-7 ani). Este un document-cadru, care definește finalitățile, valorile, domeniile de dezvoltare și competențele așteptate.

Coerență în continuitatea educației

- CRET trasează traiectoria dezvoltării copilului mic până la vârsta școlară, asigurând o bază solidă pentru tranziția spre școală.

Centrare pe copil și dezvoltarea holistică

- Ambele documente promovează o viziune holistică asupra educației copilului, punând accent pe: dezvoltarea competențelor transversale (autonomie, cooperare, gândire critică); formarea unor atitudini pozitive față de învățare; susținerea unei tranziții line și firești de la grădiniță la școală.

Principii pedagogice comune

- CRET și Curriculumul pentru învățământul preșcolar se bazează pe principii educaționale similare, cum ar fi: învățarea prin joc; învățarea centrată pe copil; adaptarea conținuturilor la nevoile și ritmul individual al copilului; respectarea drepturilor copilului și promovarea incluziunii.

Asigurarea continuității și progresivității

- Curriculumul pentru învățământul preșcolar este elaborat astfel încât să valorifice achizițiile formate în învățământul preșcolar conform CRET.
- Competențele formate la nivel preșcolar (precum exprimarea emoțiilor, utilizarea limbajului, deprinderi de autonomie personală) sunt dezvoltate și aprofundate în ciclul primar, menținând o linie evolutivă coerentă.

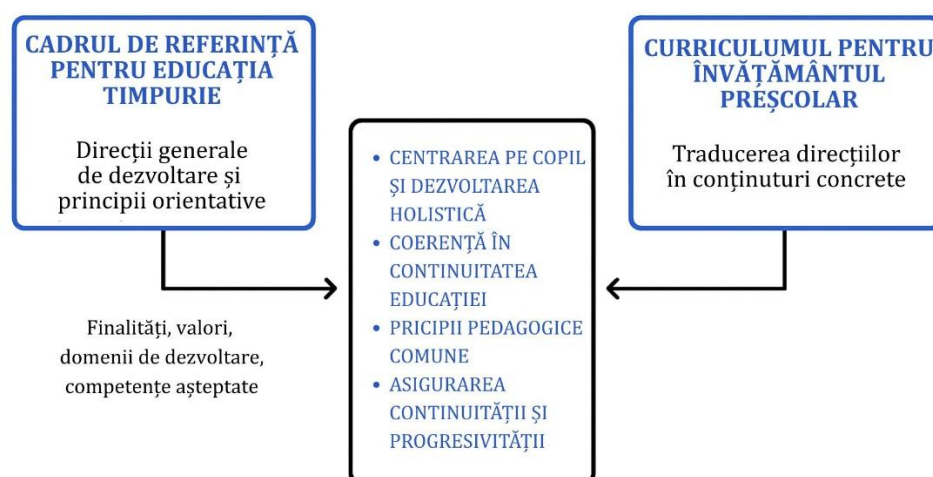

Figura 4. Corelarea CRET cu Curriculumul pentru învățământul preșcolar

Cadrul de referință funcționează ca document director, stabilind paradigma teoretică și orientările de dezvoltare ale educației timpurii, în timp ce Curriculumul pentru învățământul preșcolar operationalizează aceste orientări în structuri curriculare, rezultate de învățare și practici pedagogice. Împreună ele asigură un parcurs educațional coerent și continuu, facilitând formarea integrală și progresivă a copilului pe întregul segment al educației timpurii și al tranziției spre învățământul primar.

4.5. Sistemul de competențe

Competența copilului vizează un sistem integrat de cunoștințe, abilități, atitudini și valori achiziționate, formate și dezvoltate prin învățare, a căror mobilizare permite

identificarea și rezolvarea diferitor probleme în diverse contexte și situații (Figura 5) [4, p.46].

Conceptul de competență va fi aplicat în Curriculumul pentru învățământul preșcolar, acesta conturând calea cea mai sigură de dezvoltare, dat fiind că anume competențele pot integra domeniile de dezvoltare ale copilului – fizic/psihomotor, soci-emoțional, cognitiv, lingvistic.

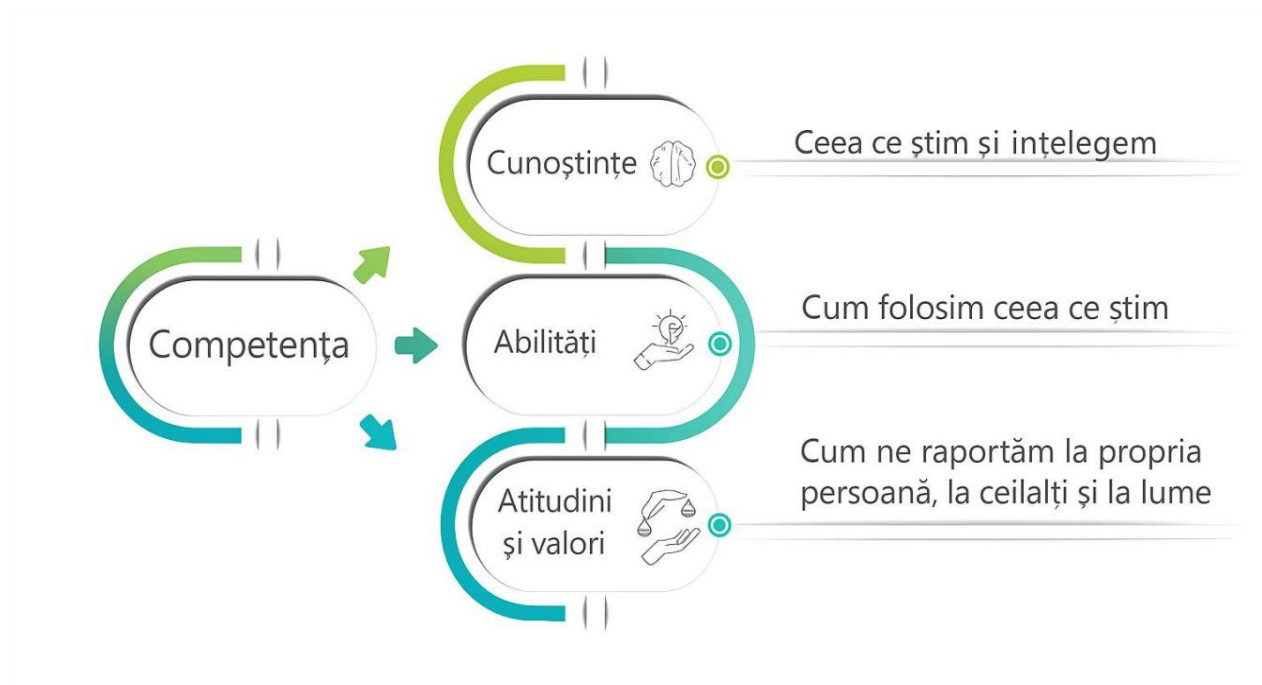

Figura 5. *Conceptul de competență*

Categoriile de competență în Curriculumul pentru învățământul preșcolar:

- ◆ Competențe-cheie
- ◆ Competențe generale
- ◆ Competențe specifice
- ◆ Unități de competență

Competențele-cheie/transversale au cel mai înalt grad de generalitate, se definesc pe întreaga durată a educației timpurii și a școlarității și se formează prin toate domeniile de activitate, [8, art. 11]:

1. competențe de comunicare în limba română și de citire, scriere și înțelegere a mesajului;
2. competențe de comunicare în limba maternă și în multilingvism;
3. competențe în matematică, științe, tehnologie și inginerie;
4. competențe digitale, inclusiv de siguranță pe internet și securitate cibernetică;
5. competențe personale, sociale și de a învăța să înveți;
6. competențe civice, juridice și de protejare a mediului;
7. competențe antreprenoriale;
8. competențe de sensibilizare și expresie culturală.

Competențele-cheie cu caracter transversal, chiar și la vârsta timpurie, se manifestă în contexte variate de învățare, joc și viață cotidiană și apar într-o formă incipientă, dar esențială, în toate domeniile de dezvoltare ale copilului. Acestea se interconectează și se întrepătrund, astfel încât dezvoltarea unei competențe (de exemplu, comunicarea) sprijină și alimentează dezvoltarea altora (precum cooperarea sau autonomia).

Abilități precum gândirea critică, rezolvarea de probleme, negocierea, creativitatea, capacitatea de analiză și deschiderea către diversitate culturală se conturează treptat încă din perioada timpurie, în forme adaptate vârstei. Acestea sunt stimulate prin activități de explorare, joc simbolic, interacțiuni sociale și proiecte educaționale centrate pe copil.

Competențele generale au un nivel ridicat de generalitate și complexitate. Ele se formează pe toată perioada educației timpurii, de la etapa antepreșcolară 0–2 ani până la etapa preșcolară 2–7 ani. Aceste competențe corelează cu competențele cheie și sprijină formarea lor.

Competențele generale operationalizează profilul dezvoltării copilului la finele învățământului preșcolar și structurează direcțiile majore de formare:

1. manifestarea autonomiei personale și respectului față de sine, ceilalți și mediu, exprimând opinii, luând decizii potrivite vârstei, respectând reguli de conviețuire și asumând responsabilități simple în contexte educaționale și sociale.
2. demonstrarea disponibilității pentru învățare continuă, prin curiozitate, inițiativă, creativitate, gândire critică și perseverență în explorare, rezolvarea de probleme și participarea activă la activități formale, non-formale și informale.
3. manifestare comportamentului etic și atitudinii civice, orientându-se după valori precum binele, adevărul, dreptatea, respectul și grija față de semenii și natură, în rolul de mic cetățean al comunității.
4. aplicarea preachizițiilor cognitive, sociale, emoționale și psihomotorii necesare integrării cu succes în școala primară, prin autoreglare emoțională, relaționare cooperantă, exprimare clară și motricitate dezvoltată, manifestând încredere și perseverență.

Competențele specifice formate pe domenii de activitate per dimensiune curriculară, de regulă, sunt comune pentru etapele educației timpurii (antepreșcolară și preșcolară), în cadrul cărora se abordează integrat activitățile. Ele derivă din competențele generale. Competențele specifice reprezintă sisteme integrate de cunoștințe, abilități, valori și atitudini, pe care fiecare dimensiune curriculară le creează și le dezvoltă pe întreaga perioadă a educației timpurii.

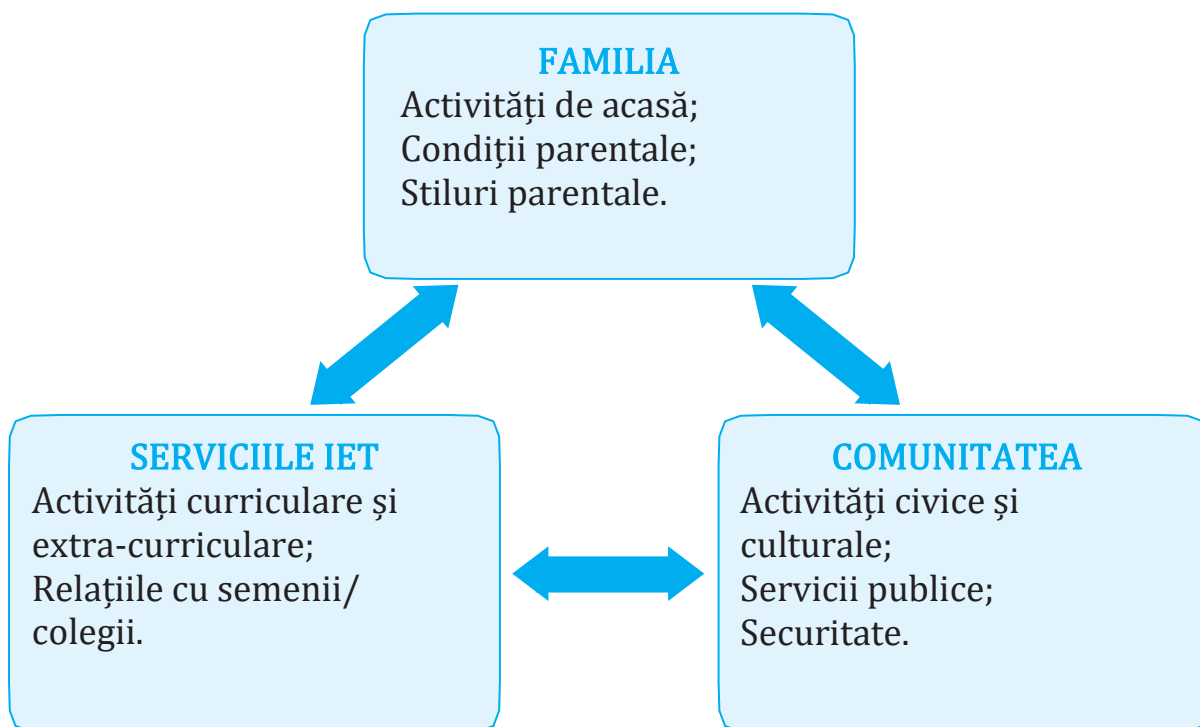
Unitățile de competență (preachiziții) sunt părți constituente ale competențelor, facilitând formarea competențelor specifice și reprezentând etape premergătoare în achiziționarea acestora. În comparație cu toate competențele specifice, sunt sisteme particulare (analitice), integrând cunoștințe, abilități și atitudini/ valori. Prin gradul lor de concretețe, sunt sugestive la selectarea conținuturilor învățării pentru diferite

domenii de activitate (dimensiuni ale domeniilor de activitate). Unitățile de competență sunt structurate pe parcursul celor 3 perioade: 2-3 ani; 3-5 ani; 5-7 ani.

4.6. Principiile învățării în educația timpurie

Studiile privind învățarea timpurie a copiilor demonstrează că fundamentarea învățării și dezvoltării continue a copilului depinde nu numai de plasticitatea extraordinară a creierului copiilor la această vârstă, ci și de mediul de cultivare și stimulare furnizat de familie, de instituțiile de prestare a serviciilor de educație și îngrijire timpurie, de comunitate.

Figura 6. *Factorii contextuali care influențează învățarea timpurie a copilului (Model OECD) [23]*

Învățarea în educația timpurie este un proces complex, integrat și profund relațional, care reflectă modul în care copiii mici încep să înțeleagă lumea, să se raporteze la ceilalți și să se descopere pe sine. În această etapă de viață, învățarea nu este separată de joc, emoții, mișcare, relații sau experiențe directe; ea este trăită, simțită, observată și construită în mod natural, prin interacțiuni cu mediul și cu ceilalți.

Din multitudinea de factori care influențează procesul de învățare și dezvoltare a copiilor, mediul de învățare acasă (în familie) este primordial în dezvoltarea acestora (a se vedea figura 6). Familia deține un rol educativ central, contribuind esențial la dezvoltarea copilului prin activitățile pe care le desfășoară, prin valorile și comportamentele promovate. La etapa actuală, în IET sunt abordate noi direcții ce țin de procesul de învățare prin joc, cum ar fi: învățarea activă, învățarea experiențială,

învățarea integrată, învățarea semnificativă, învățarea prin descoperire, învățarea prin imitare (a se vedea Tabelul 2.)

Tabelul 2. Aspectele principale ale învățării în cadrul educației timpurii

Nr.	Repere conceptuale	Caracteristici ale învățării	Comportamente dezvoltate/ manifestate de copil
1.	învățarea activă	■ Învățare prin: ■ acțiune; ■ joc; ■ simțuri; ■ interacțiuni cu semenii și adulții; ■ angajare în activități concrete.	○ independență; ○ încredere; ○ automotivare; ○ autoexprimare; ○ realizarea acțiunilor anterioare; ○ implicare în activități.
2.	învățarea integrată	■ Învățarea prin: ■ integrarea domeniilor de activitate; ■ centre de interese; ■ activități la liberă alegere; ■ activități în rutina zilei; ■ activități de tranziție; ■ activități integrate; ■ proiect tematic.	○ responsabilizare; ○ exprimarea propriilor păreri; ○ cooperarea cu ceilalți; ○ elaborarea ideilor noi; ○ rezolvarea sarcinilor; ○ argumentarea părerilor; ○ manifestarea activismului; ○ încredere în sine.
3.	învățarea semnificativă	■ Învățarea: ■ începe de la copil; ■ este în conformitate cu nivelul individual de dezvoltare; ■ în baza experiențelor cotidiene; ■ prin valorificarea interesului copilului.	○ autonomie; ○ deservire personală; ○ abilități sociale; ○ abilități de comunicare; ○ libertate în activitate; ○ creativitate.
4.	învățarea prin descoperire	■ Învățare prin: ■ activități de cercetare; ■ experiențe; ■ experimente; ■ acțiuni concrete prin valorificarea simțurilor.	○ abilități de cercetare; ○ abilități de a simți, auzi, vedea, mirosi; ○ lucru individual; ○ lucru împreună cu alții; ○ dirijarea activităților; ○ conștientizarea sentimentelor.

5.	Învățarea prin cooperare	■ Învățare: ■ în grup, echipe, perechi; ■ prin generarea de idei noi; ■ prin explorarea unei teme; ■ prin rezolvarea unei probleme.	○ lucru împreună; ○ adoptarea și acceptarea ideii; ○ influență prin convingere; ○ manifestarea grijii față de ceilalți; ○ încredere reciprocă; ○ manifestarea comunicării deschise; ○ soluționarea conflictelor.
6.	Învățarea experiențială	■ Învățare: ■ individuală; ■ prin observare; ■ bazată pe percepție; ■ prin contact fizic; ■ prin prisma procesului; ■ în diverse domenii; ■ prin interacțiune cu mediul; ■ prin manipulare a obiectelor naturale; ■ prin acțiune, aventură; ■ prin serviciu în folosul comunității/voluntariat.	○ cunoaștere de sine; ○ descoperirea propriului corp; ○ conștientizarea simțurilor; ○ experimentarea senzorială directă; ○ stabilirea stilului propriu de învățare; ○ explicarea unui subiect; ○ perceperea mediului real; ○ independență; ○ conceptualizarea abstractului; ○ rezolvarea problemelor; ○ manifestarea abilităților analitice.
7.	Învățarea prin imitare	■ Învățare prin: ■ imitație/urmare a exemplului/modelului familiei, grupului social etc.; ■ oferirea suportului moral și a afecțiunii; ■ bunele maniere; ■ dezvoltarea motorie; ■ dezvoltarea limbajului.	○ atașament sigur; ○ manifestarea unei imagini de sine pozitive; ○ manifestarea curajului de a explora lumea din jur; ○ manifestarea abilităților de socializare.

Activitatea de învățare prin joc solicită formarea unor deprinderi de muncă intelectuală, fapt care nu este posibil fără un fond de reprezentări și noțiuni dobândite prin învățare, în sensul apropiat de „cunoaștere”, considera J. Piaget, L. Vygotsky, D. Elkonin etc. Astfel, **IET nu este o mini-școală care ar prelua direct sarcinile acesteia**, ci reprezintă o instituție ce pregătește copilul pentru școală, prin formarea deprinderilor de bază ale muncii intelectuale, cu utilizarea cunoștințelor, informației asimilate de către copil în cadrul activităților individuale și de grup [6, p. 20-21].

Principiile învățării în educația timpurie reflectă o viziune centrată pe copil, inspirată din cercetările recente privind dezvoltarea timpurie, teoriile constructiviste și socio-culturale ale învățării și recomandările internaționale formulate de OECD, UNESCO, Comisia Europeană și alte foruri de profil. Aceste principii au menirea de a ghida proiectarea, organizarea și desfășurarea procesului educațional în instituțiile de educație timpurie, astfel încât fiecare copil să beneficieze de oportunități autentice, echitabile și transformatoare de învățare și dezvoltare.

Învățarea este centrată pe copil și pe particularitățile sale de dezvoltare

Copilul este o ființă activă, un partener în procesul propriei deveniri. Învățarea pornește de la ritmul propriu, interesele, curiozitățile, stilul cognitiv și experiențele de viață ale fiecărui copil. Educația timpurie respectă unicitatea copilului și creează contexte personalizate, care să stimuleze dezvoltarea globală a acestuia.

Învățarea se realizează prin joc

Jocul este forma naturală de învățare a copilului mic, sursa sa principală de explorare, de cunoaștere, de relaționare și de construire a realității. Activitatea ludică reprezintă baza tuturor demersurilor educaționale, fiind o strategie de învățare esențială în educația timpurie. Prin joc, copilul învață să exprime idei și emoții, să rezolve probleme, să se orienteze în spațiu și timp, să negocieze, să coopereze și să devină creator al propriei lumi.

Învățarea este activă, experiențială și multisenzorială

Copilul învață acționând: atingând, mirosind, gustând, manipulând, explorând. Învățarea este ancorată în experiențe reale, directe, multisenzoriale și integrate în viața cotidiană. Aceasta se construiește pe baza acțiunilor concrete și a implicării personale, care conduc la înțelegerea profundă a lumii și la dezvoltarea gândirii și a limbajului.

Învățarea este semnificativă și ancorată în interesele copilului

Învățarea are loc atunci când este relevantă și captivantă pentru copil. Experiențele de învățare sunt proiectate pornind de la curiozitățile, întrebările, nevoile și contextul propriu fiecărui copil. Astfel, educația devine un proces viu, autentic și profund motivant.

Învățarea este integrată, contextualizată și inter-domenială

Învățarea timpurie nu este fragmentată în domenii izolate, ci reflectă complexitatea experienței umane. Activitățile integrate, proiectele tematice și rutina zilnică oferă contexte în care copilul construiește legături între cunoștințe, abilități, valori și atitudini. Acest mod de organizare contribuie la dezvoltarea unei gândiri flexibile, sistemice și transferabile.

Învățarea se realizează prin descoperire, cercetare și explorare

Copiii mici sunt exploratori înnașcuți. Învățarea prin descoperire stimulează curiozitatea, inițiativa, gândirea critică și capacitatea de rezolvare de probleme. Educatorii creează contexte în care copiii cercetează, formulează ipoteze, testează, observă, compară și trag concluzii, dezvoltând astfel o atitudine activă față de învățare și cunoaștere.

Învățarea este socială și colaborativă

Învățarea timpurie are loc într-un context relațional. Interacțiunile cu ceilalți copii și cu adulții sunt surse esențiale de învățare. Comunicarea, cooperarea, negocierea, empatia și rezolvarea conflictelor se formează natural în activitățile desfășurate în perechi, grupuri mici sau mari. Educatorii facilitează un mediu educațional bazat pe încredere, respect reciproc și susținere afectivă.

Învățarea este reflexivă și vizibilă

Învățarea devine mai profundă atunci când copilul este ajutat să reflecteze asupra propriei experiențe. Prin documentare pedagogică, întrebări deschise, portofolii, povești vizuale, copiii sunt încurajați să observe, să exprime și să dea sens propriei deveniri. Astfel, învățarea devine vizibilă și pentru adult, și pentru copil.

Învățarea este incluzivă și echitabilă

Fiecare copil are dreptul la învățare, indiferent de statutul socio-economic, abilități, limbă sau origine. Educația timpurie valorizează diversitatea și construiește un mediu sigur, accesibil și adaptat nevoilor fiecărui copil. Intervențiile diferențiate și sprijinul personalizat asigură participarea activă și progresul fiecărui copil.

Învățarea este susținută prin relații afective stabile

Calitatea relațiilor afective dintre copil și adult influențează profund procesele de învățare. Educatorul este o figură de atașament securizant, care oferă acceptare, grijă, încurajare și ghidaj. Această relație de încredere este fundamentul pe care copilul își construiește curajul de a explora, de a greși, de a învăța.

Învățarea include dimensiunea socio-emoțională

Învățarea este indisolubil legată de dezvoltarea emoțională. Recunoașterea, exprimarea și reglarea emoțiilor, dezvoltarea empatiei și a rezilienței sunt componente esențiale ale curriculumului. Educatorii sprijină copiii în construirea unei imagini de sine pozitive, în dezvoltarea stimei de sine și în formarea unor relații sănătoase.

Învățarea este deschisă spre comunitate și colaborare cu familia

Învățarea nu se limitează la spațiul instituțional. Familia și comunitatea sunt parteneri activi ai educației timpurii. Contextele de învățare sunt extinse în afara grădiniței, iar valorile, obiceiurile, resursele locale sunt integrate cu sens în activitățile zilnice. Colaborarea educator-părinte contribuie la coerența experiențelor trăite de copil.

Învățarea este orientată spre dezvoltarea de competențe de viață

Învățarea în educația timpurie urmărește formarea unor competențe de bază care vor susține parcursul ulterior al copilului: comunicare, autonomie, gândire logică și creativă, motricitate, autoîngrijire, relaționare, gândire etică și inițiativă.

4.7. Profilul de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar

Profilul de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar, către 7 ani, este o componentă esențială a Curriculumului pentru învățământul preșcolar și reprezintă un reper orientativ pentru proiectarea, desfășurarea și evaluarea procesului educațional.

Acest profil exprimă așteptările generale privind dezvoltarea globală a copilului la finalul acestei etape, în raport cu particularitățile de vârstă și cu domeniile de dezvoltare.

Profilul de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar, către 7 ani, este:

- fundamentat pe *competențele generale și standardele de dezvoltare și învățare ale copilului de la naștere până la 7 ani*;
- structurat în jurul unui *set de trăsături și attribute-cheie* (curiozitate, autonomie, empatie, inițiativă, gândire logică, exprimare clară etc.);
- construit pe *principii de învățare activă, centrată pe copil*, joc, explorare și respect pentru ritmul individual de dezvoltare;
- un *cadru de referință comun* pentru educatori, părinți și alți profesioniști, menit să sprijine copilul în dezvoltarea sa unică și armonioasă.

Profilul descrie un copil:

- *curios, activ, cooperant*, cu dorință de a explora și de a învăța din experiențe;
- *capabil să comunice eficient* cu adulții și cu ceilalți copii;
- *autonom în îngrijire personală* și în luarea unor decizii simple;
- *încrezător în sine*, empatic, responsabil și dornic să contribuie la activitățile de grup;
- *pregătit pentru tranziția spre școală*, printr-un ansamblu de deprinderi și atitudini pozitive față de sine, de ceilalți și față de învățare.

Figura 7. Profilul de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar

Profilul de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar funcționează ca un nucleu care fundamentează, influențează și orientează Curriculum pentru

învățământul preșcolar, în raport cu documentele reglatoare, cu planul-cadru pentru învățământul preșcolar și cu standardele de învățare și dezvoltare, astfel:

- **Planul-cadru și Curriculumul pentru învățământul preșcolar** sunt construite în corelație cu profilul de dezvoltare a copilului, pentru a asigura coerența și finalitatea educației timpurii în sprijinul tranziției către școală;
- **Curriculumul implementat** generează experiențe autentice de învățare prin activități integrate, jocuri, rutine și proiecte care contribuie la formarea treptată a competențelor esențiale pentru dezvoltarea personală și școlară ulterioară;
- **Evaluarea dezvoltării copilului** se realizează în mod holistic, cu accent pe progres, individualizare și sprijin, având ca repere domeniile de dezvoltare și competențele așteptate la sfârșitul preșcolarității;
- **Evaluarea** nu vizează doar achizițiile cognitive, ci și aspectele afectiv-relaționale, comportamentale și valorice, reflectând întreaga evoluție a copilului;
- **Instituția** promovează și susține atingerea profilului de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar printr-o cultură organizațională favorabilă copilului, un management pedagogic incluziv și prin sprijinul acordat educatorilor în dezvoltarea profesională continuă.

Lista de atitudini și valori / atribute generice este corelată cu sistemul de competențe-cheie de învățare pe tot parcursul vieții și reflectă specificul educației timpurii – accentul pe dezvoltarea globală, prin joc, relaționare și experiențe directe.

Profilul de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar este un reper orientativ destinat în primul rând autorilor de curriculum pentru învățământul preșcolar, oferind fundamentul pentru proiectarea unui curriculum coerent și adecvat particularităților de vârstă ale copiilor de 2–6/7 ani. Acesta reflectă conexiunea directă cu documentele care reglementează activitatea educațională: *Planul-cadru pentru învățământul preșcolar, Curriculum pentru învățământul preșcolar, Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani și Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copiilor*, aprobată de MEC.

Profilul se adresează, totodată, unei game largi de actori implicați în educația timpurie – cadre didactice, părinți, specialiști și comunitatea locală – și are următoarele funcții:

Cadrele didactice utilizează profilul pentru:

- ✓ **planificarea unor activități de învățare centrate pe copil**, care să susțină dezvoltarea holistică a copilului prin formarea competențelor;
- ✓ **crearea, adaptarea și/ sau utilizarea resurselor educaționale într-un mod adecvat**, astfel încât acestea să sprijine dezvoltarea competențelor timpurii ale copiilor și aplicarea lor în contexte autentice de viață și de învățare;
- ✓ **facilitarea experiențelor educaționale autentice**, în care copilul este stimulat să exploreze, să-și exprime ideile și emoțiile, să interacționeze cu ceilalți și să devină treptat autonom;

Părinții/îngrijitorii folosesc profilul de dezvoltare a copilului pentru:

- ✓ inițierea unor **dialoguri constructive și echilibrate cu educatorii**, centrate pe evoluția copilului, pe nevoile și punctele sale forte, în vederea susținerii unei dezvoltări armonioase;

- ✓ **identificarea nevoilor individuale** ale copilului și orientarea eforturilor familiale pentru valorizarea potențialului său în joc, explorare, comunicare și autonomie;
- ✓ **susținerea inițiativelor copilului** în activități cotidiene, în contexte nonformale și informale (acasă, în parc, în vizite), oferindu-i sprijin afectiv și oportunități de învățare în viața de zi cu zi.

Comunitatea utilizează profilul copilului pentru:

- ✓ inițierea și sprijinirea unor **proiecte educaționale și sociale** care încurajează participarea activă a copiilor și interacțiunea acestora cu mediul comunitar (biblioteci, muzee, spații verzi, centre culturale etc.);
- ✓ **implicarea instituțiilor, familiilor și altor actori locali** în evenimente educaționale, culturale și civice care contribuie la dezvoltarea socială timpurie a copilului;
- ✓ transformarea comunității într-un **spațiu educațional extins**, care oferă experiențe diverse de viață și sprijină copilul în a învăța prin participare, relaționare și implicare activă în contexte reale.

4.8. Finalitățile educației timpurii

Finalitățile educației timpurii reflectă competențele generale și rezultatele așteptate de sistemul educațional în formarea copilului ca ființă umană integră, empatică, activă și pregătită să învețe pe tot parcursul vieții. Aceste finalități, specifice nivelului 0 (ISCED), se înscriu în arhitectura generală a Curriculumului Național, reprezentând un reper esențial pentru proiectarea și evaluarea activităților educaționale destinate copiilor de la naștere până la 7 ani.

Educația timpurie vizează dezvoltarea holistică a copilului – cognitivă, socială, emoțională, morală, fizică și estetică – într-un mediu care valorizează jocul, îngrijirea, interacțiunea afectivă și explorarea. Pornind de la o viziune centrată pe copil, curriculumul promovează o educație incluzivă, interactivă și valorică, care răspunde nevoilor reale ale copilului și potențialului său nativ.

În această etapă, finalitățile educaționale sunt formulate ca rezultate ale învățării, în termeni de competențe-cheie în formare, aflate la **nivelul elementar al dezvoltării**, și reflectă așteptările sociale cu privire la:

- **Ce cunoaște copilul?** – acumularea unor cunoștințe intuitive și experiențiale despre lume, despre sine și ceilalți;
- **Ce știe să facă?** – manifestarea abilităților de bază în explorare, comunicare, relaționare, motricitate și autonomie personală;
- **Cum se relaționează?** – participarea empatică și cooperantă în interacțiunile sociale, exprimarea emoțiilor și formarea unor conduite etice incipiente.

Finalitățile educației reprezintă un sistem coerent de **scopuri și rezultate așteptate**, pe care și le asumă sistemul educațional în raport cu **formarea personalității copilului**. Acestea ghidează procesul de proiectare, implementare și evaluare a curriculumului, asigurând coerența între așteptările societale și nevoile reale ale copilului aflat în primii ani de viață.

În definirea finalităților educației timpurii, se ține cont de **două dimensiuni complementare**:

- **finalitățile macrostructurale** – care reflectă viziunea generală a sistemului educațional asupra copilului ca viitor cetățean empatic, echilibrat, responsabil și activ într-o lume în continuă schimbare;
- **finalitățile microstructurale** – care descriu rezultatele așteptate în termeni de competențe în formare, specifice fiecărei etape de vârstă (antepreșcolară și preșcolară), integrate în activitățile zilnice.

Finalitățile macrostructurale ale educației timpurii

a) **Idealul educațional** al Republicii Moldova urmărește formarea unei personalități cu spirit de inițiativă, capabile de autodezvoltare, care posedă nu numai un sistem de cunoștințe și competențe necesare pentru angajare pe piața muncii, dar și independență de opinie și acțiune, fiind deschisă pentru dialog intercultural în contextul valorilor naționale și universale asumate.

b) **Finalitățile educaționale generale** ale educației timpurii sunt centrate pe:

- formarea unui caracter armonios și integru;
- dezvoltarea unor competențe incipiente (cunoștințe, deprinderi, atitudini) necesare pentru adaptarea la mediul social, natural, cultural și digital;
- stimularea capacităților de învățare, curiozității, empatiei și interacțiunii constructive cu ceilalți.

c) **Profilul de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar** descrie rezultatele așteptate în termeni de **competențe-cheie în formare**, corespunzătoare **nivelului elementar de dezvoltare**. Acestea includ manifestări ale autonomiei personale, ale interacțiunii sociale și ale capacității de explorare a lumii prin joc, comunicare, mișcare și exprimare emoțională.

d) **Finalitățile educaționale pe categorii de vârstă**, stipulate în Standardele de învățare și dezvoltare a copiilor (0–1,5 ani, 1,5-3 ani, 3–5 ani, 5–7 ani) constituie un reper esențial în proiectarea activităților integrate, adaptate particularităților de vârstă și ritmurilor proprii de dezvoltare ale fiecărui copil.

În structurarea acestor finalități, autorii de curriculum iau în considerare:

- **nivelul de învățământ**: nivelul 0 – educația timpurie;
- **nivelul de dezvoltare a competențelor-cheie**: nivel elementar;
- **ciclul curricular specific**: achiziții fundamentale;
- **etapa de vârstă**: antepreșcolară sau preșcolară, cu particularitățile psihoindividuale ale copilului.

Finalitățile fundamentează activitatea cadrelor didactice în proiectarea unor medii educaționale stimulative, centrate pe copil, pe experiențe de învățare autentice și pe construirea unor relații de calitate. Aceste finalități stau la baza trecerii graduale spre

educația formală și asigură coerența formării competențelor-cheie pe întregul parcurs educațional.

Astfel, finalitățile învățământului preșcolar pot fi grupate în următoarele dimensiuni:

Finalități	La finalul învățământului preșcolar, copiii vor demonstra:
Identitate personală și autonomie	- construirea unei imagini de sine pozitive; - conștientizarea propriilor nevoi și emoții; - manifestarea inițiativei și a încrederii în sine; - exprimarea opiniilor personale în mod clar și adecvat; - luarea de decizii simple în contexte de viață reale.
Relații sociale și emoționale	- stabilirea de relații de atașament și cooperare cu adulții și alți copii; - manifestarea empatiei și a respectului față de ceilalți; - respectarea regulilor de conviețuire; - rezolvarea pașnică a conflictelor; - exprimarea emoțiilor într-un mod adecvat contextului.
Comunicare și limbaj	- ascultarea activă a mesajelor transmise verbal și nonverbal; - utilizarea limbajului pentru a comunica eficient; - formularea de întrebări și răspunsuri clare; - exprimarea ideilor, gândurilor și sentimentelor în contexte variate; - participarea la conversații, povestiri și jocuri de rol.
Dezvoltare cognitivă și curiozitate	- interes față de cunoaștere și descoperire; - explorarea activă a mediului înconjurător; - formularea de întrebări și ipoteze; - observarea și stabilirea relațiilor cauză-efect; - utilizarea gândirii logice și creative în activități diverse; - participarea la activități care implică tehnologii digitale adaptate vârstei.
Dezvoltare fizică și sănătate	- deprinderi de igienă personală și comportamente de viață sănătoasă; - coordonare și echilibru în mișcări grosiere și fine; - participare activă la jocuri și activități fizice; - asumarea unor comportamente de protecție a sănătății și siguranței personale.
Valori, atitudini și comportament responsabil	- respectarea regulilor de comportament în grup; - cooperare, sinceritate și responsabilitate în interacțiunile sociale; - toleranță și acceptare a diversității; - asumarea unor conduite morale și civice de bază; - implicare în activități de îngrijire a mediului și respect pentru natură.
Expresivitatea artistică și estetică	- exprimarea emoțiilor, ideilor și trăirilor prin desen, modelaj, muzică, mișcare și joc simbolic; - participarea cu plăcere la activități artistice și creative;

	- aprecierea frumuseții în natură, în creații proprii și ale altora; - utilizarea mijloacelor artistice adaptate vârstei pentru a comunica și explora lumea.
Relația conștientă cu natura	- curiozitate și interes față de fenomenele din natură; - participarea la activități de îngrijire a plantelor, animalelor și a mediului înconjurător; - recunoașterea importanței resurselor naturale și a protejării acestora; - adoptarea unor comportamente ecologice simple (reciclare, economisire, grijă față de natură).
Atitudini față de tehnologie (în cheie etică, exploratorie, echilibrată)	- utilizarea tehnologiilor simple (jucării inteligente, materiale interactive, roboței) în scopuri de explorare și învățare; - exprimarea curiozității față de obiectele tehnologice din viața cotidiană; - respectarea regulilor de siguranță și utilizare responsabilă a dispozitivelor adaptate vârstei; - echilibru între jocul digital și experiențele concrete, sociale și în aer liber.

4.9. Interconectarea domeniilor și abordarea integrată

În educația timpurie din Republica Moldova este necesară o perspectivă integrată a curriculumului în raport cu standardele ce contribuie la dezvoltarea holistică a personalității copilului în toate domeniile dezvoltării: fizică, socio-emoțională, cognitivă și lingvistică [29]. Perspectiva *dezvoltării holistice a copilului* accentuează importanța **domeniilor de dezvoltare** a copilului, în contextul în care instituția de educație timpurie pregătește copilul pentru școală nu doar din punctul de vedere al rezultatelor academice, ci, în aceeași măsură, pentru valorificarea competențelor prin achiziționarea de cunoștințe, capacități, atitudini, valori în cadrul **domeniilor de activitate**.

Tabelul 2. Concepte-cheie privind domeniile de dezvoltare și domeniile de activitate în învățământul preșcolar

<i>Domenii de dezvoltare</i>	<i>Domenii de activitate</i>
Domeniile de dezvoltare monitorizează evoluția copilului în funcție de creșterea și de maturizarea sistemului nervos corelat cu procesul de achiziții în plan psihologic [28, p. 106]	Domeniul de activitate reprezintă ansamblul de dimensiuni operaționale ale procesului educațional, determinat de capacitatea de proiectare, organizare și realizare pedagogică a educatorului, asumată în funcție de condițiile specifice fiecărui grup de copii.

Dezvoltarea copiilor de vârstă preșcolară se realizează în cadrul activităților educaționale, dar și în timpul momentelor de rutină, de tranziție etc. Domeniile de dezvoltare (fizică; personală, emoțională și socială; cognitivă; lingvistică) sunt intercondiționate și nu se produc dispersat, ceea ce înseamnă că dezvoltarea unui domeniu condiționează dezvoltarea copilului într-un alt domeniu, iar experiențele de învățare sunt cu atât mai semnificative pentru progresul copilului, cu cât ele vizează simultan toate domeniile dezvoltării. Copiii învață holistic, astfel încât fiecare domeniu le influențează pe celelalte și nici unul nu operează independent [29, p. 8].	În IET, procesul educațional al copiilor de vârstă preșcolară se organizează pe domenii de activitate, dar nu sub formă de lecții, respectiv, poziția educatorului la nivelul relației didactice este caracterizată prin deschidere, flexibilitate și disponibilitate de a răspunde prompt nevoilor copilului. Activitățile prezintă acțiuni de învățare situațională și problematizată pentru copii, iar cadrul didactic este un partener de joc. Eficiența activității educative depinde de măiestria educatorului de a reproduce situații de viață, pe care le organizează în mod creativ, sub diferite forme, dar și de a utiliza orice oportunitate de învățare apărută ad-hoc.
--	--

Curriculumul va fi structurat pe domenii de activitate, prin competențele specifice pe care le înglobează, vizând dezvoltarea copilului în ansamblul său, acestea fiind corelate între ele și cu domeniile de dezvoltare.

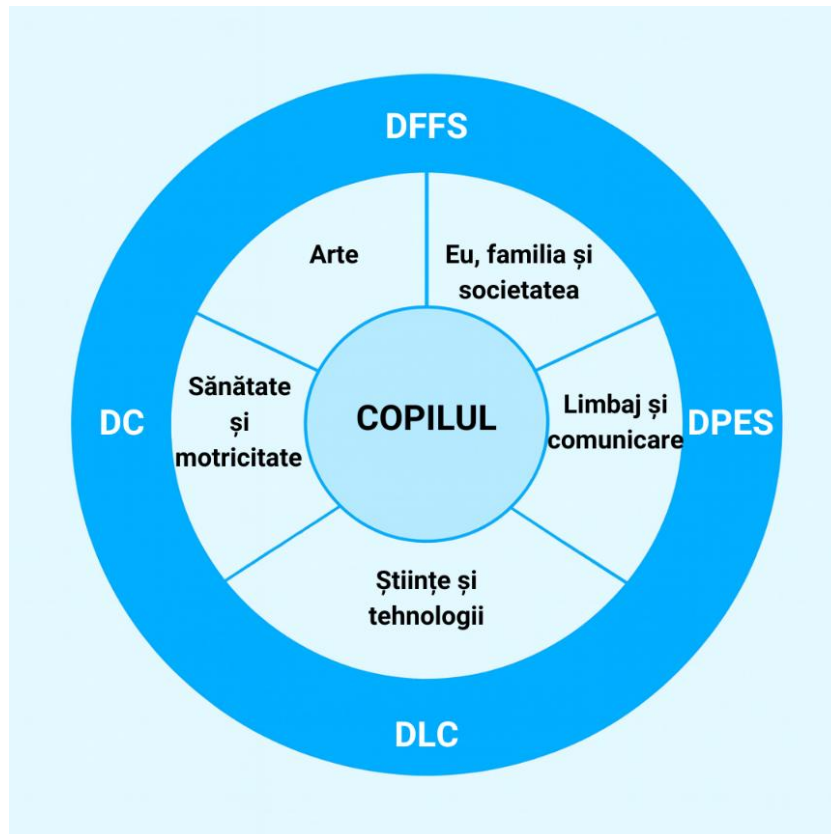

Figura 8. Corelarea domeniilor de activitate cu domeniile de dezvoltare

Domeniile de dezvoltare sunt:

1. Dezvoltarea fizică și fortificarea sănătății (DFFS)
2. Dezvoltarea personală, emoțională și socială (DPES)
3. Dezvoltarea limbajului și comunicării (DLC)
4. Dezvoltarea cognitivă (DC)

Domeniile de activitate sunt:

- a) *Sănătate și motricitate*
- b) *Eu, familia și societatea*
- c) *Limbaj și comunicare*
- d) *Științe și tehnologii*
- e) *Arte*

Finalitățile învățământului preșcolar (7 ani) vizează *dezvoltarea holistică a copilului (cognitivă, socială, emoțională, morală, fizică și estetică)*. Copilul, participând în cadrul activităților educaționale, se dezvoltă simultan în toate domeniile de dezvoltare.

În acest sens, *domeniile de activitate* devin instrumente de atingere a finalităților și, în același timp, instrumente de măsură pentru dezvoltarea copilului, în contextul în care ele indică *deprinderi, capacități, abilități, comportamente specifice domeniilor de dezvoltare* [19, p. 27].

În contextul educației timpurii, corelarea *domeniilor de activitate* cu *domeniile de dezvoltare* reprezintă o *abordare a unui curriculum integrat* [18, p. 32]. Produsul acestui curriculum va constitui educația centrată pe copil [20], importanța necesităților, intereselor copilului și a stilului propriu de învățare fiind primordiale.

Elemente esențiale ale abordării integrate a Curriculumului pentru învățământul preșcolar:

Combinăția tematică a conținuturilor și transpunerea ei într-un program educațional prin:

- Integrarea conținuturilor domeniilor de activitate se va organiza într-o structură coerentă și unitară: interconexiunea dintre domeniile de activitate.
- Explorarea de către copil a realității înconjurătoare în parametrii ei de bază, aplicarea celor învățate în contexte reale și, nu neapărat, aprofundarea unor domenii științifice fundamentale.
- Selectarea și organizarea conținuturilor pe domenii de activitate ce vor contribui la dezvoltarea simultană a copilului din punct de vedere fizic, socio-emoțional, cognitiv și lingvistic.

Flexibilizarea orarului și a strategiilor de organizare și desfășurare prin:

- Implicarea acestei integrări la nivel intracurricular.
- Centrarea pe finalitățile educației, văzute ca rezultate anticipate ale învățării copiilor, acestea având rol de ghidare a procesului educațional.
- Existența principiilor de proiectare, organizare și desfășurare a activităților în IET:
 - identificarea particularităților grupului de copii și a fiecăruia în parte, a abilităților, intereselor, nevoilor de cunoaștere ale acestora;

- ancorarea în concret și crearea unor situații de învățare care să fie relevante pentru experiența de viață a copilului, având în vizor dimensiunea de gen;
- implicarea copiilor în procesul de cunoaștere atât în alegerea tematicii, cât și a modalităților de abordare ale acesteia.

Existența unor reguli ce contribuie la flexibilizarea abordării curriculare în IET:

- trecerea de la o activitate la alta se face prin crearea unor conexiuni firești între idei, domenii de activitate (tranziții);
- activitățile de învățare se pot prelungi, completa, alterna cu alte tipuri de activități în funcție de interesele și dispoziția copiilor;
- activitățile de învățare alternează echilibrat cu cele de relaxare, cele desfășurate în interiorul instituției – cu cele derulate în aer liber și toate urmăresc deopotrivă finalități psihomotrice/fizice, emoționale, sociale, cognitive și lingvistice.

Potrivit abordării integrate a *Curriculumului pentru învățământul preșcolar*, utilizarea abilităților și competențelor celor educați se va efectua într-o manieră holistică, integratoare, insistându-se, mai ales, asupra capacității de a rezolva probleme și de a le aplica în contexte reale. Prin intermediul acestui tip de curriculum, este facilitată formarea și exersarea competențelor copiilor de a realiza conexiuni care să reprezinte lumea reală cât mai exact posibil.

Copiii au nevoie de ajutor pentru a-și forma abilități de relaționare în cadrul comunității. În acest context, curriculumul include activități prin care copiii dobândesc anumite cunoștințe, abilități, competențe aplicabile în viața reală, devenind participanți activi în viața comunității.

Interconectarea domeniilor de dezvoltare și aplicarea abordării integrate constituie principii fundamentale ale organizării procesului educațional în educația timpurie. Acestea asigură dezvoltarea echilibrată și complexă a copilului și facilitează formarea competențelor necesare pentru învățare pe tot parcursul vieții, în concordanță cu cerințele Curriculumului și Cadrului de Referință al Educației Timpurii din Republica Moldova.

4.10. Educația multilingvă în învățământul preșcolar

Educația multilingvă constituie o dimensiune strategică a politicii educaționale naționale, orientată spre promovarea incluziunii, echității și respectului pentru diversitatea culturală și lingvistică. În Republica Moldova, aceasta este reglementată prin *Conceptul de educație multilingvă*, aprobat de MEC, și reprezintă o componentă fundamentală a educației timpurii, în acord cu principiile dreptului fiecărui copil de a-și dezvolta identitatea lingvistică și culturală.

Educația multilingvă în învățământul preșcolar urmărește integrarea echilibrată a limbii materne, a limbii de stat (româna) și, progresiv, a limbilor străine de circulație internațională, în vederea sprijinirii dezvoltării competențelor lingvistice, interculturale și socio-emoționale, esențiale pentru coeziunea socială și participarea activă într-o societate multiculturală.

Educația multilingvă în învățământul preșcolar are la bază următoarele principii:

- **Asigurarea incluziunii și echității lingvistice**, prin garantarea dreptului fiecărui copil de a învăța într-un mediu care susține și valorizează diversitatea lingvistică.

- **Valorificarea limbii materne** a fiecărui copil și utilizarea acesteia ca punct de ca fundament al dezvoltării cognitive și socio-emoționale;
- **Învățarea timpurie a limbii române** ca limbă de comunicare și interacțiune comună între copii, asigurând integrarea treptată și naturală în spațiul educațional și social național;
- **Promovarea unei abordări holistice și integratoare**, axată pe comunicarea orală și pe utilizarea unor modele eficiente de învățare a limbilor, precum învățarea simultană sau imersiunea lingvistică totală ori parțială.
- **Învățarea unei noi limbi străină** prin activități ludice, situații autentice de comunicare și experiențe interculturale adaptate vârstei;
- **Promovarea diversității culturale și lingvistice** ca resursă de învățare și mijloc de consolidare a coeziunii sociale;
- **Abordarea integrată a învățării limbilor**, care presupune utilizarea limbajului în contexte reale de joc, explorare și comunicare, susținând dezvoltarea globală a copilului.

În contextul dezvoltării timpurii (de la naștere la 7 ani), educația multilingvă se realizează prin activități ludice, comunicative și exploratorii, integrate în situații autentice de învățare, care facilitează formarea timpurie a competențelor de comunicare și gândire critică.

Etapele dezvoltării limbajului în context multilingv (sincronizate cu vârsta timpurie)

Învățarea unei limbi nematerne în perioada timpurie este un proces natural și progresiv. Copiii traversează etape previzibile ale dezvoltării lingvistice, influențate de expunere, interacțiune și sprijinul pedagogic adecvat:

1. **Perioada de pre-producere.** Copilul ascultă, observă, recunoaște cuvinte și răspunde nonverbal, absoarbe pasiv limba, construind o bază de înțelegere nonverbală înainte de a începe să vorbească activ. Este important un mediu calm, sprijin vizual clar și un limbaj scurt, repetat, fără a presa copilul să vorbească.
2. **Etapă vorbirii timpurii.** Apar cuvinte și expresii simple, adesea imitate. Copilul poate alterna limbile. Cadrul didactic oferă modele clare, activități cu răspunsuri scurte, reformulare în loc de corectare și sprijin vizual constant.
3. **Etapă combinării elementare / construirii limbii.** Copilul produce propoziții scurte, inițiază comunicarea și își extinde vocabularul în situații familiare. Sunt recomandate activități integrate pe teme, sprijin vizual, rutine lingvistice și întrebări deschise adaptate nivelului de dezvoltare.
4. **Etapă utilizării funcționale / autonome a limbii.** Copilul comunică spontan, explică, pune întrebări, relatează experiențe. Se consolidează vocabularul specific activităților zilnice, iar cadrul didactic creează contexte reale de comunicare, oferă feedback constructiv clar și variază tipurile de interacțiuni.
5. **Dezvoltarea limbajului academic incipient.** Copilul gestionează sarcini cognitive moderate (clasificare, comparație, descriere). Se dezvoltă treptat limbajul academic necesar tranziției spre școală. Sunt utile activități integrate tip CLIL (învățare a conținutului prin limbă), construirea structurilor narrative și folosirea evaluării formative continue.

Aceste etape sunt orientative și pot coexista, dezvoltarea depinzând de ritmul individual al copilului, calitatea interacțiunilor și continuitatea expunerii la limba nematernă învățată.

Nivelurile de achiziție lingvistică în învățământul preșcolar, în corelare cu Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi

Cadrul European Comun de Referință pentru Limbi (CECRL) stabilește standardele internaționale privind învățarea, predarea și evaluarea competențelor lingvistice, definind nivelurile competenței lingvistice de comunicare și oferă utilizatorului posibilitatea de a măsura progresul la fiecare nivel al procesului de învățare și la orice etapă a vieții. Conform CECRL, nivelul de achiziție în educația timpurie este nivelul incipient **Pre-A1** și reflectă etapa premergătoare nivelului A1.

În învățământul preșcolar nivelul Pre-A1 reprezintă etapa propedeutică în nivelul A1, vizând situații în care copilul folosește un limbaj limitat, constituit din cuvinte, modele/acte de vorbire ce corespund nevoilor sale personale de comunicare [11, p. 10]

Pornind de la ideea promovată de CECRL că "nivelurile din cadru (CECRL) sunt niveluri de referință și că, în orice context dat, utilizatorii ar putea să le divizeze, ilustrând modurile în care acestea s-ar putea realiza în diverse contexte" [10, p. 36], a fost elaborată „o arborescență flexibilă” a nivelului Pre-A1 de învățare a limbii române la etapa de educație timpurie, divizată după cum urmează:

- nivelul Pre-A1.1 (grupa mijlocie 4 – 5 ani);
 - nivelul Pre-A1.2 (grupa mare 5 – 6 ani);
 - nivelul Pre-A1.3 (grupa pregătitoare 6 – 7 ani) [11, p. 10]
- (a se vedea Figura 9).

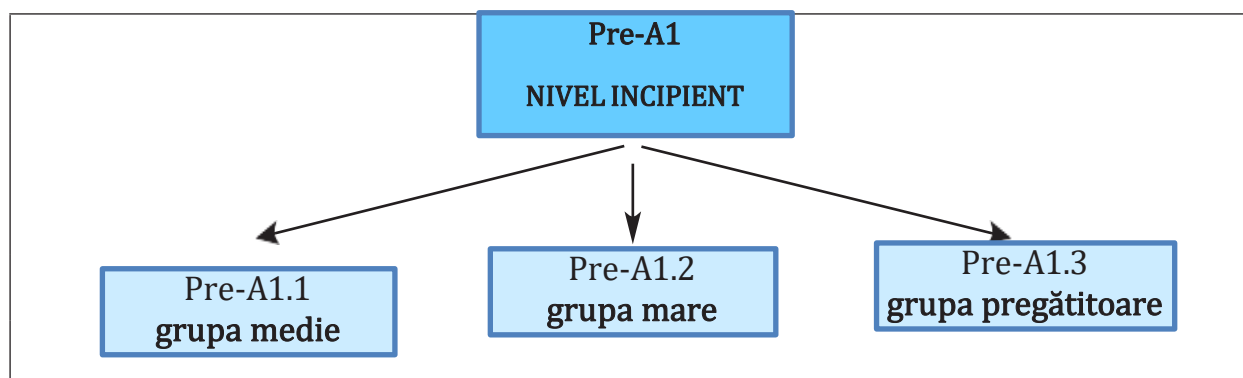

Figura 9. Arborescența flexibilă a nivelului Pre-A1 (sursa 11, pag. 10)

- *nivelul Pre-A1.1* (grupa medie, 4–5 ani): (copilul poate: identifica și pronunța sunete și grupuri de sunete specifice limbii române, recunoaște și reproduce denumiri familiare în enunțuri simple cu sprijin vizual, formulează întrebări și răspunsuri scurte despre sine și mediul apropiat și descrie obiecte sau ființe din universul personal după mărime și culoare.);
- *nivel Pre-A1.2* (grupa mare, 5–6 ani): (copilul poate: identifica și pronunța sunete și grupuri de sunete specifice limbii române; recunoaște și utiliza denumiri familiare în modele verbale și enunțuri scurte; înțelege global mesaje simple sprijinite vizual; formula întrebări și răspunsuri punctuale despre sine și mediul apropiat; participă la dialoguri elementare și poate numi, număra și descrie obiecte și ființe din mediul apropiat după mărime, culoare și formă.);
- *nivel Pre-A1.3* (grupa pregătitoare, 6–7 ani): (copilul poate: identifica și articula sunete și grupuri de sunete specifice limbii române în enunțuri scurte și texte

cunoscute; recunoaște la auz denumiri și acțiuni familiare; înțelege global mesaje simple; reproduce informații sau texte scurte, formula întrebări și răspunsuri clare despre sine, persoane, obiecte și activități cotidiene; participa activ la dialoguri simple cu interlocutori diverși; poate numi, număra (până la 20) și descrie obiecte, ființe și persoane din mediul apropiat, cu sau fără repere.) [11].

Aceste niveluri descriu fazele incipiente ale expunerii la o limbă nematernă și sunt utilizate pentru orientarea planificării pedagogice și a formelor de interacțiune lingvistică adecvate vârstei, fără a implica evaluări standardizate.

Implementarea educației multilingve în cadrul sistemului de educație timpurie presupune acțiuni convergente la nivel strategic, instituțional și comunitar, care includ:

- **Formarea continuă și specializată a cadrelor didactice** pentru a aplica metode moderne, interactive și adaptate specificului multilingv.
- **Adaptarea și diversificarea curriculumului și a resurselor educaționale** cu materiale vizuale, multisenzoriale și narrative adecvate învățării timpurii a limbilor.
- **Implicarea activă a familiilor și comunităților** în procesul educațional, prin respectarea limbii materne, susținerea coeziunii identitare, reducerea anxietății lingvistice și valorificarea patrimoniului lingvistic și cultural local.
- **Crearea unui mediu educațional incluziv**, echitabil și favorabil dezvoltării integrale a copilului, care să asigure oportunități egale de învățare pentru toți copiii, indiferent de limba vorbită acasă;
- **Monitorizarea și evaluarea continuă a implementării programelor multilingve** pentru asigurarea calității, eficienței și sustenabilității intervențiilor educaționale.

Prin integrarea coerentă a dimensiunii multilingve în curriculum, instituțiile de educație timpurie devin spații de învățare incluzive, care stimulează dezvoltarea competențelor lingvistice și interculturale, respectul față de diversitate și formarea unei identități solide, în concordanță cu valorile societății democratice și plurilingve a Republicii Moldova.

4.11. Oferta opțională în învățământul preșcolar

Activitățile opționale reprezintă forme de învățare cu caracter facultativ, orientate spre dezvoltarea personală a copilului. Acestea se desfășoară suplimentar față de activitățile prevăzute în Curriculum pentru învățământul preșcolar, la solicitarea părinților, în baza *Programelor activităților opționale* elaborate de prestatorii de servicii educaționale.

Un program al activităților opționale desfășurat în instituțiile de educație timpurie trebuie să respecte următoarele cerințe:

I. Cerințe generale

1. Corelarea cu Curriculum pentru învățământul preșcolar :

- activitățile completează și extind domeniile curriculare existente;
- valorifică principiile învățării prin joc, explorare, colaborare și creativitate;
- răspund intereselor și nevoilor copiilor de 4–7 ani.

2. Orientarea spre dezvoltarea holistică a copilului:

- o activitățile contribuie la dezvoltarea cognitivă, socială, emoțională, morală, fizică și estetică;
- o stimulează curiozitatea, creativitatea și autonomia copilului.

3. Accesibilitate și incluziune:

- o programele respectă principiul egalității de șanse și al nediscriminării;
- o sunt adaptate tuturor copiilor, inclusiv celor cu cerințe educaționale speciale.

4. Siguranță și protecția copilului:

- o activitățile respectă normele de securitate, sănătate și igienă;
- o pentru activitățile care implică utilizarea calculatorului sau riscuri fizice (înot, arte marțiale etc.), se stabilesc măsuri clare de protecție.

II. Cerințe de structură și organizare

5. Formularea unor rezultate așteptate clare și măsurabile:

- o fiecare program definește finalități educaționale adaptate vârstei și specificului domeniului de activitate.

6. Selectarea conținuturilor adecvate vârstei:

- o activitățile sunt concepute ca experiențe atractive, variate, cu accent pe învățarea practică și exploratorie.

7. Aplicarea unei metodologii activ-participative:

- o procesul educațional se bazează pe jocuri, proiecte, activități interactive și colaborative.

8. Respectarea duratei și ritmicității activităților:

- o activitățile se desfășoară conform limitelor de timp stabilite (20–50 de minute),
- o se propun maxim două tipuri de opționale per grupă, cu o frecvență de 1–2 ori pe săptămână.

9. Asigurarea calității resursei umane:

- o programele sunt realizate de cadre didactice sau specialiști calificați în domeniul respectiv.

III. Cerințe de management și reglementare

10. Aprobarea și coordonarea programelor activităților opționale:

- o programele sunt elaborate de prestatorii de servicii educaționale;
- o sunt avizate de o persoană abilitată din mediul academic;
- o sunt coordonate de organul local de specialitate în domeniul învățământului (OLSDÎ) și aprobate de Consiliul pedagogic al instituției;
- o sunt incluse în Planul-cadru al instituției de educație timpurie.

11. Informarea părinților:

- o părinții sunt informați în scris despre: denumirea opționalului, obiectivele, durata, cadrul didactic, precum și drepturile și responsabilitățile proprii și ale copilului.

12. Evaluarea și monitorizarea:

- o programele prevăd modalități de evaluare formativă a progresului copiilor și stabilesc mecanisme de monitorizare instituțională.

4.12. Evaluarea rezultatelor învățării: cadrul general de referință

Evaluarea constituie o dimensiune integrantă a procesului educațional din instituțiile de educație timpurie, desfășurată pe tot parcursul anului, cu rol formativ și diagnostic. Aceasta vizează identificarea nivelului actual de dezvoltare al copilului, valorificarea potențialului său de învățare și orientarea intervențiilor educaționale pentru susținerea progresului și remediarea dificultăților întâmpinate.

În învățământul preșcolar, **monitorizarea progresului copiilor** se realizează în conformitate cu Standardele de învățare și dezvoltare a copiilor de la naștere până la 7 ani, precum și cu *Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului*, aprobate de Ministerul Educației și Cercetării.

Scopul evaluării în educația timpurie este de a urmări evoluția individuală a fiecărui copil, în vederea susținerii dezvoltării armonioase, a consolidării abilităților emergente și a identificării posibilelor dificultăți de adaptare sau comportament. Informațiile obținute în acest proces sunt utilizate pentru:

- identificarea nivelului actual de competențe și a domeniilor care necesită consolidare sau sprijin suplimentar;
- valorificarea potențialului individual de dezvoltare;
- fundamentarea deciziilor privind intervențiile educaționale personalizate.

Procesul de evaluare se bazează pe **trei forme complementare**: evaluarea inițială (predictivă), evaluarea continuă (formativă) și evaluarea finală (sumativă).

Evaluarea inițială/ predictivă constituie o condiție hotărâtoare pentru reușita activității de învățare, oferind posibilitatea de a cunoaște potențialul de învățare al copiilor la începutul anului, de a ști care sunt premisele de la care se vor proiecta activitățile de învățare. Cadrele didactice vor observa copiii în timpul diferitor momente ale programului zilnic și vor dialoga atât cu părinții, cât și cu copiii, în vederea obținerii unor informații cât mai relevante despre nivelul de dezvoltare a acestora și indispensabile pentru ulterioara planificare.

Evaluarea continuă/ formativă se realizează permanent de cadrul didactic prin observarea comportamentelor și reacțiilor copiilor în diverse situații, analiza produselor activității acestora și discuții individuale. Aceasta urmărește progresul fiecărui copil, fără comparații între copii, punând accent pe metode de observare sistematică, portofolii și reflecția copilului asupra propriei învățări. Scopul este conectarea evaluării la competențele vizate, evidențierea punctelor forte și orientarea pașilor următori în dezvoltare.

Evaluarea finală/sumativă reflectă, global, progresele în dezvoltarea și învățarea copilului și se realizează la sfârșit de an și la sfârșitul perioadei de predare – învățare. Aprecierea progresului se face prin comparație cu achizițiile înregistrate anterior (la evaluarea inițială). Aceasta va viza stabilirea pașilor care urmează să fie întreprinși în următorul an.

Monitorizarea reprezintă urmărirea evoluției dezvoltării copilului în mediul lui firesc de viață și activitate cu înregistrarea comportamentelor formate. Acest proces este unul de durată și presupune colectarea de rutină a informațiilor referitoare la toate aspectele dezvoltării copilului

Un aspect de noutate reprezintă **evaluarea valorilor și atitudinilor**, care se realizează prin observarea comportamentelor manifestate de copii în contexte educaționale autentice și prin reflecția pedagogică a cadrului didactic.

Fiind o componentă profund relațională și dinamică a dezvoltării copilului, evaluarea atitudinilor se recomandă a fi susținută prin: jurnale de observație pedagogică, portofolii de activitate ale copilului, fișe descriptive cu situații de învățare relevante, dialoguri reflexive cu copilul.

În spiritul paradigmei *Educației Timpurii 360°*, se recomandă valorizarea reflecției personale timpurii a copilului prin forme simple de autoevaluare, adaptate vârstei. Fără a fi standardizată, autoevaluarea sprijină copilul să-și recunoască emoțiile, reușitele și nevoile, consolidând implicarea activă, autonomia și imaginea de sine pozitivă. Această direcție inovatoare poate fi susținută în ghidurile metodologice viitoare și în formarea cadrelor didactice.

Evaluarea copiilor în educația timpurie presupune respectarea următoarelor condiții: **Centrarea pe copil**

- Evaluarea trebuie să reflecte nivelul real de dezvoltare, interesele, ritmul individual de învățare și particularitățile fiecărui copil;
- Să respecte dreptul copilului la demnitate, exprimare liberă și participare activă.

Caracter formativ și continuu

- Evaluarea se realizează permanent, integrat în activitățile zilnice și în contexte naturale de învățare (joc, explorare, conversații spontane);
- Scopul principal este sprijinirea dezvoltării copilului, identificarea progresului și a necesităților educaționale.

Abordare holistică și complexă

- Vizează toate cele **4 domenii de dezvoltare** conform SÎDC: fizic, cognitiv, socio-emoțional și lingvistic;
- Se referă la totalitatea achizițiilor copilului, nu doar la abilități sau cunoștințe izolate.

Utilizarea unor metode variate și adecvate vârstei

- Observarea sistematică, fișele de progres, portofoliul copilului, înregistrările audio/video, conversațiile cu copilul și părinții;
- Evitarea testelor standardizate, a evaluărilor formale, rigide sau a comparațiilor între copii.

Implicarea activă a copilului și a familiei

- Copilul este încurajat să reflecteze asupra propriilor reușite (autoapreciere la nivelul posibilităților sale);
- Părinții sunt parteneri activi în procesul de evaluare, fiind informați periodic și implicați în sprijinirea dezvoltării copilului.

Corelarea competențelor prevăzute în Curriculumul pentru învățământul preșcolar

- Evaluarea urmărește atingerea progresivă a competențelor generale și specifice stabilite pentru nivelul de vârstă;
- Se bazează pe indicatori de progres clar definiți și adaptați particularităților de vârstă și individuale.

Transparență și confidențialitate

- Rezultatele evaluării sunt utilizate exclusiv pentru optimizarea procesului educațional și sprijinirea dezvoltării copilului;
- Datele privind evoluția copilului sunt protejate, respectând principiile eticii profesionale.

Orientare reflexivă și dezvoltare profesională continuă a cadrului didactic

- Evaluarea copilului este strâns legată de capacitatea cadrului didactic de a observa cu finețe, de a interpreta comportamentele în context și de a reflecta critic asupra propriei practici;
- Educatorii vor beneficia de formare continuă privind utilizarea instrumentelor de evaluare, interpretarea progresului copilului și adaptarea intervențiilor educaționale;
- Evaluarea devine un proces bidirecțional: nu doar copilul este evaluat, ci și eficiența mediului, a relației și a practicilor educaționale.

Instrumente de evaluare în educația timpurie și particularitățile de vârstă ale copiilor

În educația timpurie, selectarea și utilizarea instrumentelor de evaluare trebuie să țină cont de particularitățile de vârstă, ritmul individual de dezvoltare și nevoile fiecărui copil, asigurând o abordare globală și integrată a domeniilor de dezvoltare.

Observația sistematică

- Instrument de bază, adecvat vârstei preșcolare, utilizat zilnic, în contexte variate (joc, activități ghidate, rutine, tranziții);
- Permite surprinderea manifestărilor spontane, naturale ale copilului;
- Înregistrarea constatărilor se face pe grile, fișe de observație sau în portofoliu.

Portofoliul copilului

- Colectează produse realizate de copil (desene, colaje, construcții, fișe individuale de lucru), fotografii, înregistrări audio/video;
- Reflectă evoluția dezvoltării copilului în timp, progresul realizat și nivelul atins la un anumit moment;
- Adaptat nivelului de vârstă și ritmului individual.

Fișele de progres

- Instrument structurat, cu indicatori de progres stabiliți conform domeniilor de dezvoltare (fizic, socio-emoțional, limbaj, cognitiv);
- Permite înregistrarea succintă a achizițiilor observate periodic;

- Utilizat la toate perioadele de vârstă din IET, conform Standardelor de învățare și dezvoltare a copiilor de la naștere până la 7 ani (1,5-3 ani; 3-5 ani; 5-7 ani), cu adaptare la nivelul de exprimare și autonomie al copilului.

Conversația liberă/dirijată cu copilul

- Valorifică exprimarea liberă și spontană a copilului despre sine, mediu, experiențe trăite;
- Oferă informații despre dezvoltarea limbajului, gândirii, emoțiilor și a capacității de relaționare;
- Se desfășoară în contexte naturale, evitând formalismul.

Interviul și chestionarul pentru părinți

- Utilizat pentru obținerea de informații relevante despre comportamentul, preferințele și achizițiile copilului în mediul familial;
- Sprijină completarea și nuanțarea evaluării realizate în grădiniță/creșă;
- Adaptat nivelului de vârstă al copilului și specificului familiei.

Jocul ca metodă de evaluare

- Jocul liber și jocurile ghidate oferă date valoroase privind nivelul de dezvoltare socio-emoțională, cognitivă, motrică și de limbaj;
- Încurajează manifestarea liberă a inițiativei, imaginației, gândirii creative și colaborării cu ceilalți;

Autoevaluarea simbolică

- Permite copilului să reflecteze asupra propriei activități prin mijloace simple, adaptate vârstei – pictograme, jurnale vizuale, conversații ghidate. Susține dezvoltarea încrederii în sine, a exprimării emoționale și a participării active în învățare.

Instrumente digitale de documentare pedagogică

- Cadrele didactice pot utiliza aplicații sau platforme digitale prietenoase pentru organizarea portofoliului copilului, fișelor de progres și materialelor audio-video relevante, facilitând monitorizarea și comunicarea cu familia.

Evaluarea în educația timpurie este un proces continuu, flexibil și adaptat copilului, realizat în scop formativ, în contexte naturale de viață și joc, în vederea susținerii dezvoltării holistice a fiecărui copil.

4.13. Aspecte cheie ale continuității grădiniță-școală primară

Continuitatea între grădiniță și școala primară reprezintă un proces esențial pentru dezvoltarea armonioasă a copilului și pentru facilitarea adaptării acestuia la cerințele școlare. Aceasta presupune o legătură strânsă și coerentă între activitățile educaționale desfășurate în grădiniță și cele din ciclul primar, astfel încât trecerea copilului să fie una fluidă, fără rupturi majore în procesul de învățare și dezvoltare.

- **Pregătirea pentru școală în grădiniță:**
Grădinița are rolul de a pregăti copilul pentru integrarea în regimul școlar, prin activități specifice vârstei și prin dezvoltarea personalității copilului în raport cu

nevoile și posibilitățile sale. Pregătirea nu este doar de tip cognitiv, ci și socio-emoțională, asigurând o bază solidă pentru învățare.

- **Unificarea conținuturilor și metodelor:**

Pentru a asigura continuitatea, programele educaționale din grădiniță și școala primară trebuie să fie armonizate, cu o unitate de vedere privind conținutul, metodele și formele de organizare a activităților. Astfel, copilul întâlnește un parcurs educațional coerent și progresiv.

- **Jocul ca metodă principală în grădiniță și tranziția către învățare:**

Jocul este o formă esențială de învățare în grădiniță, care facilitează trecerea către învățarea formală din școala primară. Prin joc, copilul își dezvoltă abilități cognitive, sociale și motrice care vor fi consolidate ulterior în școală.

- **Colaborarea între grădiniță, școală și familie:**

Continuitatea se realizează și printr-o colaborare strânsă între educatorii din grădiniță, învățătorii din școala primară și părinți, pentru a susține copilul în această etapă de tranziție și pentru a personaliza sprijinul educațional în funcție de nevoile sale.

- **Adaptarea la particularitățile psihologice ale copilului:**

Procesul educațional trebuie să țină cont de particularitățile psihologice și fiziologice ale copiilor de 6-7 ani, vârsta de tranziție între grădiniță și școală, pentru a asigura o dezvoltare echilibrată și o adaptare ușoară la cerințele școlare.

Continuitatea grădiniță-școală primară este un proces complex și multidimensional care asigură o tranziție lină și eficientă pentru copil, prin alinierea conținuturilor educaționale, metodele de predare, colaborarea între instituții și familie, și prin respectarea particularităților de dezvoltare ale copilului. Aceasta contribuie la formarea unei personalități echilibrate și la succesul școlar ulterior.

Programele educaționale din grădiniță pregătesc în mare măsură copiii pentru cerințele școlii primare printr-un proces educațional adaptat vârstei preșcolare, care dezvoltă abilități cognitive, socio-emoționale și motrice esențiale pentru succesul învățării formale ulterioare. Aceste programe se bazează pe un curriculum flexibil și centrat pe nevoile individuale ale copiilor, facilitând o dezvoltare holistică și o tranziție lină către școală [18].

Strategii care pregătesc copilul pentru noile reguli școlare

În învățământul preșcolar se folosesc o serie de strategii structurate pentru a facilita adaptarea copiilor la noile reguli și cerințe ale școlii primare. Aceste strategii vizează atât dezvoltarea personală și socială, cât și familiarizarea cu structura și disciplina mediului școlar.

- **Stabilirea și respectarea rutinei zilnice:**

- Organizarea zilei în grădiniță după un program fix (ore de masă, somn, activități) ajută copiii să se obișnuiască cu structura și disciplina, facilitând tranziția către programul strict din școala primară.

- **Formularea regulilor împreună cu copiii:**

- Regulile sunt mai bine acceptate când sunt stabilite de comun acord, în termeni pozitivi, accentuând comportamentele așteptate, nu interdicțiile.

Această abordare crește gradul de acceptare și respectare a regulilor școlare.

- **Evidențierea avantajelor respectării regulilor:**
 - Copiii sunt motivați să respecte regulile atunci când înțeleg beneficiile (de exemplu, mai mult timp pentru joacă dacă sarcinile sunt finalizate rapid și corect).
- **Jocuri de rol și activități tematice:**
 - Prin jocuri de rol și activități care simulează situații școlare (ascultarea poveștilor, jocuri de grup, respectarea rândului), copiii învață comportamente sociale și reguli de bază ale conviețuirii în colectivitate.
- **Adaptare blândă și progresivă:**
 - Timpul petrecut în grădiniță crește treptat, iar părinții și educatorii colaborează pentru a reduce anxietatea și a facilita integrarea copilului în colectivitate.
- **Activități extracurriculare și de dezvoltare personală:**
 - Acestea sunt integrate în planul educațional pentru a oferi copiilor contexte variate de socializare și respectare a regulilor, dezvoltând astfel abilități de adaptare la cerințele școlare.
- **Disciplinare pozitivă:**
 - Se pune accent pe recompense și pe răspunsuri pozitive la comportamentele dorite, în locul pedepselor, ceea ce favorizează internalizarea regulilor și dezvoltarea autocontrolului.
- **Implicarea părinților:**
 - Părinții sunt implicați în procesul de adaptare, fiind încurajați să discute acasă despre reguli și să creeze contexte similare celor din grădiniță sau școală, pentru a reduce teama de necunoscut și a crește încrederea copilului.

V. DIMENSIUNI INTEGRATOARE ALE EDUCAȚIEI TIMPURII

5.1. Temele cross-curriculare relevante pentru învățământul preșcolar

Temele cross-curriculare sunt unități integrate de studiu, dezvoltate de cele mai multe ori după regulile unui proiect; ele implică participarea activă a copiilor la activitățile desfășurate și încearcă să aducă în atenție diferite probleme semnificative ale lumii reale [31].

În contextul educației timpurii, *temele cross-curriculare* (transversale, inter- și transdisciplinare) reprezintă un ansamblu de conținuturi, valori și atitudini esențiale, integrate în mod natural și flexibil în întreaga experiență de învățare a copilului, fără a fi delimitate strict în domenii de activitate sau activități formale. Aceste teme asigură coerența formării globale a copilului și reflectă conexiunile firești dintre dimensiunile dezvoltării sale fizice, emoționale, lingvistice și cognitive.

În procesul de proiectare, organizare și implementare a curriculumului pentru învățământul preșcolar, temele cross-curriculare vor constitui repere fundamentale pentru:

- susținerea demersurilor educaționale centrate pe copil;
- valorificarea contextelor cotidiene de viață și a situațiilor reale de învățare;
- stimularea gândirii critice și creative, a cooperării și a rezolvării de probleme încă din primii ani de viață;
- integrarea valorilor și atitudinilor social-culturale fundamentale.

Temele cross-curriculare relevante pentru învățământul preșcolar includ, dar nu se limitează la:

- **Educația pentru sănătate și stare de bine** – promovarea unui stil de viață sănătos, dezvoltarea obiceiurilor de igienă personală, alimentație echilibrată, mișcare zilnică, precum și a capacității de autoreglare emoțională și comportamentală.
- **Educația interculturală și pentru diversitate** – cunoașterea și acceptarea diferențelor culturale, etnice, lingvistice, de gen sau statut, cultivarea respectului față de diversitate și a abilităților de conviețuire armonioasă.
- **Educația ecologică și pentru mediu** – dezvoltarea unei relații pozitive cu natura, formarea unor atitudini responsabile față de mediul înconjurător, participarea la activități de îngrijire și protejare a resurselor naturale.
- **Educația pentru cetățenie democratică și drepturile copilului** – formarea primelor deprinderi de participare, cooperare și respect al regulilor, conștientizarea drepturilor și responsabilităților proprii, dezvoltarea simțului justiției și echității.
- **Educația pentru dezvoltare personală și învățare continuă** – încurajarea autonomiei, a inițiativei, a curiozității și a spiritului explorator, dezvoltarea încrederii în sine și a disponibilității pentru învățare pe tot parcursul vieții.
- **Educația STEAM (știință, tehnologie, inginerie, arte, matematică)** – stimularea gândirii logice, a creativității, a înțelegerii relațiilor cauzale și spațiale, integrarea noilor tehnologii (acolo unde este adecvat) și a experimentării prin joc.

Modalități de integrare a temelor cross-curriculare în învățământul preșcolar:

- **Abordarea globală și integrată** a conținuturilor și activităților, în cadrul rutinei zilnice, al jocului liber și dirijat, al activităților în centre de interes și al momentelor de tranziție.
- Utilizarea **modelului satelizării**, adaptat vârstei timpurii, care presupune selectarea unei teme centrale relevante pentru copil și dezvoltarea acesteia prin conexiuni multiple cu toate domeniile de dezvoltare (fizică, socio-emoțională, cognitivă și lingvistică).
- Crearea unor **experiențe de învățare integrată** care sprijină simultan formarea mai multor competențe-cheie și domenii de dezvoltare, evitând fragmentarea conținuturilor.

Recomandări pentru implementare:

- Cadrele didactice vor planifica și desfășura activități care să valorifice aceste teme cross-curriculare în mod firesc, adaptate nivelului de dezvoltare și intereselor copiilor;
- Temele cross-curriculare vor constitui repere pentru colaborarea cu părinții și comunitatea, asigurând coerența și continuitatea formării copilului și în afara mediului instituțional;
- Monitorizarea și evaluarea progresului copilului vor lua în considerare și gradul de interiorizare a valorilor și atitudinilor promovate prin aceste teme, reflectate în comportamente concrete.

5.2. Noile educații în contextul învățământului preșcolar

În vederea formării competențelor necesare copilului pentru viață și pentru integrarea armonioasă în societatea contemporană, Curriculum pentru învățământul preșcolar integrează, într-o manieră adaptată vârstei, conținuturi și valori promovate prin noile educații. Acestea contribuie la dezvoltarea gândirii critice și creative, a comportamentelor responsabile, a atitudinilor pozitive față de sine, ceilalți și mediul înconjurător, constituind o punte între învățare și realitatea cotidiană.

Printre noile educații valorificate în învățământul preșcolar se regăsesc:

1. **Educația pentru dezvoltare durabilă**, care contribuie la formarea unui comportament responsabil față de natură și resurse;
2. **Educația pentru cetățenie globală**, care promovează respectul față de diversitate, solidaritatea și cooperarea;
3. **Educația pentru sănătate și stare de bine**, ce sprijină formarea obiceiurilor de viață sănătoasă și a unui stil de viață activ;
4. **Educația pentru egalitate și incluziune**, prin încurajarea atitudinilor de acceptare, empatie și respect față de toți copiii, indiferent de particularitățile acestora;
5. **Educația pentru valori**, care sprijină dezvoltarea unei conduite morale și a unui comportament prosocial;

6. **Educația financiară**, care ajută copiii să înțeleagă noțiuni de bază despre bani, alegeri simple în gestionarea resurselor și utilizarea responsabilă a acestora.
7. **Educația antreprenorială**, realizată prin jocuri și activități practice care dezvoltă spiritul de inițiativă, creativitatea, colaborarea și luarea deciziilor simple;
8. **Educația pentru competențe digitale și inteligență artificială**, prin utilizarea responsabilă și în siguranță a resurselor digitale adecvate vârstei;
9. **Educația pentru media**, prin dezvoltarea discernământului și a gândirii critice față de mesajele din mediul informațional.
10. **Educația pentru pace**, care contribuie la dezvoltarea comportamentului nonviolent, a abilităților de rezolvare pașnică a conflictelor, de cooperare și de conviețuire armonioasă.

Integrarea acestor noi educații se realizează prin diversitatea activităților din IET, având ca scop dezvoltarea globală a copilului și pregătirea acestuia pentru provocările viitorului.

Astfel, noile educații completează și valorizează domeniile de dezvoltare și activitate ale educației timpurii, oferind fiecărui copil oportunitatea de a deveni un viitor cetățean responsabil, creativ și implicat în viața comunității.

Condiții de integrare a noilor educații în activitățile din instituțiile de educație timpurie (IET)

Integrarea noilor educații în activitățile desfășurate în instituțiile de educație timpurie se realizează în baza respectării următoarelor condiții esențiale:

- **Adaptarea la particularitățile de vârstă și dezvoltare ale copilului.** Conținuturile și mesajele transmise în cadrul noilor educații trebuie să fie prezentate într-o formă accesibilă, intuitivă și relevantă pentru nivelul de înțelegere al copilului de vârstă preșcolară (2–6/7 ani), prin metode ludice, interactive și experiențiale.
- **Asigurarea caracterului integrat și transversal al învățării.** Noile educații se valorifică prin integrarea lor în toate tipurile de activități (de dezvoltare personală, integrate, extracurriculare), precum și prin organizarea de proiecte tematice, cross-curriculare.
- **Corelarea cu finalitățile educației timpurii.** Conținuturile specifice noilor educații vor fi armonizate cu competențele specifice ale domeniilor de activitate și rezultatele de învățare preconizate pentru fiecare domeniu de dezvoltare (fizică, socio-emoțională, cognitivă și de limbaj), contribuind astfel la conturarea profilului de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar.
- **Valorizarea resurselor educaționale moderne.** Integrarea noilor educații presupune utilizarea resurselor educaționale variate și relevante (manuale, ghiduri, suporturi metodologice, materiale digitale și media), care să stimuleze curiozitatea, creativitatea și gândirea critică a copiilor.
- **Promovarea parteneriatului educațional cu familia și comunitatea.** Pentru asigurarea continuității și coerenței procesului educațional, noile educații vor fi susținute prin implicarea activă a familiei și a comunității educaționale locale, care vor fi informate și sprijinite în valorificarea acestora și în mediul extrașcolar.

- *Formarea și sprijinul continuu al cadrelor didactice.* Personalul didactic va beneficia de formare profesională continuă, de ghiduri metodologice și de suporturi curriculare care facilitează implementarea eficientă și creativă a noilor educații în activitățile zilnice cu copiii.
- *Asigurarea unui mediu educațional incluziv, sigur și stimulativ.* Noile educații vor fi implementate în condiții care respectă principiile echității, egalității de șanse și diversității, oferind fiecărui copil posibilitatea de a participa activ, de a se exprima și de a învăța în propriul ritm.

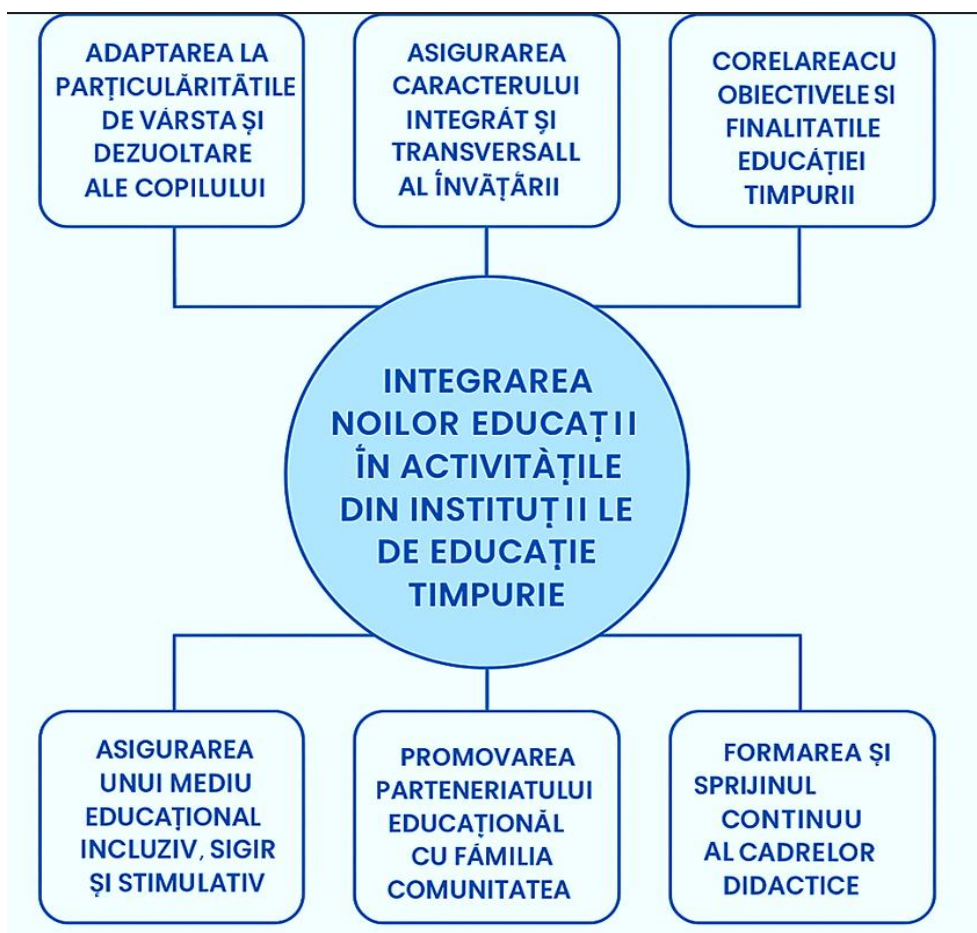

Figura 10. *Condiții de integrare a noilor educații în activitățile IET.*

Integrarea noilor educații în activitățile din instituțiile de educație timpurie reflectă o schimbare semnificativă de paradigmă în formarea copilului ca viitor cetățean activ, conștient și responsabil. Într-o lume aflată într-o continuă transformare, educația timpurie are datoria de a răspunde cerințelor actuale ale societății prin promovarea unor valori și competențe relevante, care să sprijine dezvoltarea integrală a copilului încă din primii ani de viață.

Tabelul 3. Matricea de asociere a noilor educații cu dimensiunile domeniilor de activitate

Nr. d/r	Domeniile de activitate	Sănătate și motricitate		Eu, familia și societatea		Limbaș și comunicare	Științe și tehnologii			Arte	
	Dimensiunile curriculare Noile educații	Educație pentru sănătate	Educație fizică	Dezvoltare personală	Educația pentru societate	Educație pentru limbaj și comunicare	Formarea reprezentărilor elementare matematice	Educație pentru mediu	Educația digitală	Educație plastică	Educație muzicală
1.	Educație pentru dezvoltare durabilă	▲	●	▲	●	▲	●	●	●	▲	▲
2.	Educație pentru cetățenie globală	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
3.	Educație pentru sănătate și stare de bine	●	●	●	●	▲	●	●	●	●	▲
4.	Educație pentru egalitate și incluziune	●	●	●	●	▲	▲	▲	▲	▲	▲
5.	Educație pentru valori	●	●	●	●	▲	▲	▲	▲	●	▲
6.	Educație financiară	▲	▲	▲	▲	▲	●	▲	●	▲	—
7.	Educație antreprenorială	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	—
8.	Educație pentru competențe digitale și inteligență artificială	▲	▲	▲	▲	▲	●	●	●	▲	—
9.	Educația pentru media	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	—
10.	Educație pentru pace	●	●	●	●	▲	▲	▲	▲	●	▲

Legendă: ● - integrare puternică, ▲ - integrare medie — - integrare minimă

Astfel, noile educații nu sunt doar un adaos la curriculum, ci o resursă vitală în construirea unui act educațional de calitate, centrat pe copil, care îl pregătește pentru o viață activă, echilibrată și empatică în societatea de mâine. Educația timpurie devine astfel temelia pe care se construiește viitorul unei generații capabile să răspundă cu înțelepciune și responsabilitate provocărilor lumii moderne.

5.3. Noile produse curriculare: digitizare și platforme inovatoare în educația timpurie

În acord cu *principiul conectării cu lumea actuală*, integrarea resurselor digitale în educația timpurie nu presupune promovarea utilizării excesive a tehnologiei, ci recunoașterea realităților lumii contemporane și pregătirea copilului pentru a înțelege aceste realități într-un mod protejat, echilibrat și reflexiv. Astfel, resursele digitale sunt utilizate ca **instrumente complementare**, menite să sprijine experiențele de joc, explorare și interacțiune, fără a le substitui, contribuind la **dezvoltarea holistică a copilului mic** și la formarea timpurie a competențelor pentru viață.

Acest principiu reprezintă o direcție relevantă în contextul ediției date a CRET. În contextul actual, în care mediul digital face parte din viața de zi cu zi, izolarea completă a copilului de tehnologie nu mai este o opțiune realistă. Rolul educației timpurii, prin mijloace adecvate vârstei, este de a forma o relație sănătoasă și conștientă cu aceasta, cultivând echilibrul, reflecția și responsabilitatea.

Pot fi propuse activități ludice care antrenează gândirea logică, colaborarea și rezolvarea creativă de probleme – precum jocurile de programare „offline”, roboții mecanici sau materialele tactile interactive, fără utilizarea directă a ecranelor. Totodată, se pot valorifica povești ilustrate, activități artistice și jocuri de rol care familiarizează copilul, într-o formă accesibilă și sigură, cu lumea tehnologică.

Exemplele internaționale, inclusiv cele din sistemul britanic, arată tendința de a integra în curriculumul preșcolar noțiuni timpurii de siguranță digitală și alfabetizare funcțională. Scopul acestor abordări nu este digitalizarea copilăriei, ci pregătirea treptată a copilului pentru a înțelege și a gestiona lumea tehnologică cu discernământ, protecție și încredere.

Specificul integrării resurselor digitale în educația timpurie

Integrarea resurselor digitale în educația timpurie va avea drept scop sprijinirea dezvoltării holistice a copilului, stimularea curiozității și a inițiativei proprii, facilitarea învățării prin joc și experiență directă, precum și susținerea rolului activ al copilului în procesul de cunoaștere a lumii înconjurătoare. În acest sens, resursele digitale vor fi utilizate de cadrele didactice și alți specialiști (conducători muzicali, logopezi, psihologi etc.) în activitățile planificate, astfel încât să contribuie la atingerea următoarelor scopuri:

Asigurarea accesibilității și incluziunii

Valorificarea resurselor digitale va sprijini integrarea tuturor copiilor în activitățile de învățare, inclusiv a celor cu cerințe educaționale speciale, prin furnizarea de materiale adaptate nevoilor individuale, diversității lingvistice, culturale și sociale.

Personalizarea demersului educațional

Mijloacele digitale vor permite adaptarea conținuturilor și ritmului învățării la interesele, nevoile și nivelul de dezvoltare ale fiecărui copil, susținând astfel progresul individual și motivația pentru învățare activă.

Extinderea experiențelor de învățare activă și colaborativă

Activitățile desfășurate cu sprijinul platformelor interactive vor stimula cooperarea între copii, dezvoltarea abilităților de comunicare, negociere, exprimare a ideilor și soluționare de probleme în situații concrete de viață.

Promovarea învățării experiențiale și a mentalității de descoperire continuă

Resursele digitale vor încuraja inițiativa copilului de a explora și de a învăța prin descoperire, susținând formarea timpurie a competențelor de învățare pe tot parcursul vieții.

Formarea competențelor transversale pentru secolul XXI

Activitățile de învățare vor contribui la dezvoltarea gândirii critice incipiente, creativității, cooperării, curiozității, capacității de rezolvare a unor probleme simple, valorificând aplicații și instrumente digitale validate pedagogic.

Susținerea învățării și explorării în contexte variate

Tehnologia va completa și diversifica activitățile desfășurate în aer liber, în natură sau în spațiile interioare, prin utilizarea echilibrată a aplicațiilor sau materialelor digitale care susțin învățarea contextualizată și experiențială.

Principii de integrare a resurselor digitale în Curriculum pentru învățământul preșcolar

Primatul jocului și experienței directe în învățare

Orice resursă digitală utilizată în procesul educațional va avea caracter complementar, având rolul de a susține, și nu de a substitui, activitățile de joc, explorare senzorială, mișcare și interacțiune directă cu mediul.

Adaptarea la particularitățile de vârstă și nevoile copilului mic

Resursele și aplicațiile digitale vor fi selectate cu respectarea nivelului de dezvoltare al copilului de vârstă timpurie, asigurându-se relevanța, accesibilitatea și caracterul atractiv al acestora.

Promovarea incluziunii și echității educaționale

Tehnologiile utilizate vor sprijini participarea tuturor copiilor la activitățile de învățare, fiind adaptate diversității de nevoi și capacități prezente într-un grup educațional.

Respectarea principiilor siguranței și eticii digitale

Utilizarea tehnologiilor informaționale se va realiza cu respectarea normelor privind protecția datelor, siguranța online, protejarea sănătății vizuale și prevenirea suprastimulării sau a dependenței de ecran.

Implicarea familiei în utilizarea conștientă a tehnologiei

Cadrele didactice vor informa și vor sprijini părinții în utilizarea adecvată a resurselor digitale acasă, pentru asigurarea continuității și coerenței educației timpurii.

Exemple de aplicare a resurselor digitale în educația timpurie

- a) Explorarea poveștilor digitale interactive cu suport vizual și auditiv adaptat vârstei;
- b) Utilizarea aplicațiilor de desen, colaj sau modelare pentru stimularea creativității și expresivității artistice;
- c) Audierea cântecelor, rimelor și poveștilor în diverse limbi, în sprijinul dezvoltării limbajului și conștiinței interculturale;
- d) Vizionarea de scurte materiale video educative care completează experiențele practice și de joc;
- e) Organizarea de activități tematice și proiecte simple în parteneriat cu familia, utilizând platforme de comunicare dedicate.
- f) Recomandări metodologice pentru cadrele didactice
- g) Să utilizeze resurse digitale validate științific și pedagogic, potrivite particularităților de vârstă ale copiilor;
- h) Să asigure un echilibru optim între activitățile digitale și cele bazate pe joc liber, mișcare și explorare senzorială;
- i) Să integreze tehnologia doar ca mijloc de diversificare a demersului didactic, nu ca scop în sine;
- j) Să monitorizeze atent reacțiile copiilor și efectele utilizării resurselor digitale asupra stării de bine și dezvoltării lor globale;
- k) Să colaboreze activ cu părinții în vederea educării copiilor pentru o utilizare responsabilă și benefică a tehnologiilor încă de la vârste fragede.

În contextul modernizării și inovării continue a procesului educațional, integrarea resurselor digitale și a platformelor inovatoare în Curriculum pentru învățământul preșcolar devine o direcție prioritară, menită să diversifice și să îmbogățească experiențele de învățare ale copilului mic. Utilizarea tehnologiilor informaționale și a mijloacelor digitale se va realiza în mod echilibrat, conștient și adecvat particularităților de vârstă, respectând principiile de bază ale educației timpurii: jocul, activitatea liberă, explorarea, mișcarea, interacțiunea socială și comunicarea.

Pentru sprijinirea implementării noii paradigme educaționale, este recomandată dezvoltarea unei infrastructuri digitale naționale, care să faciliteze accesul cadrelor didactice la resurse educaționale deschise (OER), ghiduri metodologice interactive, oportunități de formare continuă, mentorat online și spații de colaborare profesională. O astfel de platformă digitală multifuncțională ar contribui la diseminarea bunelor practici, la consolidarea competențelor digitale și la crearea unei comunități profesionale active în domeniul educației timpurii.

VI. IMPLEMENTARE, EVALUARE ȘI LEADERSHIP EDUCAȚIONAL

6.1. Aspecte manageriale de implementare

Implementarea și monitorizarea Curriculumului pentru învățământul preșcolar presupune un ansamblu de activități planificate și corelate, realizate la nivel național, local și instituțional, în scopul asigurării calității procesului educațional și alinierii acestuia la finalitățile stabilite.

Implementarea curriculumului pentru învățământul preșcolar se realizează în trei etape

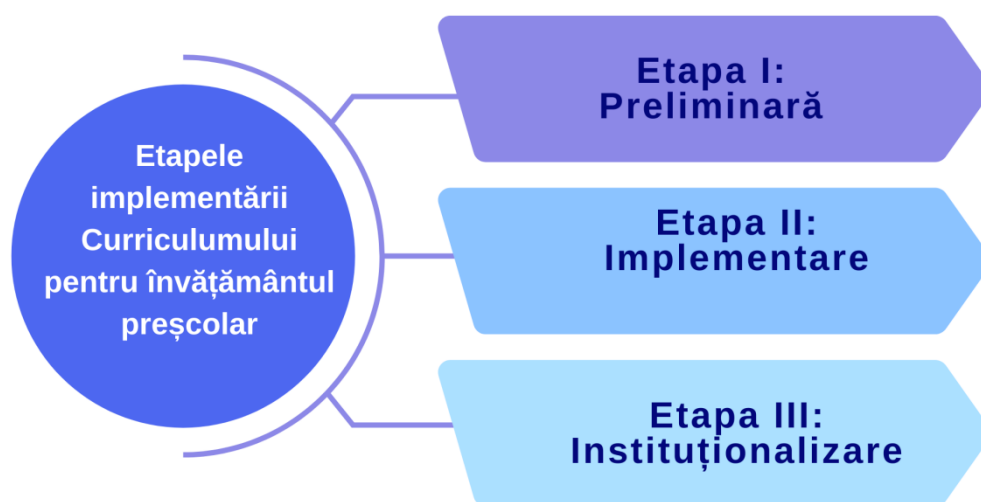

Figura 11. *Etapile implementării Curriculumului pentru învățământul preșcolar*

Etapa I: Preliminară

La această etapă se realizează următoarele acțiuni esențiale:

- **Identificarea resurselor** necesare pentru realizarea prevederilor curriculare (spații, dotări, resurse educaționale, personal didactic și specializat), adaptate la specificul și necesitățile fiecărei instituții de educație timpurie.
- **Formarea profesională continuă a cadrelor didactice**, asigurând dobândirea competențelor necesare pentru aplicarea noului curriculum și promovarea noilor concepte educaționale (învățare prin joc, abordare centrată pe copil, incluziune, diversitate, cooperare cu familia, etc.).
- **Planificarea implementării curriculumului** la nivel instituțional și local, cu stabilirea obiectivelor imediate, pe termen mediu și lung, aliniate la standardele educaționale de calitate pentru educația timpurie.
- **Asigurarea resurselor/ produse curriculare**, inclusiv materiale didactice, ghiduri metodologice, resurse digitale și tehnologii educaționale moderne, adaptate educației timpurii.
- **Informarea și implicarea părinților și alți actanți educaționali** în procesul de schimbare curriculară, prin activități de consiliere, sesiuni de informare și consultări.

Etapa II: Implementare

În etapa de implementare se asigură:

- **Conștientizarea și motivarea cadrelor didactice** pentru aplicarea noilor concepte și practici educaționale, gestionarea rezistenței la schimbare și sprijinirea adaptării la noile cerințe curriculare.
- **Sprijinirea dezvoltării culturii organizaționale** prin promovarea valorilor educației timpurii: respect pentru diversitate, incluziune, participare activă a copilului, colaborare cu familia.
- **Asigurarea formării continue și mentoratului cadrelor didactice**, inclusiv prin implicarea OLSDÎ în organizarea atelierelor metodologice, schimbului de bune practici și consilierii metodice.
- **Elaborarea și utilizarea de instrumente de monitorizare** a implementării curriculumului, adaptate specificului acestui nivel: fișe de observare a activității personalului; chestionare și focus-grupuri privind percepțiile managerilor, cadrelor didactice, ale profesorilor și părinților vizavi de curriculumul modernizat, modul și condițiile implementării și monitorizării; experiențe de realizare a acestor procese în diferite regiuni ale țării etc
- **Îmbunătățirea continuă a procesului educațional**, prin ajustarea conținuturilor și strategiilor didactice pe baza feedback-ului colectat de la cadre didactice, părinți și copii.
- **Consolidarea echipei multidisciplinare** (educatori, logopezi, psihologi, cadre didactice de sprijin, etc...) și facilitarea colaborării acesteia în vederea realizării intervențiilor personalizate pentru copii.
- **Organizarea de activități cu părinții**, pentru familiarizarea acestora cu noile prevederi curriculare și integrarea familiei în procesul educațional.

Etapa III: Instituționalizare

Această etapă presupune:

- **Consolidarea contextului de aplicare a noului curriculum** în practica educațională zilnică, la nivelul tuturor instituțiilor de educație timpurie.
- **Monitorizarea sistematică a progresului în dezvoltarea copiilor**, pe baza domeniilor de dezvoltare și indicatorilor, utilizând metode formative și sumative specifice învățământului preșcolar.
- **Ajustarea permanentă a curriculumului** și a resurselor educaționale în funcție de nevoile identificate, particularitățile de dezvoltare ale copiilor și feedbackul primit de la actanții educaționali implicați, prin aplicarea Metodologiei de evaluare a curriculumului, aprobată de Ministerul Educației și Cercetării.
- **Dezvoltarea unui parteneriat durabil cu familia și comunitatea**, pentru susținerea educației timpurii incluzive și de calitate.

6.2. Rolul managerului instituției de educație timpurie

În arhitectura unei instituții de educație timpurie moderne, directorul ocupă o poziție-cheie, având un rol esențial în asigurarea calității procesului educațional și în implementarea eficientă a politicilor curriculare. Leadershipul educațional exercitat de manager nu se limitează la dimensiunea administrativă, ci se extinde asupra întregii culturi organizaționale, inspirând o viziune pedagogică centrată pe copil și pe dezvoltarea profesională a echipei.

Directorul este catalizatorul schimbării, asigurând **coerența dintre principiile curriculumului modernizat și practicile educaționale din instituție**, încurajând inovația, reflecția profesională și colaborarea. Prin promovarea unei culturi a învățării continue, acesta facilitează formarea și susținerea cadrelor didactice în adoptarea unor metode de predare și evaluare adaptate nevoilor fiecărui copil.

Totodată, directorul coordonează echipa multidisciplinară, valorificând expertiza diversă a educatorilor, metodiștilor, psihologilor și altor specialiști pentru a răspunde în mod integrat și individualizat provocărilor dezvoltării timpurii. Prin construirea unor parteneriate autentice cu familiile și comunitatea, managerul contribuie la crearea unui climat educațional deschis, empatic și participativ.

Astfel, rolul directorului nu este doar unul de supraveghere și organizare, ci de **vizionar pedagogic și lider transformator**, capabil să creeze un mediu favorabil învățării și dezvoltării fiecărui copil, într-o instituție care funcționează ca o comunitate de învățare vie și responsabilă.

Directorul are un rol determinant în:

Promovarea și susținerea cadrului curricular modernizat, asigurând aplicarea principiilor și valorilor acestuia în întreaga instituție;

Organizarea și sprijinirea formării continue a cadrelor didactice în vederea implementării eficiente a curriculumului, a noilor metode de predare și evaluare centrate pe copil;

Coordonarea echipei multidisciplinare (educatori, metodiști, psihologi, logopezi, cadre didactice de sprijin etc.) pentru a răspunde diverselor nevoi de dezvoltare ale copiilor;

Stimularea parteneriatului cu părinții prin implicarea acestora în procesul educațional, în activitățile de învățare și în procesul de evaluare continuă a dezvoltării copilului.

Structura flexibilă a curriculumului

Curriculumul pentru învățământul preșcolar are o structură deschisă și adaptabilă, care permite:

- personalizarea activităților în funcție de interesele, nevoile și nivelul de dezvoltare al fiecărui copil;
- integrarea activităților de învățare în rutina zilnică;
- valorificarea situațiilor spontane/ inopinate de învățare.

6.3. Managementul implementării și monitorizării Curriculumului

Monitorizarea implementării Curriculumului pentru învățământul preșcolar se realizează de către:

- Ministerul Educației și Cercetării;
- Institutul Național pentru Educație și Leadership (INEL);
- Organul local de specialitate în domeniul învățământului;
- Administrația instituțiilor de învățământ.

Scopul principal al monitorizării implementării Curriculumului pentru învățământul preșcolar este de a sprijini instituțiile de educație timpurie și cadrele didactice în reflectarea asupra activităților desfășurate cu copiii mici, în evaluarea eficienței demersurilor educaționale și în identificarea schimbărilor necesare pentru a susține dezvoltarea armonioasă a fiecărui copil, în acord cu finalitățile curriculare și standardele de învățare și dezvoltare a copilului.

Monitorizarea implementării Curriculumului pentru învățământul preșcolar se realizează în baza Metodologiei de evaluare a curriculumului în învățământul general, aprobată de Ministerul Educației și Cercetării.

Principalele obiective ale monitorizării:

- Determinarea nivelului de înțelegere și aplicare a curriculumului de către cadrele didactice în proiectarea, organizarea și evaluarea activităților centrate pe copil;
- Aprecierea calității condițiilor create pentru aplicarea curriculumului la nivel de instituție (mediu educațional, resurse, suport metodologic);
- Identificarea nevoilor de dezvoltare profesională continuă a cadrelor didactice pentru a asigura o implementare eficientă și inovativă a curriculumului;
- Susținerea procesului de dezvoltare și actualizare a curriculumului pentru învățământul preșcolar pe baza constatărilor din teren;
- Oferirea unui suport real și validat cadrelor didactice în vederea corelării activităților desfășurate cu finalitățile învățământului preșcolar.

Monitorizarea în educația timpurie nu are un caracter sancționator, ci **formativ și sprijinitor**, orientat spre îmbunătățirea continuă a calității procesului educațional, dezvoltarea profesională a cadrelor didactice și bunăstarea copilului în grădiniță.

Monitorizarea implementării curriculumului pentru învățământul preșcolar se va realiza cu respectarea următoarelor principii:

- ♦ **validității:** utilizarea unor instrumente și metode relevante pentru măsurarea progresului copilului și a calității implementării curriculumului;
- ♦ **fiabilității:** consecvența procesului de monitorizare și generarea unor concluzii și recomandări aplicabile și pertinente;
- ♦ **respectului reciproc:** respectarea demnității și drepturilor tuturor participanților la procesul de educație și monitorizare;
- ♦ **echității:** asigurarea unei monitorizări obiective, corecte și imparțiale, care nu distorsionează și nu afectează desfășurarea firească a procesului educațional și care

oferă fiecărui cadru didactic șanse egale de manifestare și apreciere justă a eforturilor sale profesionale;

- ♦ **transparenței:** informarea prealabilă și clară a cadrelor didactice și a părților implicate privind scopul, conținutul și modalitățile de realizare a monitorizării;
- ♦ **aplicabilității:** elaborarea și utilizarea unor instrumente practice, clare și accesibile, adaptate condițiilor concrete ale instituțiilor de educație timpurie.

Dimensiunile monitorizării:

- **Administrativă** – urmărirea respectării dispozițiilor legale referitoare la planul de învățământ, prevederilor curriculare, a organizării procesului educațional, a dotării instituției cu resurse curriculare, didactice și educaționale.
- **Formativă** – observarea și aprecierea calității procesului educațional desfășurat, a climatului educațional și a eficienței strategiilor aplicate, prin administrarea unor instrumente de tip formativ care permit identificarea problemelor și dificultăților în implementarea curriculumului.
- **Rezultativă** – analiza progresului individual și de grup al copiilor în raport cu standardele de învățare și dezvoltare și cu profilul de dezvoltare a copilului la finele învățământului preșcolar, precum și identificarea eventualelor dificultăți în atingerea competențelor așteptate.

Monitorizarea implementării Curriculumului pentru învățământul preșcolar se realizează pe următoarele niveluri:

- **Nivelul național:** monitorizarea este asigurată de Ministerul Educației și Cercetării și alte instituții abilitate, prin aplicarea mecanismelor și instrumentelor specifice, în vederea asigurării coerenței și eficienței implementării Curriculumului pentru învățământul preșcolar la scară națională, precum și pentru fundamentarea politicilor educaționale viitoare.
- **Nivelul local (OLSDÎ):** monitorizarea se efectuează de către specialiștii responsabili pentru educația timpurie din cadrul organelor locale de specialitate în domeniul învățământului, în scopul evaluării modului de implementare a Curriculumului în instituțiile subordonate, oferirii suportului metodologic necesar și formulării recomandărilor pentru îmbunătățirea calității actului educațional.
- **Nivelul instituțional:** monitorizarea este realizată de conducerea instituției de educație timpurie, în colaborare cu cadrele didactice, observare sistematică, analiza documentației și a activităților desfășurate. Scopul principal constă în asigurarea respectării prevederilor curriculare și în identificarea oportunităților de eficientizare a procesului educațional.

Etapele procesului de monitorizare:

- **planificare** – stabilirea scopului, obiectivelor, indicatorilor și metodelor de monitorizare;

- **organizare** – pregătirea resurselor umane și materiale pentru desfășurarea procesului de monitorizare;
- **implementare** – aplicarea propriu-zisă a procedurilor și instrumentelor de monitorizare (observații, interviuri, discuții tematice, analize de documente);
- **evaluare și raportare** – analiza rezultatelor obținute și formularea concluziilor, recomandărilor pentru îmbunătățirea procesului de implementare a curriculumului;
- **feed-back și remediere** – comunicarea concluziilor monitorizării cadrelor didactice și conducerii instituțiilor, elaborarea planurilor de îmbunătățire și intervenție.

Instrumente și metode de monitorizare:

- fișe de observație a activităților și mediului educațional;
- chestionare și interviuri cu cadrele didactice, administrație, părinți;
- discuții de grup și focus grupuri cu personalul didactic;
- analiza planificărilor educaționale și a documentației instituționale;
- vizite de monitorizare și consiliere metodologică, mentorare.

Responsabilitățile subiecților implicați:

- **Ministerul Educației și Cercetării** – dezvoltarea cadrului normativ și metodologic, asigurarea formării și consilierii personalului implicat;
- **Institutul Național pentru Educație și Leadership (INEL)** – elaborarea materialelor metodologice pentru activitatea cadrelor didactice, dezvoltarea rețelei de mentori în scopul acordării sprijinului cadrelor didactice, precum și formularea de propuneri pentru ameliorarea cadrului normativ și a practicilor educaționale.
- **Organele locale de specialitate în domeniul învățământului** – monitorizarea la nivel local, propunerea de măsuri de îmbunătățire și acordarea suportului necesar instituțiilor;
- **Administrația instituțiilor de educație timpurie** – organizarea și desfășurarea monitorizării interne, oferirea asistenței cadrelor didactice;
- **Mentorii/formatorii locali** – sprijinirea cadrelor didactice prin consiliere metodologică, facilitarea reflecției pedagogice, organizarea de activități de formare și identificarea nevoilor de dezvoltare profesională.
- **Cadrele didactice** – îmbunătățirea continuă a propriilor practici educaționale, participarea activă la procesul de monitorizare.

CRET oferă un cadru general de referință, care se operationalizează la nivel de instituție prin proiecte educaționale și practici pedagogice adaptate contextului local. Implementarea Curriculumului pentru învățământul preșcolar trebuie să respecte finalitățile și competențele prevăzute la nivel național, ținând totodată cont de condițiile concrete ale fiecărei instituții — infrastructură, resurse materiale, nivelul de pregătire al personalului și sprijinul comunitar

6.4. Profesioniștii educației timpurii – competențe, formare și leadership

Calitatea educației timpurii depinde în mod esențial de competențele profesionale, etice și personale ale tuturor categoriilor de personal implicate în organizarea și desfășurarea procesului educațional. În acest sens, dezvoltarea continuă a resurselor umane reprezintă o condiție fundamentală pentru asigurarea unui mediu educațional incluziv, sigur și favorabil dezvoltării holiste a fiecărui copil.

În IET, dezvoltarea profesională are un impact enorm asupra calității muncii prestate de către personal, cât și asupra rezultatelor copiilor și calității relațiilor de parteneriat cu familia și comunitatea. Tendințele moderne în ET invocă dezvoltarea programelor comune de educație și formare profesională pentru personalul care lucrează în IET (de exemplu, manageri, educatori și ajutoari de educatori, conducători muzicali, metodiști, cadre didactice de sprijin, asistenți personali ai copilului și specialiști precum psihologi, psihopedagogi, asistenți medicali etc.), care contribuie la crearea unei agende comune și la aprecierea calității.

În educația timpurie sunt următoarele **categorii de personal**: *personal de conducere - director*; *personal didactic* - educator, cadru didactic de sprijin, conducător muzical, logoped, psiholog, psihopedagog, metodist, mentor; *personal didactic auxiliar și personal nededidactic* (Codul Educației, articolul 53).

Valorificarea personalului din IET, pentru o educație de performanță și de reușită a fiecăruia, se impune și din perspectiva unei *nevoi de schimbare*. Conform *dezvoltării curriculare în educația timpurie din Republica Moldova*, devine o axiomă orientarea activității fiecărui cadru didactic spre câteva întrebări fundamentale: *Cum să schimb ceva în activitatea mea? De ce trebuie de schimbat acest ceva? Ce caut eu în IET? Cu ce scop?* etc.

Instituția de educație timpurie își organizează mecanismele interne de monitorizare și feedback profesional, în scopul aprecierii nivelului de realizare a competențelor profesionale, în baza standardelor profesionale, și al orientării și sprijinirii dezvoltării continue, contribuind astfel la creșterea calității procesului de educație timpurie.

În procesul de asigurare a calității, instituțiile de educație timpurie valorifică feedback-ul continuu al beneficiarilor (părinți, comunitate, societate în ansamblu), ca parte a monitorizării percepției asupra serviciilor educaționale.

Categorii de profesioniști din educația timpurie și competențele specifice ale acestora:

- ♦ **Personalul de conducere** (director) realizează un management eficient și de calitate a întregii activități a IET în conformitate cu atribuțiile conferite de lege
- ♦ **Cadrele didactice** din instituțiile de educație timpurie (educator, cadru didactic de sprijin, conducător muzical, logoped, psiholog, psihopedagog, metodist, mentor) au responsabilitatea de a organiza, coordona și asigura procesul educațional incluziv în conformitate cu politicile educaționale actuale, contribuind la educarea, instruirea și dezvoltarea creativă a copiilor cu vârste între 2 și 7 ani, cu respectarea dreptului fiecărui copil la educație de calitate, în vederea integrării armonioase în societate și în activitatea școlară ulterioară.

- ◆ **Personalul didactic auxiliar** (asistenți ai educatorului) au rolul de a sprijini educatorul în desfășurarea activităților zilnice, asigurând condiții optime de igienă, siguranță și confort pentru copii, manifestând abilități de comunicare și relaționare pozitivă, participând la activitățile de rutină și tranziție, precum și contribuind la organizarea și amenajarea spațiului educațional.
- ◆ **Personalul nedidactic** (asistent medical, personal administrativ-gospodăresc, personal de deservire) asigură condiții adecvate de sănătate, igienă și securitate a mediului educațional, de a întreține și menține în bună funcționare infrastructura instituției, precum și de a colabora cu personalul didactic și auxiliar pentru desfășurarea eficientă a activităților zilnice.

Directorul instituției de educație timpurie urmează să promoveze rolurile fiecărui actant al procesului educațional (a se vedea Figura 12).

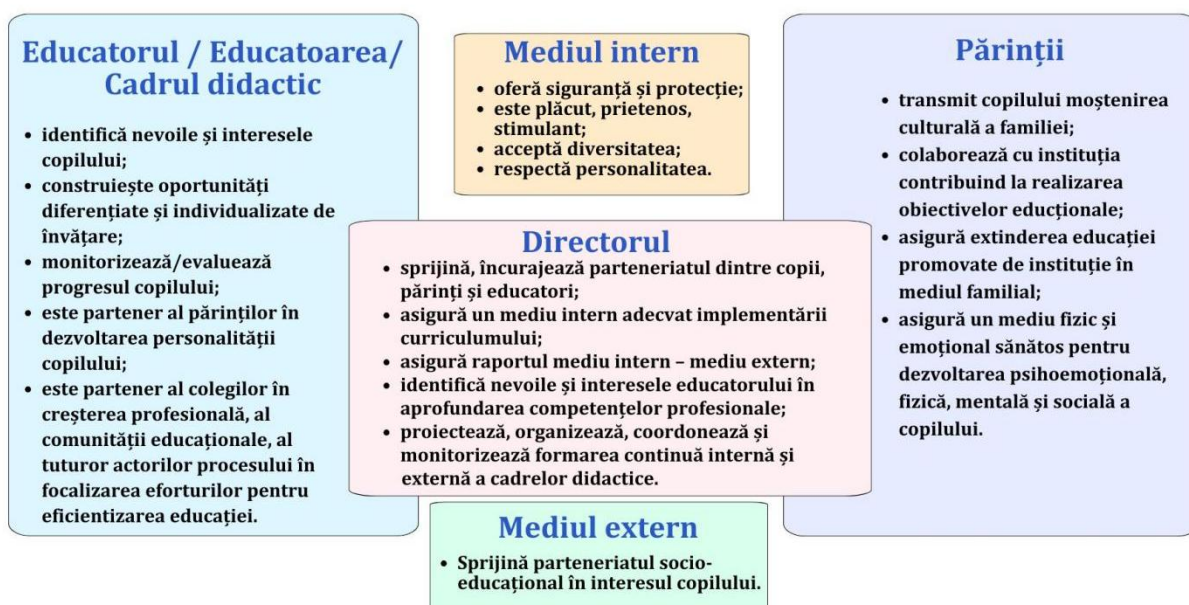

Figura 12. *Rolurile actanților procesului educațional* (sursa 7, p.21)

Formarea continuă și leadershipul educațional

În IET, un element esențial al calității muncii prestate îl constituie condițiile de lucru favorabile, inclusiv leadershipul profesional, care creează oportunități de observare, reflecție, planificare, lucrul în echipă și cooperarea cu părinții [3].

Condițiile bune de muncă sunt în beneficiul personalului și contribuie la facilitarea activității acestuia. Anumiți factori pot însă influența starea de bine a personalului din IET și modul în care se interacționează și lucrează cu copiii: mărimea grupului de copii, raportul dintre copii și adulți. De exemplu, studiile și experiența din multe țări europene demonstrează că un număr mai mare de practicieni per grup de copii afectează pozitiv munca sensibilă față de copii, ca grup. Factori precum: durata orelor de lucru, concediile și nivelurile salariale, care pot contribui la micșorarea fluctuației de personal, crearea unei ocupații permanente în cadrul serviciilor de îngrijire a copiilor și transformarea acestora într-o opțiune atractivă sunt, de asemenea, esențiali.

În rândul personalului și al directorilor din IET poate exista o insuficientă conștientizare a importanței competențelor de *leadership și management*. Totuși, acestea sunt esențiale pentru furnizarea unor servicii de educație timpurie de calitate și pentru implementarea eficientă a curriculumului în conformitate cu standardele profesionale. Leadershipul educațional contribuie la motivarea echipei, la creșterea performanței profesionale și la consolidarea culturii organizaționale.

Pentru susținerea echipelor, instituțiile trebuie să asigure practici organizaționale adecvate, precum ședințe regulate de echipă, oportunități de învățare reciprocă, timp alocat pentru pregătire și reflecție, coaching sau mentorat pedagogic.

Dezvoltarea competențelor de leadership și management trebuie integrată atât în programele de formare inițială, cât și în cele de formare continuă ale profesioniștilor din IET. În acest sens, cartografierea nevoilor personalului reprezintă un instrument necesar pentru planificarea intervențiilor de dezvoltare profesională.

IET organizează activități de identificare a necesităților de formare continuă ale personalului, monitorizează participarea la formare, facilitează accesul cadrelor didactice la programele de dezvoltare profesională, evaluează impactul acestora asupra practicii educaționale și asigură condițiile necesare autoformării (motivare, resurse, sprijin). Pentru cadrele didactice debutante, instituția va implementa programe de mentorat menite să sprijine integrarea profesională și socială.

Orientări în formarea inițială și continuă a personalului

Complexitatea domeniilor de învățare – dezvoltare a copilului constă în necesitatea instruirii și formării adultului/cadrelor didactice și a celor de conducere/manageriale, dar și a părinților (comunității), prin orientarea noilor tendințe de modernizare a *Curriculumului pentru învățământul preșcolar* în corespundere cu *Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani*, precum și exigența de creare a noilor condiții de dezvoltare în aceste instituții de educație timpurie, pentru a asigura gradul optim de pregătire a copiilor pentru școală.

Resursele umane în domeniul educației timpurii vizează două direcții indispensabile:

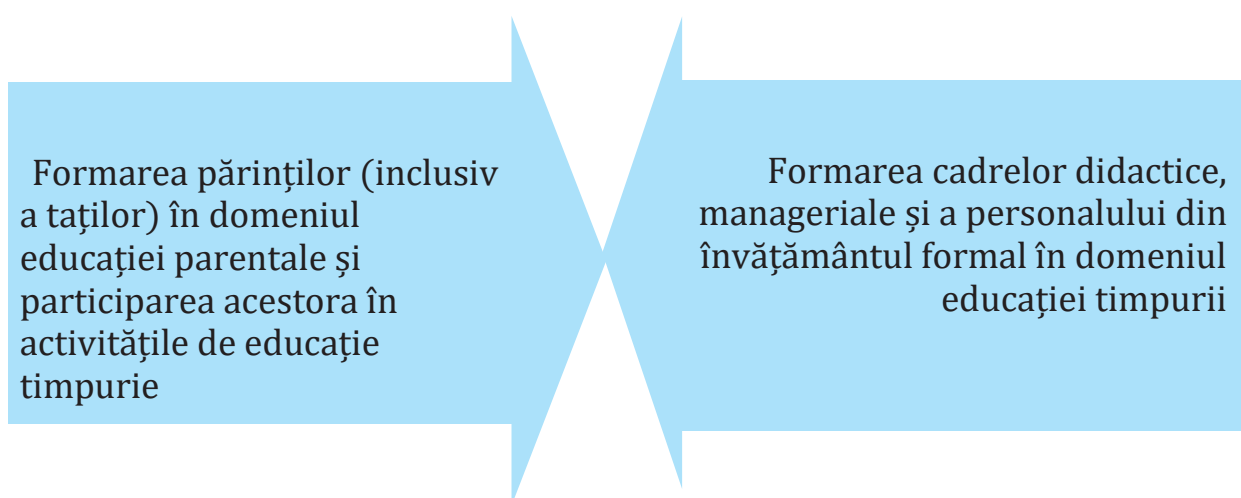

Figura 13. Direcțiile de formare inițială și continuă a resurselor umane din SET

Educația adulților reprezintă o dimensiune specială a învățării pe parcursul întregii vieți (*lifelong learning*) și a devenit o prioritate a sistemelor de învățământ din toată lumea. În cazul Republicii Moldova, *educația permanentă a resurselor umane în sistemul educației timpurii* înseamnă *informare* – echivalentă cu a (se) înțelege; *instruire* – a (se) conduce; *educare* – a (se) construi și *formare* – a (se) face.

Politica de stat în domeniul educației, precum și întregul sistem de învățământ din Republica Moldova tinde spre formarea de cadre didactice și de conducere /manageriale care să corespundă cerințelor actuale orientate spre *schimbare, dinamism, spre o educație modernă*. Pentru realizarea acestor *competențe în domeniul educației timpurii*, este nevoie de o pregătire profesională corespunzătoare tendințelor moderne ale politicilor educaționale. În sistemul educației timpurii, fiecare cadru didactic și de conducere/managerial necesită să stăpânească un șir de competențe generice și specifice (inclusiv competența de gen), pentru a realiza cu succes rolurile multiple pe care le are în activitatea sa profesională.

De exemplu, un conținut de formare profesională, adaptat pentru practicienii din sistemul educației timpurii care lucrează cu *grupurile mai vulnerabile*, îi poate ajuta să fie mai receptivi la nevoile suplimentare pe care familiile le pot avea. Un aspect esențial al formării va fi acordarea unei atenții deosebite *diversității și incluziunii*, astfel fiind integrată totalmente în practica profesională.

Prin urmare, *orientările în formarea inițială și continuă a cadrelor didactice din educația timpurie* constau în sesizarea, identificarea și implementarea noilor schimbări în politicile educaționale, care se referă la rezultate concrete, pentru asigurarea educației timpurii de calitate, ce se va axa pe nevoile multiple ale copilului (a se vedea *Figura 14*).

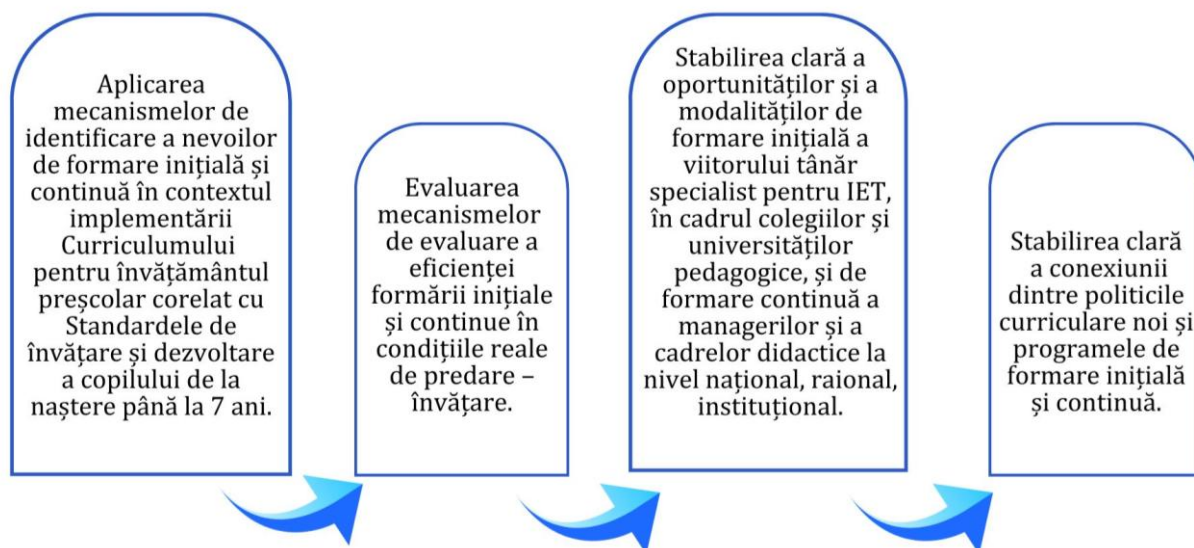

Figura 14. *Prerogativele sistemului educației timpurii în formarea inițială și continuă a resurselor umane*

Activitatea de formare inițială și continuă a cadrelor didactice și a celor de conducere angajează două acțiuni complementare: o acțiune de înnoire și perfecționare a practicilor profesionale prin actualizarea cunoștințelor acumulate în timpul formării inițiale și o acțiune care vizează reorientarea profesională prin noi competențe validate, inclusiv prin obținerea unor diplome. Asamblarea lor anticipează evoluția permanentă a educatorilor, în contextul unei activități complexe de „formare avansată”, situată dincolo de „simpla reciclare”. Ea „răspunde atât nevoilor personale, cât și celor organizaționale, favorizând astfel dezvoltarea autonomiei educatorului” [4, p. 70]. Asigurarea calității serviciilor de educație timpurie este influențată, în mare măsură, de calitatea pregătirii cadrelor didactice și a altor profesioniști din domeniu.

Formarea inițială prevede pregătirea unor specialiști apti să ofere oricărui copil un start bun în viață, prin educație timpurie de calitate și vizează procesele externe și interne prin care se asigură îmbunătățirea educației și formării profesionale [16, p. 8].

Formarea continuă constituie *un drept, dar și o obligație morală* a fiecărui angajat din sistemul educațional, făcând posibilă eficientizarea acestui sistem, or cadrul didactic profesionalizat va spori calitatea procesului de educație, va promova și anticipa schimbarea, va asigura eficacitatea educației [5, p. 17-20, 14].

Actorii universitari, care asigură pregătirea profesională a viitorului cadru didactic pentru prestarea serviciilor de educație timpurie, își vor orienta demersul educațional spre achiziționarea de către studenți a unui ansamblu de competențe: de la modul în care viitorul educator gândește despre copil, copilărie și educația copilului mic, modul în care acționează și interacționează atât cu copilul, cât și cu familia acestuia, până la competențele de ordin didactic ce țin de organizarea mediului educațional, de utilizarea strategiilor de învățare și evaluare. În acest sens, procesul de formare inițială a cadrelor didactice pentru ET impune centrarea pe student și asigurarea calității instruirii. Centrarea pe copil face parte din paradigma educațională constructivistă a învățământului formativ, care promovează axarea procesului educațional pe cel care învață. Respectiv, pentru a fi promotor al educației centrate pe copil, viitorul educator urmează să fie el însuși format în baza principiilor educației active, să se simtă subiect al propriei învățări.

Formarea profesională continuă se integrează în esența învățării pe tot parcursul întregii vieți, prin care este reconsiderat raportul dintre formarea profesională inițială și continuă. Formarea continuă este axată pe patru tipuri fundamentale de învățare, ce constituie pilonii cunoașterii profesionale:

- **a învăța să știi**, ceea ce înseamnă achiziționarea instrumentelor de cunoaștere educațională;
- **a învăța să faci**, ceea ce înseamnă că persoana intră în relație cu mediul educațional;
- **a învăța să trăiești împreună cu alții**, ceea ce înseamnă a putea coopera cu alții, participând la activitățile educaționale;
- **a învăța să fii și a învăța să devii**, aceasta reprezentând elementul valoric rezultat din cele trei tipuri menționate mai sus.

Astfel, *formarea pedagogică inițială și continuă* generează profesionalizarea personalului angajat în SET. Asigurarea formării inițiale a cadrelor didactice pentru educația timpurie din Republica Moldova se realizează în cadrul învățământului mediu de specialitate (colegiu) și în cadrul învățământului superior (universitate).

Formarea continuă însă se realizează de către furnizorii de prestare a serviciilor acreditate în domeniu, în cadrul instituțiilor și departamentelor de profil ale universităților pedagogice, care vizează *dezvoltarea resurselor interne ale cadrului didactic, drept personalitate creatoare de cultură intelectuală și asigurarea cadrului autentic pentru obținerea de performanțe, pentru realizare și împlinire profesională* [4, p.71].

Dat fiind faptul că performanța unei instituții este interconectată cu performanța cadrelor didactice, managerii sunt chemați să își asume responsabilități specifice în raport cu dezvoltarea lor, să adopte politici și mecanisme de formare a personalului didactic, să-și centreze interesul asupra *investiției multiaspectuale în formarea continuă*.

Aceasta va conferi *relevanță* acțiunilor de formare continuă, va spori motivația și interesul cadrelor didactice pentru propria formare.

Atestarea cadrelor didactice constituie un mecanism de valorizare a parcursului profesional și de asigurare a calității educației timpurii, în conformitate cu prevederile Codului Educației.

La inițiativă personală, cadrele didactice și de conducere din instituțiile de educație timpurie pot solicita, prin depunerea unei cereri, conferirea sau reconfirmarea gradului didactic, în baza Regulamentului de atestare aprobat de Ministerul Educației și Cercetării.

Procesul de atestare contribuie la promovarea dezvoltării profesionale continue, la recunoașterea performanțelor în activitatea didactică și managerială, precum și la consolidarea aplicării principiilor educației centrate pe copil, ale echității, sensibilității la gen și nediscriminării în cadrul practicilor educaționale.

6.5. Direcții de dezvoltare pentru formarea cadrelor didactice, curriculum și evaluarea învățării

Transformarea principiilor educației timpurii, așa cum sunt propuse în CRET, presupune o schimbare profundă în formarea și dezvoltarea profesională a cadrelor didactice. Educatorii nu mai pot fi pregătiți exclusiv în domeniile tradiționale, ci trebuie să dobândească competențe pedagogice centrate pe copil, să stăpânească tehnici de facilitare a învățării prin joacă, explorare și proiecte interdisciplinare, precum și să fie inițiați în domenii emergente, precum educația ecologică și abordările echilibrate privind contextul digital.

OECD atrage atenția că politicile publice trebuie să activeze „pârghiile” esențiale pentru creșterea calității educației timpurii, în special prin formarea inițială solidă și programe continue de dezvoltare profesională adresate personalului ECEC. În această direcție, mentorii pedagogici și formatorii ar trebui să susțină tranziția de la rolul de educator - transmitător la cel de educator - partener, așa cum este conceput în

abordarea Reggio Emilia, promovând în același timp metode de evaluare formativă și personalizată.

În ceea ce privește curriculumul, integrarea transversală susținută de CRET necesită revizuirea și diversificarea materialelor educaționale. Ghidurile metodologice și resursele didactice trebuie să reflecte interdisciplinaritatea, să includă conținuturi despre durabilitate, cetățenie activă și gândire critică, dar și teme legate de siguranță, mediu și conectarea echilibrată cu lumea digitală. UNESCO, prin inițiativele sale pentru educația pentru dezvoltare durabilă (EDD), subliniază importanța acestor componente în construirea unei culturi a responsabilității și echilibrului încă din primii ani de viață. În plus, conform recomandărilor OECD, cadrele curriculare trebuie să fie explicite, coerente și aplicabile tuturor tipurilor de servicii de educație timpurie, asigurând continuitate și echitate.

Evaluarea învățării timpurii trebuie, de asemenea, regândită. CRET încurajează utilizarea instrumentelor calitative, precum portofoliile, jurnalele de observație, documentarea narativă și fișele descriptive, care permit urmărirea progresului copilului în dimensiuni precum dezvoltarea socio-emoțională, creativitatea, autonomia, responsabilitatea față de mediu și înțelegerea lumii înconjurătoare, înlocuind testele standardizate. În plan internațional, UNESCO definește calitatea și succesul în educația timpurie prin indicatori care reflectă dezvoltarea holistică, incluziunea și bunăstarea copilului, nu doar acumularea de cunoștințe cognitive.

Prin urmare, formarea cadrelor didactice trebuie să dezvolte competențele necesare pentru aplicarea unor metode de evaluare centrate pe progresul individual, starea de bine și dezvoltarea holistică a copilului, în concordanță cu principiile și viziunea CRET.

6.6. Recomandări pentru politici și practică pedagogică

Pentru implementarea coerentă și sustenabilă a paradigmei „Educația timpurie 360°”, propusă în cadrul CRET, se recomandă următoarele direcții strategice:

Întărirea politicilor educaționale integrate

Politicile naționale trebuie să reflecte explicit *principiile noii paradigme*, integrând:

- abordarea holistică a copilului;
- transdisciplinaritatea și învățarea prin experiență;
- valorizarea copilului-cetățean și a drepturilor copilului;
- echitatea, incluziunea socială și valorizarea diversității;
- educația pentru dezvoltare durabilă (EDD);
- conectarea echilibrată cu lumea actuală (inclusiv digitalizarea etică);
- importanța valorilor fundamentale (respect, solidaritate, cooperare);
- rolul mediului educațional ca „al treilea educator”.

CRET recomandă:

- crearea de mecanisme de monitorizare și asigurare a calității, prin standarde adaptate paradigmei 360°, mentorat pedagogic, evaluări formative;

- extinderea aplicabilității CRET la toate tipurile de servicii EÎTC, inclusiv în mediul rural și în centrele alternative.

Formare profesională inițială și continuă a cadrelor didactice. Educatorii trebuie sprijiniți să-și asume *rolul de parteneri și facilitatori ai învățării*, prin:

- formare în pedagogii centrate pe copil și pe drepturile acestuia;
- metode de lucru bazate pe joc, proiecte și explorare activă (inclusiv STEM);
- educație pentru valori, dezvoltare durabilă și relaționare empatică;
- înțelegerea și aplicarea principiilor de transdisciplinaritate și conectare contextuală;
- abordări de tip Reggio Emilia (documentare, reflecție, comunități de practică).

Este recomandată dezvoltarea de programe de masterat în educația timpurie și extinderea programelor de mentorat și sprijin reflexiv în instituțiile preșcolare.

Curriculum flexibil și resurse adaptate paradigmei 360°. CRET recomandă:

- elaborarea de ghiduri metodologice centrate pe proiecte interdisciplinare, jocuri în natură și învățare contextuală;
- dezvoltarea de resurse educaționale deschise (OER) care susțin explorarea și creativitatea;
- implicarea activă a familiilor și comunităților locale în proiecte educaționale;
- susținerea fiecărei grădinițe cu personal specializat (psihologi, asistenți educaționali, mediatori culturali).
- Curriculumul trebuie să reflecte clar toate dimensiunile paradigmei și să încurajeze învățarea în contexte reale, care dezvoltă competențele de viață ale copilului.

Evaluare formativă centrată pe copil și progresul său global

Evaluarea trebuie să pună accent pe:

- progresul individual al copilului, nu pe comparație sau standardizare rigidă;
- instrumente calitative: portofolii, jurnale de observație, documentare narativă;
- dimensiuni multiple ale dezvoltării: cognitivă, socio-emoțională, morală, ecologică, civică și digitală;
- corelarea criteriilor de evaluare cu indicatori internaționali (UNESCO, UNICEF) privind bunăstarea copilului și competențele esențiale.

Implementarea paradigmei „Educația timpurie 360°” presupune un efort concertat de:

- aliniere a politicilor, curriculumului și formării profesionale;
- reformulare a standardelor de calitate și a modului de evaluare;
- investiție sistemică în resurse, formare și echitate.

Elemente de comunicare și parteneriatul cu părinții

- Organizarea sesiunilor de informare despre dezvoltarea copilului și importanța educației timpurii.
- Crearea contextelor pentru schimb de observații între educatori și părinți.
- Promovarea unei comunicări deschise, pozitive și bazată pe încredere.
- Încurajarea implicării părinților în activități educative și în viața instituției.

Orientări pentru părinți

- Implicare activă în jocul copilului și transformarea situațiilor cotidiene în contexte de învățare (gătit, mers la cumpărături etc.).
- Oferire de răspunsuri calde și coerente la întrebările copilului și încurajarea curiozității.
- Crearea unei rutine predictibile acasă, care să ofere siguranță și sprijin emoțional.
- Evitarea suprastimulării și oferirea unui spațiu sigur pentru joc liber și explorare.
- Observarea comportamentelor copilului și discutarea lor deschisă cu educatoarea pentru o intervenție comună.

Glosar

- **Adaptare curriculară** – proces de ajustare a conținuturilor, strategiilor de predare-învățare și a mediului educațional, pentru a răspunde nevoilor individuale ale copiilor, în special ale celor cu cerințe educaționale speciale (CES).
- **Administrarea publică locală (APL)** - structură administrativă care gestionează și coordonează la nivel local serviciile publice, inclusiv cele educaționale, contribuind la buna funcționare a instituțiilor de educație timpurie din teritoriu.
- **Ancore de dezvoltare** – repere esențiale utilizate în evaluarea dezvoltării copilului, reflectând așteptările specifice fiecărei vârste în domenii precum limbaj, cogniție, motricitate, socio-emoțional.
- **Angajare activă a copilului** – participarea conștientă și motivată a copilului în activitățile de învățare și joc, care favorizează explorarea, inițiativa, implicarea și dezvoltarea personală.
- **Cadrul de referință al educației timpurii (CRET)** – document strategic care definește conceptele, valorile, competențele, orientările metodologice și criteriile de calitate ce ghidează organizarea și furnizarea serviciilor de educație și îngrijire timpurie a copilului în Republica Moldova.
- **Centrare pe copil** – abordare pedagogică în care interesele, nevoile, ritmurile și particularitățile fiecărui copil constituie punctul de plecare în proiectarea și desfășurarea activităților educaționale.
- **Cerințe educaționale speciale (CES)** – nevoi educaționale individuale ale copiilor determinate de factori cognitivi, fizici, emoționali, lingvistici sau sociali, care impun adaptarea curriculumului, a strategiilor didactice și a mediului de învățare pentru a asigura incluziunea și participarea echitabilă.
- **Comunicare timpurie** – interacțiuni verbale și nonverbale prin care copilul exprimă dorințe, nevoi, emoții sau idei în primele etape ale dezvoltării, esențiale pentru formarea limbajului și relaționarea socială.
- **Curriculum pentru învățământul preșcolar** – document de politică educațională care oferă orientări privind finalitățile, domeniile de activitate, competențele, strategiile și formele de evaluare în învățământul preșcolar.
- **Dezvoltare holistică** – abordare a educației timpurii care vizează sprijinirea dezvoltării copilului în toate dimensiunile sale: cognitivă, socială, emoțională, morală, fizică și estetică.
- **Domenii de dezvoltare** – arii esențiale ale dezvoltării copilului mic: dezvoltare fizică, sănătate și igienă; dezvoltare socio-emoțională; limbaj și comunicare; cogniție și cunoaștere a lumii; estetic și creativ; abilități de viață.
- **ECEC** – acronimul pentru Early Childhood Education and Care, care se traduce în limba română prin Educație și Îngrijire Timpurie a Copilului.
- **Educația formală** – totalitatea influențelor și acțiunilor organizate sistematic, gradate cronologic și elaborate în cadrul unor instituții specializate, în vederea formării personalității copilului.

- **Educația informală** – educație incidentală, spontană, neașteptată, incluzând totalitatea influențelor neintenționate, eterogene și difuze, prin care fiecare persoană dobândește cunoștințe, abilități și aptitudini din experiențele sale zilnice.
- **Educația nonformală** – ansamblul acțiunilor și al influențelor pedagogice desfășurate, succesiv sau simultan, în afara sistemului formal al educației, pentru a răspunde unei mari varietăți de cerințe de învățare, cum ar fi cele de educație complementară (paralelă cu grădinița), contribuind la formarea, dezvoltarea personalității copilului.
- **Educație timpurie (ET)** – etapa de educație adresată copiilor de la naștere până la intrarea în învățământul primar, orientată spre dezvoltarea holistică a copilului într-un mediu securizant, stimulat și afectiv.
- **Educația timpurie 360°** – paradigmă curriculară integrativă care promovează dezvoltarea holistică, echilibrată și contextualizată a copilului, prin experiențe autentice, relații semnificative, valorizarea drepturilor copilului și conexiuni vii cu familia, comunitatea și lumea contemporană.
- **Educație pentru valori** – dimensiune transversală a curriculumului, prin care copilul învață, trăiește și exprimă valori personale, sociale, naționale și general-umane. Proces integrativ, non-formal și relațional, realizat prin contexte educaționale sigure, semnificative și modelare adultă consecventă.
- **Educație și îngrijire timpurie a copilului (EÎTC)** – concept integrat care reunește serviciile educaționale și de îngrijire pentru copiii mici (0–6/7 ani), urmărind bunăstarea, dezvoltarea holistică și învățarea timpurie.
- **IET – Instituție de educație timpurie** – unitate educațională destinată copiilor antepreșcolari și preșcolari, în care se desfășoară activități de învățare, joacă, îngrijire și dezvoltare timpurie.
- **Instituții private de educație timpurie (IPRET)** – instituții de educație timpurie fondate și administrate de persoane fizice sau juridice din sectorul privat, în conformitate cu legislația în vigoare.
- **Instituții publice de educație timpurie (IPET)** – instituții de educație timpurie gestionate și finanțate de autoritățile publice locale.
- **Interacțiune educațională** – proces comunicativ dintre adult (educator) și copil, bazat pe respect, empatie, ascultare și cooperare, care susține învățarea activă și dezvoltarea copilului.
- **Interdisciplinaritate** – modalitate de organizare a procesului de învățare în care conținuturile și competențele din două sau mai multe domenii de activitate sunt corelate intenționat, pentru a sprijini copilul să înțeleagă concepte, situații sau fenomene din perspective diferite.
- **Învățare experiențială** – proces prin care copilul își formează cunoștințe și deprinderi în urma interacțiunilor directe cu obiecte, fenomene, persoane și situații reale sau simulate.
- **Învățare prin joc** – metodă de învățare specifică vârstei timpurii, în care copilul dobândește cunoștințe și competențe explorând activ, în mod ludic, mediul înconjurător, în contexte semnificative și atractive.

- **ISCED – Clasificarea Internațională Standard a Educației** – sistem internațional elaborat de UNESCO pentru a compara structurile educaționale ale diferitelor țări, care include și nivelul 0 – educația timpurie.
- **Joc didactic** – activitate educațională structurată, cu scopuri de învățare, care combină elemente de joc și reguli pedagogice, menită să stimuleze gândirea, creativitatea și cooperarea între copii.
- **MEC – Ministerul Educației și Cercetării** – autoritatea centrală de specialitate a administrației publice care elaborează și implementează politicile educaționale, inclusiv în domeniul educației timpurii.
- **Mediu educațional** – ansamblu de condiții fizice, psihologice, relaționale și materiale în care se desfășoară educația timpurie, organizat astfel încât să sprijine dezvoltarea armonioasă și învățarea copilului.
- **Observația pedagogică** – metodă de evaluare continuă și sistematică a comportamentului, reacțiilor, progresului și nevoilor copilului, utilizată pentru adaptarea intervenției educaționale.
- **Organizație nonguvernamentală (ONG)** – entitate juridică apolitică și non-profit care poate contribui la furnizarea de servicii educaționale și de sprijin pentru copiii și familiile acestora.
- **Organul local de specialitate în domeniul învățământului (OLSDÎ)** – entitate de nivel raional/municipal responsabilă de implementarea politicilor educaționale la nivel local și de coordonarea instituțiilor de educație timpurie.
- **Pachet standard de servicii educaționale (PSSE)** – ansamblu de activități educaționale și de sprijin ce trebuie asigurat fiecărui copil în cadrul educației timpurii, pentru a garanta accesul la o dezvoltare echitabilă și de calitate.
- **Parteneriat educațional** – colaborare dintre instituția de educație timpurie și familie, comunitate sau alte instituții, cu scopul de a susține dezvoltarea copilului și incluziunea acestuia.
- **Rutine educaționale** – activități zilnice repetitive (cum ar fi masa, somnul, igiena) care contribuie la formarea autonomiei copilului, oferind stabilitate, predictibilitate și siguranță.
- **Sistemul educației timpurii (SET)** – totalitatea instituțiilor, serviciilor, cadrelor de reglementare și actorilor implicați în organizarea, coordonarea și furnizarea educației și îngrijirii timpurii.
- **Stimulare timpurie** – ansamblu de activități educative și de îngrijire care urmăresc sprijinirea dezvoltării copilului în primii ani de viață, în mod individualizat, adaptat ritmurilor și nevoilor acestuia.
- **Tehnologii informaționale și de comunicare (TIC)** – set de instrumente digitale utilizate pentru sprijinirea procesului educațional, administrativ și de comunicare în instituțiile de educație timpurie.
- **Transdisciplinaritate** – modalitate de organizare a învățării în care conținuturile, competențele și experiențele din diferite domenii de activitate (cum ar fi limbaj și comunicare, arte, științe, motricitate, matematică etc.) se combină armonios în jurul

unor teme relevante pentru copil, favorizând o învățare integrată, contextualizată și cu sens.

- **Tranziția educațională** – proces de trecere a copilului între diferite niveluri sau forme ale educației timpurii sau de la educația timpurie la învățământul primar, sprijinit prin activități de acomodare și integrare.
- **Zona proximală de dezvoltare (ZPD)** – concept formulat de Lev Vâgotski, care desemnează nivelul de dezvoltare potențială al copilului, realizabil prin sprijinul unui adult sau al altor copii mai avansați.

Referințe bibliografice

1. Agenda 2030 de Dezvoltare Durabilă. Obiectivele de Dezvoltare Durabilă.
2. Bezede R., Goraș-Postică V., [et.al.]. Resurse educaționale deschise: oportunități pentru acces, calitate și relevanță în educație. Chișinău: Pro Didactica (Tipogr. „Bons Offices”), 2017.
3. Cadrul de referință al Curriculumului Național (Proiect). Coord.: Olaru V., experți-coord. naț.: Țîbuleac A., Gremalschi A., Andrițchi V., Marin M., Velișco N. Chișinău: Ministerul Educației și Cercetării, 2025.
4. Cadrul de referință al Educației Timpurii din Republica Moldova. Coord. naț.: Angela Cutasevici, Valentin Crudu; experți-coord. naț.: Vladimir Guțu, Maria Vrînceanu. Chișinău: Lyceum, 2018. ISBN 978-9975-3285-4-8.
5. Callo T. Conceptul dezvoltării profesionale. În: „Univers Pedagogic”, 2004, nr. 1, p. 17-20.
6. Cemortan S., Paladi O. (coord.) Repere metodologice pentru socializarea copiilor de vârstă timpurie. Culegere de articole. Chișinău: IȘE, 2015.
7. Chicu V. Managementul implementării curriculumului în instituția de învățământ preșcolar. În: Didactica Pro, Nr. 3-4 (43-44), 2007.
8. Codul Educației al Republicii Moldova. [online] [citat 21.05.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110112&lang=ro
9. Convenția ONU privind Drepturile Copilului (1989)
10. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion volume with new descriptors*. Council of Europe, Strasbourg, 2018. Disponibil: <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>
11. Curriculum național la limba română pentru instituțiile de educație timpurie cu program în limbile minorităților naționale. Coord. naț.: Angela Cutasevici, [et. al.]; autori: Alexandra Barbăneagră, Lucia Cucu, Iulia Iordăchescu [et al.]. Chișinău: 2018, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, ISBN 978-9975-3279-6-1. [online] [citat 12.05.2025]. Disponibil: https://mec.gov.md/sites/default/files/curriculum_national_la_limba_romana_pentru_institutiile_de_educatie_timpurie_cu_program_in_limbile_minoritatilor_nationale.pdf
12. Curriculum pentru educație timpurie. Chișinău: Editura Lyceum, 2019. 128 p. ISBN 978-9975-3285-7-9. [online] [citat 28.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_pentru_educatia_timpurie_tipar.pdf
13. Department for Education. (2021). Statutory framework for the early years foundation stage: Setting the standards for learning, development and care for children from birth to five. London: UK Government.
<https://www.gov.uk/government/publications/early-years-foundation-stage-framework--2>

14. Early Childhood Education and Care – How to recruit, train and motivate well-qualified staff. Final report - December 2020, EUROPEAN COMMISSION: B-1049 Brussels
15. Edwards C., Gandini L., & Forman G. (2012). *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Experience in Transformation* (3rd ed.). Santa Barbara, CA: Praeger.
16. Formarea inițială a cadrelor didactice în domeniul educației timpurii: Curriculum de bază. Centrul Educațional „Pro Didactica”; autori: V. Guțu, C. Cincilei, V. Prițcan [et. al.]. Chișinău: „Imprint Star” SRL, 2010.
17. Ghid de Implementare a Curriculumului pentru Educație Timpurie, a Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani din perspectiva Cadrului de referință pentru educație timpurie. [online] [citat 21.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ghid_ro.pdf
18. Ghidul cadrelor didactice pentru educația timpurie și preșcolară. [online] [citat 21.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ghid_cor3.pdf
19. Glava A., Glava C. *Introducere în pedagogie preșcolară*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2002. ISBN 978-973-7973-99-3.
20. Guțu Vl. (coord.), Chicu V., Dandara O., [et. al.] *Psihopedagogia centrată pe copil*. Chișinău: CEP USM, 2008.
21. Metodologia de monitorizare și evaluare a dezvoltării copilului în baza standardelor de învățare și dezvoltare a copilului (vârsta 1,5 – 7 ani). [online] [citat 12.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/metodologia_me_sidc_2018.pdf
22. Moss P. (2016). *Loris Malaguzzi and the Schools of Reggio Emilia: A Selection of His Writings and Speeches, 1945–1993*. London: Routledge.
23. OECD (2021). *Starting Strong VI: Supporting Meaningful Interactions in Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/f47a06ae-en>
24. OECD (2021). *Starting Strong VI: Supporting Meaningful Interactions in Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/f47a06ae-en>
25. Plan-cadru pentru învățământul preșcolar. [online] [citat 12.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/plan-cadru_iet_ro.pdf
26. Regulament sanitar pentru instituțiile de educație timpurie. [online] [citat 14.05.2025]. Disponibil:
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=96090&lang=ro
27. Regulamentul-tip al instituției de educație timpurie. [online] [citat 12.05.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/reg-tip_iet_14.11.2017_rom.pdf
28. Stan L. *Pedagogia preșcolarității și școlarității mici*. Iași: Polirom, 2014. ISBN 978-973-46-4434-6.

29. Standarde de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani: varianta revăzută/dezvoltată. Chișinău: Editura Lyceum, 2019. 92 p. ISBN 978-9975-3285-6-2. [online] [cit 28.05.2025]. Disponibil:
https://mecc.gov.md/sites/default/files/standardele_de_invatare_tipar.pdf
30. Standarde minime de dotare a instituției de educație timpurie. [online] [cit 14.05.2025]. Disponibil:
<https://mecc.gov.md/sites/default/files/smdiet - 08.02.2018.pdf>
31. State D. Concepte și teme transversale/ cross-curriculare utilizate în elaborarea probelor de evaluare integrate. [online] [cit 21.05.2025]. Disponibil:
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/20-25_48.pdf
32. Strategia de dezvoltare „Educația 2030”. [online] [cit 12.05.2025]. Disponibil:
https://mecc.gov.md/sites/default/files/strategia_22_11_2022.docx
33. Sieghel, D J., Hartzell, M, M., Parentaj sensibil și inteligent. București: Editura Herald, 2024. ISBN 5948417340454.
34. Toolkit for inclusive early childhood education and care (ECEC). Providing high quality education and care to all young children, EUROPEAN COMMISSION: B-1049 Brussels
35. Toxic Stress, Harvard Center on the Developing Child. [online] [cit 12.05.2025]. Disponibil: <https://developingchild.harvard.edu/key-concept/toxic-stress/>
36. UNESCO. (2022). *Right from the Start: Build inclusive societies through inclusive early childhood education*. Paris: UNESCO.
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381855>
37. Vrânceanu M., (coord. șt.). Terzi-Barbaroșie D, Turchină T. [et al.]; 1001 idei pentru educație timpurie de calitate: Ghid pentru educatori, Chișinău: Centrul Educațional „Pro Didactica”, 2010. ISBN 978-9975-4125-1-3.